

**JALKAPALLOILIJOIDEN KOKEMUKSIA RASISMISTA JA ANTIRASISMISTA
SUOMESSA**

Lotta Mecklin

Liikunnan yhteiskuntatieteiden pro gradu -tutkielma
Liikuntatieteellinen tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2022

TIIVISTELMÄ

Mecklin, L. 2022. Jalkapalloilijoiden kokemuksia rasismista ja antirasismista Suomessa. Liikuntatieteellinen tiedekunta, Jyväskylän yliopisto, liikunnan yhteiskuntatieteiden pro gradu -tutkielma, 75s., liite.

Tässä liikunnan yhteiskuntatieteiden pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan jalkapalloilijoiden kokemuksia rasismista ja antirasismista Suomessa. Tutkimuksessa selvitetään, millaisia rasismikokemuksia jalkapalloilijoilla on ollut, ja miten ne ovat vaikuttaneet heihin. Tämän lisäksi tarkastelussa on pelaajien kokemukset ja ajatukset rasismiin puuttumisesta ja antirasistisesta työstä lajin sisällä. Tutkimusaineisto koostuu kuuden Suomessa pääsarjatasolla pelaavan jalkapalloilijan teemahaastattelusta, jotka on analysoitu teoriaohjaavan analyysin avulla. Tutkielman teoreettisen viitekehyksen muodostivat aiemman rasismitutkimuksen keskeiset käsitteet, kuten rodun käsite ja rodullistamisen prosessi, valkoisuuden normi, arkielämän rasismi, rakenteellinen rasismi ja antirasismi.

Tutkimustulosten mukaan pelaajien rasismikokemukset olivat kategorisoitavissa arkielämän rasismiin alle, ja ne esiintyivät kolmessa eri muodossa: avoin arkielämän rasismi, piilossa oleva arkielämän rasismi sekä rodullistamisen kokemukset. Rasismikokemuksista seurasi sekä välittömiä tunnereaktioita, kuten turhautuneisuutta ja pelkoa, että pitkän aikavälin vaikutuksia, kuten ulkopuolisuuden tunnetta ja vähemmistöstressiä. Vähemmistöstressi ilmeni muun muassa varautuneisuutena ja oman liikkumisen rajoittamisena rasististen kohtaamisten pelosta johtuen.

Rasismiin puuttumisen osalta tutkimustulokset osoittivat, että pelaajien myönteisissä kokemuksissa lähes aina rasismiin oli puuttunut joku lähipiiristä, kuten omat ystävät tai joukkuekaveri. Kielteiset kokemukset sisälsivät hiljentämisen ja väheksynnän kokemuksia, reagoimattomuutta tuomarin, seuran tai liiton osalta rasistisissa tilanteissa. Suomalaisen jalkapallon antirasistisessa työssä oli pelaajien kokemusten mukaan parannettavan varaa. Tärkeinä asioina antirasistisessä työssä koettiin toimivat kampanjat sekä koulutuksen, osaamisen ja tietotaidon lisääminen. Lisäksi tärkeiden asioiden listalla olivat organisaatioiden selkeät arvot ja toimintatavat sekä turvallisen tilan tavoite. Urheilijoiden nostamat epäkohdat olivat rasismikeskustelun puute ja kokemukset siitä, että tuki ja antirasistinen työ on näennäistä, eikä julistukset rasismiin vastaisuudesta kohtaa tosielämän tilanteiden kanssa. Tulokset osoittavat, että pelaajat kuitenkin näkivät lajissa potentiaalia kehitykseen antirasistisen toiminnan suhteen. Vastuun rasismiin kitkemisestä nähtiin laskeutuvan ylhäältä alaspäin, Palloliitosta seuroihin ja valmentajiin ja sitä kautta pelaajille.

Avainsanat: jalkapallo, rasismi, arkielämän rasismi, rodullistaminen, antirasismi

ABSTRACT

Mecklin, L. 2022. Footballers' experiences of racism and anti-racism in Finland. Faculty of Sport and Health Sciences, University of Jyväskylä, Master's thesis in Social Sciences of Sport, 75 p., 1 appendix.

This master's thesis in the social sciences of sports examines footballers' experiences of racism and anti-racism in Finland. The study examines what racist experiences football players have had and how they have been affected of it. In addition to this, the study includes players' experiences and thoughts on tackling racism and anti-racist work in football. The research material consists of thematic interviews of six football players playing at the main league level in Finland. The research material has been analyzed with the help of theory-based analysis. The theoretical framework of the dissertation was formed by the key concepts of previous racism research, such as the concept of race and the process of racialization, the norm of whiteness, everyday racism, institutional racism and anti-racism.

Players' experiences of racism were categorized under everyday racism, and took three different forms: overt everyday racism, hidden everyday racism, and experiences of racialization. Experiences of racism had two kinds of effects: immediate emotional reactions such as frustration and fear in addition to long-term effects such as feelings of alienation and minority stress. Minority stress appeared as reserve and limiting one's own movement due to fear of racist encounters.

Regarding tackling the problem of racism, research showed that in the positive experiences of players, racism was almost always intervened by someone close, such as their own friend or teammate. Negative experiences included experiences of silence and disdain, unresponsiveness by the referee, the club, or the federation in racist situations. According to the players' experience, there was room for improvement in the anti-racist work of Finnish football. Effective campaigns and the increase of education and raising awareness were seen as important things in anti-racist work. In addition, the list of important issues included the clear values and operating methods of the organizations and the concept of a safe space. The grievance mentioned was the lack of discussion of racism. In addition, athletes had experienced that support and anti-racist work in Finnish football are apparent, and the declarations of anti-racism do not face real-life situations. Yet the results show that players see the potential of football as a sport for development in terms of anti-racist activity. Responsibility for eradicating racism was seen to descend from the top down, from the Football Association to the clubs and coaches and through it to the players.

Key words: football, racism, everyday racism, racialization, anti-racism

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

1 JOHDANTO.....	1
2 KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ RASISMIN TAUSTALLA	4
2.1 Etnisyys ja etninen identiteetti – kuka määrittelee?	4
2.2 Rodun käsite ja rodullistaminen	5
2.3 Ennakkoluulot ja stereotypiat	8
2.4 Valkoisuus yhteiskunnallisena normina ja valkoinen etuoikeus (<i>white privilege</i>)..	9
3 RASISMI – ERIARVOISTUMISEN ILMIÖ	12
3.1 Rasismin käsite	13
3.2 Rasismin ilmenemismuodot	14
3.2.1 Vanhasta rasismista uusrasismiin	15
3.2.2 Arkielämän rasismi.....	17
3.2.3 Rakenteellinen rasismi.....	18
3.3 Rasismi urheilussa ja jalkapallossa	20
4 URHEILU JA JALKAPALLO YHDENVERTAISUUDEN JA ANTIRASISMIN ASIALLA	
23	
4.1 Monimuotoinen suomalainen urheilu ja jalkapallo	23
4.2 Yhdenvertaisuuden edistäminen ja antirasistinen työ liikunnassa ja urheilussa ...	24
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA METODOLOGIA.....	28
5.1 Intersektionaalisuus ja antirasismi tutkimuksen lähtökohtina	28
5.2 Tutkimustehtävä ja -kysymykset	30
5.3 Tutkimusaineisto ja -menetelmät.....	30
5.3.1 Haastateltavien valinta.....	30

5.3.2	Aineiston keruu teemahaastatteluilla.....	32
5.4	Teoriaohjaava aineiston analyysi.....	34
5.5	Tutkimuksen eettiset näkökulmat.....	35
6	TULOKSET	37
6.1	Pelaajien rasismikokemukset.....	37
6.1.1	Avoin ja tietoinen arkielämän rasismi: rasistista katsomohuutelia ja N-sanan käyttöä	38
6.1.2	Piilossa oleva arkielämän rasismi: katseita, eleitä ja mikroaggressioita	40
6.1.3	Rasistiset vitsit ja ennakkoluulot rodullistamisen kokemuksina	44
6.2	Rasismien vaikutukset.....	46
6.2.1	Välittömät tunnereaktiot.....	47
6.2.2	Pitkän aikavälin vaikutukset.....	48
6.3	Pelaajien kokemuksia rasismiin puuttumisesta	50
6.3.1	Myönteiset kokemukset.....	51
6.3.2	Kielteiset kokemukset	52
6.4	Pelaajien ajatuksia antirasismista jalkapallossa.....	54
6.4.1	Toiveena selkeitä toimintatapoja, koulutuksia ja keskustelua.....	54
6.4.2	Näennäinen antirasismi ja keskustelun puute nykyisen toiminnan ongelmina.....	56
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	59
7.1	Keskeiset tulokset ja pohdintaa	59
7.2	Tutkimuksen arviointi	63
7.3	Jatkotutkimusehdotuksia	65
	LÄHTEET	67
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Black Lives Matter -liikkeen ja Yhdysvalloissa tapahtuneiden mustiin ihmisiin kohdistuneiden poliisiväkivallantekeiden seurauksena rasismi ja rasistiset rakenteet nousivat keväällä 2020 maailmanlaajuisiksi puheenaiheeksi. Suomessa antirasistista työtä tehneet järjestöt olivat jo pitkään ennen tätä yrittäneet viestiä, että katseet tulisi kääntää Yhdysvaltojen tapahtumista myös kotimaahan. Rasismi ei ole vain muualla tapahtuva ilmiö, vaan eri vähemmistöryhmät kokevat sitä joka päivä myös Suomessa. Euroopan unionin vuonna 2018 julkaistun ”Being black in the EU” -tutkimuksen mukaan afrikkalaistaustaiset kokevat Suomessa enemmän rasistista syrjintää ja ahdistelua kuin missään muussa EU-maassa. Tutkimuksessa oli mukana 12 EU-maata ja Suomessa kyselyyn vastasi 502 Afrikasta tullutta tai afrikkalaistaustaista henkilöä. Heistä 63 prosenttia kertoi kokeneensa rasistista ahdistelua ja jopa 14 prosenttia vastaajista ilmoitti joutuneensa fyysisen väkivallan uhriksi. (EU/FRA 2018, 15.)

Rasismi sen useissa eri ilmenemismuodoissa on etnisyyden ja siihen liittyvien kulttuuristen ja perinnöllisten eroavaisuuksien esille nostamista ja syrjintää niihin perustuen. Tutkimuskirjallisuudessa rasismia on määritelty ja rajattu erilaisin etuliittein. Rasismia tutkittaessa on tärkeää ottaa huomioon rasismin eri muodot, kuten yksilöiden harjoittaman tai heihin kohdistuva arkielämä rasismi sekä yhteiskunnan rakenteissa vaikuttava, institutionaalinen rasismi (ks. Puuronen 2011, 62; Rastas 2005). Tässä pro gradu -tutkielmassa keskistän tarkasteluni etnisten vähemmistöryhmien kokemaan rasismiin urheilun ja jalkapallon kontekstissa.

Urheilu nähdään rasismille otollisena maaperänä siksi, että se voi toimia kansallisen ja kulttuurisen vastakkainasettelun kenttänä, jossa jo alun alkaen pyritään erontekoon meidän ja muiden välillä (Heinonen 2003). Kun tarkastellaan monikulttuurisuuteen ja yhdenvertaisuuteen liittyviä tutkimuksia suomalaisen liikunnan ja urheilun kontekstissa, huomataan, että rasimitutkimus on hyvin vähäistä, lähes olematonta. Tutkimusta on tehty esimerkiksi maahanmuuttajien suosimista liikuntamuodoista, liikunnan merkityksestä maahanmuuttajien kotoutumisessa sekä liikunnan monikulttuurisuudesta yleisellä tasolla (ks. esim. Zacheus,

Koski, Rinne & Tähtinen 2012; Zacheus 2010; Myrén 1999 & Kim 2009). Suoranaista rasismia koskevaa tutkimusta on suomalaisen urheilun osalta löydettävissä huolestuttavan vähän, ja tästä syystä näenkin tässä selvän tietoaukon, jota tulisi myös liikunnan yhteiskuntatieteiden alalla täydentää.

Pro gradu -tutkielmani tarkoituksena on selvittää jalkapalloilijoiden kokemuksia rasismista ja antirasismista Suomessa. Selvitän, millaisia rasismikokemuksia Suomessa pääsarjatasolla jalkapalloa pelaavilla, valtaväestöstä poikkeavan etnisen taustan omaavilla urheilijoilla on arjessaan ja jalkapallon kontekstissa. Lisäksi tarkastelen, millaisia kokemuksia ja ajatuksia urheilijoilla on rasismiin puuttumisesta ja antirasistisesta työstä lajin sisällä.

Tutkimusmenetelmänä käytän teemahaastattelua. Haastattelu tutkimusmenetelmänä soveltuu tutkimusaiheeseeni parhaiten, sillä menetelmän joustavuuden ansiosta pystyn syventämään haastateltavan antamia vastauksia lisäkysymyksillä ja luomaan haastattelutilanteesta vuorovaikutteisen ja luottamuksellisen dialogin haastateltavan kanssa tärkeän ja arkaluontoisen aiheen parissa. Rasismitutkimuksen tehtävänä on tehdä ilmiö näkyväksi, sekä osallistua rasismin ja rasististen rakenteiden ja järjestelmien purkamiseen. (Puuronen 2011, 66.) Antirasismi ja rasismin näkyväksi tekeminen jalkapallon kontekstissa ovat myös oman tutkielmani lähtökohtia. Laadullinen tutkimus ei koskaan tuota koko yhteiskuntaan yleistettävää tietoa, mutta rasismikokemusten tutkiminen laadullisin menetelmin voi parhaassa tapauksessa herättää aiheen ympärille tärkeää ja toivottua keskustelua, sekä luoda pohjaa määrälliselle tutkimukselle.

Rasismi vaikuttaa ilmiönä koko yhteiskuntaan tuottamalla epätasa-arvoa ihmisten välille, huojuuttamalla yhteiskuntarauhaa ja vahvistamalla vihapuhetta (Rastas 2005). Vaikka rasismi ilmiönä koskettaakin koko yhteiskuntaa, sen seuraukset ovat kuitenkin kaikkein vahingollisimpia niille, jotka joutuvat rasismin kohteeksi. Tästä syystä on tärkeää, että rasismia kokevat ihmiset saavat tilaa itse kertoa kokemuksistaan rasismiin ja antirasismiin liittyen, niin yhteiskunnassa yleisesti kuin myös urheilumaailmassa. Vastuu rasististen rakenteiden purkamisessa ja rasismin kitkemisessä on meillä kaikilla, etenkin valkoisesta etuoikeudesta nauttivalla valtaväestöllä.

Tutkimukseni teoriaosuudessa lähdän liikkeelle rasismiin vahvasti liittyvien tärkeiden käsitteiden määrittelyllä, jotka muodostavat teoreettisen pohjan tutkimukselleni. Ensimmäisessä pääluvussa käsittelen ensin rasismien taustalla vaikuttavia käsitteitä ja ilmiöitä, kuten etnisyyden käsitettä ja etnistä identiteettiä, rodun käsitettä ja rodullistamisen prosessia. Näiden lisäksi tarkastelussa on ennakkoluulot ja stereotyyppit sekä valkoisuuden normi ja valkoinen etuoikeus. Kolmannessa pääluvussa tarkastelen rasismia ilmiönä ja sen ilmenemismuotoja yhteiskunnallisella tasolla sekä urheilun ja jalkapallon kontekstissa. Neljäs pääluku käsittelee suomalaisen urheilun ja jalkapallon yhdenvertaisuuden edistämistyötä sekä antirasismia. Viides luku käsittelee tutkimuksen toteutusta. Tässä luvussa avaan tarkemmin tutkimukseni lähtökohtia, metodologiaa, aineistoon ja sen analysointiin liittyviä vaiheita sekä tutkimuksen eettisiä näkökulmia. Kuudennessa luvussa esittelen tutkimukseni tulokset teemoittain. Tutkielmani päättävässä luvussa pohdin keskeisiä tutkimustuloksiani aiemman tutkimuksen valossa, arvioin tutkimukseni luotettavuutta ja esitän jatkotutkimusehdotuksia.

2 KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ RASISMIN TAUSTALLA

Tässä luvussa käsittelen rasismiin liittyviä käsitteitä tutkimuskirjallisuuteen pohjautuen. Tarkastelussa ovat etnisyyys ja etninen identiteetti, rodun käsite ja rodullistamisen prosessit sekä rasismin taustalla vaikuttavat ennakkoluulot ja stereotypiat. Lisäksi tarkastelen valkoisuutta yhteiskunnallisena normina ja siihen liittyvää valtaa, sekä valkoisen etuoikeuden käsitettä.

2.1 Etnisyys ja etninen identiteetti – kuka määrittelee?

Rasismia, eli etnisten vähemmistöjen kokemaa syrjintää tarkasteltaessa ja tutkiessa on tärkeää ymmärtää, kuinka etnisyyttä on määritelty tutkimuskirjallisuudessa. Etnisyys ei ole yksinkertainen ilmiö tai yksinkertaisesti selitettävissä oleva käsite. Huttusen (2005) mukaan etnisyyden käsitteellä viitataan usein systeemiin, jossa ihmisten välille tehdään kulttuuriin perustuvia erontekoja. Ihmiset tekevät sekä eroja muiden välille, että erottautuvat itse muista erilaisin kulttuurisin keinoin. Etnisyyteen liitetään usein ajatus jonkinlaisesta yhteisestä alkuperästä, ja kun esimerkiksi puhutaan Suomesta monikulttuurisena yhteiskuntana, sillä viitataan usein juuri etnisten ryhmien määrän kasvuun. (Huttunen 2005.)

Jenkins (2008) on tiivistänyt omiin aiempiin tutkimuksiinsa perustuen antropologisen etnisyyden mallia. Etnisyys on kulttuurisen erilaistumisen asia, johon liittyy aina dialektinen vuorovaikutus samankaltaisuuksien ja eroavaisuuksien välillä. Etnisyys on jaettu merkityksiä, joita tuotetaan vuorovaikutuksen aikana. Se voi identifikaationa olla kollektiivista tai yksilöllistä, ja siihen liittyy sosiaalisen vuorovaikutuksen lisäksi toisten kategorisointi ja henkilökohtaisen identiteetin rakentaminen. Jenkins esittää ajatuksen siitä, ettei etnisyyks ei ole sen kiinteämpää tai muuttumattomampaa kuin se elämäntapa, jossa etnisyyks tuotetaan ja toistetaan. (Jenkins 2008.)

Hautaniemi (2001) käsittelee teoksessa ”*Monietnisyyks, yhteiskunta ja työ*” etnisyyttä kahden avainkäsitteen – etnisen ryhmän ja etnisen identiteetin – kautta. Toisin sanoen etnisyyttä voi tarkastella objektiivisena tai subjektiivisena ilmiönä. Objektiivisella etnisyydellä voidaan ymmärtää ulkopuolisen havainnoimia piirteitä, kuten esimerkiksi yhteistä alkuperää, kulttuuria

tai kieltä. Subjekttiivinen etnisyys taas puolestaan liittyy enemmän yksilön kokemukseen ja johonkin kuulumisen tunteeseen, identiteettiin. Etnisyys, etninen ryhmä ja etninen identiteetti ovat ajallisesti varsin uusia käsitteitä, jotka on syntyneet korvaamaan sanoja kuten heimo, rotu ja kansa. Uuteen etnisyyden käsitteeseen saatetaan hyvinkin usein liittää ajatus enemmistöstä poikkeavasta vähemmistöryhmästä ja ihmisten rodullisiin ominaisuuksiin liittyvät erot. Enemmistöryhmä voidaan kuitenkin yhtä lailla vähemmistön tavoin nähdä myös etnisenä ryhmänä. (Hautaniemi 2011, 16–19.)

Etninen identiteetti on tärkeä käsite rasismia tutkittaessa. Käyttökelpoisten termien olemattomuus suomen kielessä on ollut yksi rasismikeskustelun ja -tutkimuksen keskeisistä ongelmista. Ilman käsitteitä on lähes mahdotonta ratkaista ongelmaa tai edes tunnistaa sitä. Useissa suomalaisissa tutkimuksissa etniset vähemmistöt ja ei-valkoiset suomalaiset on liitetty yhdeksi homogeeniseksi ryhmäksi maahanmuuttaja -termin alle. Nykyään termistö alkaa myös Suomessa laajentua, ja esimerkiksi termi *poc* (*people of colour* tai *person of colour*) on englannin kielestä tuotu termi, jota käytetään etenkin marginalisoitujen yhteisöjen keskuudessa. (Fem-R.fi 2021). Kun etnistä identiteettiä käsitellään, on tärkeää muistaa, että jokaisella yksilöllä on oikeus määrittellä itse ne termit ja käsitteet, sekä etnisyydet, joihin hän identifioituu.

Etnisyys on siis jatkuvan itsemäärittelyprosessin tulos, ja johonkin tiettyyn kulttuuriryhmään kuulumisen perustuu pitkälti jäsenten subjektiivisiin määritelmiin. Etnisyyden määritelmän moninaisuutta kuvaa myös hyvin se tosiasia, että tiettyyn etniseen ryhmään kuulumiseen liitettävät kriteerit, kuten esimerkiksi kieli tai uskonto, voivat vaihdella paljon myös ryhmän sisällä. (Liebkind 1994b, 23.) Etnisen identiteetin lisäksi tutkimuskirjallisuudessa on puhuttu myös etnisestä samaistumisesta, minkä merkitys piilee sen tuottamissa henkilökohtaisista ja sosiaalisissa voimavaroissa. Etnisen samaistumisen on todettu vähentävän psykologista stressiä ja parantavan itsetuntoa yhteisön tuen avulla. (Liebkind, Jasinskaja-Lahti & Haaramo 2000.)

2.2 Rodun käsite ja rodullistaminen

Rasismi on yhteiskunnallinen ilmiö, joka ilmenee ja luo ominaispiirteensä aina jossain sosiaalisissa, poliittisissa tai taloudellisissa olosuhteissa. Tästä syystä on tärkeää ottaa

huomioon tarkasteluhetkellä vallitsevat yhteiskunnalliset suhteet, rasismien käsitteen historia sekä käsitteen taustalla vaikuttavat vanhat rotuoppeihin perustuvat eronteon toiminnat. Rasismien tutkiminen on vaikeaa, jos ei oteta huomioon rodun käsitettä ja sen käyttötapoja erilaisissa ideologioissa ja puhetavoissa. Rodun käsitteen käytön välttäminen rasismien tutkimuksessa on hankalaa, koska erityisesti englanninkielisissä, ja muissa ulkomaisissa tutkimuksissa käytetään kyseistä termiä. Suomessa rasismien tutkijat ovat kuitenkin jonkin verran vältelleet rodun käsitteen käyttöä, koska sillä on paljon historiallista painolastia ja sen on ajateltu vahvistavan rasismia puhetapoja. Pidättäytyminen rodun käsitteen käytöstä siinä pelossa, että se uudentaa tietynlaisia rasismia puhetapoja, voi kuitenkin johtaa ei-toivottuun vaikenemiseen. Vaikeneminen ja se, ettei ”roduista” puhuta ollenkaan, voidaan myös tulkita rasismien olemassaolon kieltämisen yritykseksi. (Rastas 2005; Puuronen 2011, 49.)

Tässä tutkielmassa käytän ilmaisuja rodun käsite, rodun ajatus tai Rastaa (2005) tapaan ”rotu”-käsitettä lainausmerkeissä korostaakseni sitä, että kyseessä on tietyn historian tuottama ja sosiaalisissa käytännöissä rakennettu kategorisointi ja valta-asetelma. ”Rodut” ovat siis rasismien tuottamia kategorioita, jotka ovat historiallisia sekä paikkaan, aikaan ja tilanteisiin sidottuja (Rastas 2005). Käsitteen käyttötavan erittelemisen on tärkeää, jotta voidaan tehdä ero yhteiskunnan keskusteluissa edelleen vahvasti läsnä olevaan rassistiseen tapaan käyttää rodun käsitettä.

Rodun käsite on myös merkityksellistämisen tulosta. Siinä tietyille ruumiillisille piirteille annetaan jokin merkitys, josta seuraa populaatioiden järjestäminen ryhmiksi, joita pidetään ”rotuina”. Usein ulkoisten piirteiden perusteella luokitellut ihmiset myös representoidaan niin, että heillä on tietyt, ulkoisiin piirteisiin yhdistettävät kulttuuriset tuntomerkit. Ihmisryhmien luokittelu vain tiettyjen, valikoitujen fyysisten ominaisuuksien, kuten ihonvärin, perusteella on yhteiskunnallisen todellisuuden rakentamista. ”Rodut” ovat siis biologisten realiteettien sijaan yhteiskunnallisesti kuviteltuja kategorisoinnin välineitä. (Miles 1994, 105–106.)

Puuronen (2011) mukaan on tärkeää, että tutkijat käyttävät käsitteitä, joilla on yhteys yhteiskunnallisiin diskursseihin ja käsitteisiin. Hän korostaa rodun käsitteen käytön tärkeyttä suomalaisessa rasismitutkimuksessa ja suomalaisen rotujärjestelmän tarkastelussa.

Rotujärjestelmä ja rodun käsite ovat vahvasti yhteydessä rasismiin ja sen tutkimukseen. Ne eivät katoa, vaikka niistä puhuminen lopetettaisiin. Rodun käsite on epäilemättä sosiaalinen konstruktio, ja rotujärjestelmä on perustunut rodun vanhentuneeseen, biologisen merkityksen sijaan erilaisten kulttuuristen ja etnisten ryhmien rodullistamiseen. (Puuronen 2011, 48–49.)

Rodullistaminen on tärkeä käsite muun muassa kulttuurisen rasismin ja nykyisten rasististen puhetapojen tarkastelun ja ymmärtämisen vuoksi. Rodullistamisen prosessi on kiinteästi yhteydessä rasismiin. Yhdessä ne luovat ja ylläpitävät yhteiskunnan rotujärjestelmää, sekä sen mukanaan tuomaa etnisten ryhmien hierarkiaa. (Puuronen 2011, 8.) Miles (1994) käyttää rodullistamisen käsitettä kuvaamaan tilanteita, joissa sosiaaliset ryhmät eriytetään toisistaan erilaisten biologisten tuntomerkkien merkityksellistämisen seurauksena. Hän määrittelee rodullistamisen representatiiviseksi luokitteluprosessiksi, jossa johonkin ihmisen erityiseen, usein biologiseen piirteeseen liitetään merkitys, jonka perusteella yksilöt voidaan sijoittaa johonkin yleiseen ja itseään ”luonnostaan” uusintavaan ryhmään. Ihmisten rodullistaminen johtaa myös usein siihen, että ihmisten toiminnan seurauksena syntyneet instituutiot ja yhteiskunnan rakenteet rodullistuvat. (Miles 1994, 111–113.) Rodullistamisen näkökulma kiinnittää huomiota niihin tapoihin ja käytäntöihin, joissa ”rodun” luomat ja sisältämät valta-asetelmat rakentuvat osaksi yhteiskunnallista todellisuutta erilaisissa arjen kohtaamisissa, instituutioissa ja politiikoissa. (Keskinen, Mkwesha & Seikkula 2021.)

Yhteiskunnan rakenteista puhuttaessa rodullistamisen käsite on hyödyllinen etenkin silloin, kun tarkastellaan, miten rodullisia merkityksiä liitetään erilaisiin yhteiskunnassa esiintyviin sosiaalisiin ongelmiin. Britanniassa rodullistaminen on esiintynyt historiallisena prosessina, jossa toisen maailman sodan jälkeinen maahanmuutto on yhdistetty laajaan skaalaan erilaisia sosiaalisia ongelmia. Nämä ongelmat ovat rodullistuneet niin lainsäädännössä, mediassa kuin poliittisissa liikkeissäkin. (Murji & Solomos 2005a, 3.) Suomessa sosiaalisia ongelmia rodullistetaan esimerkiksi eräiden poliittisten puolueiden ja liikkeiden ohjelmissa ja käytännöissä, sekä television maahanmuuttajakeskusteluissa. Esimerkkejä sosiaalisten ongelmien rodullistamisesta ovat esimerkiksi raiskausten yhdistäminen nuoriin maahanmuuttajamiehiin tai prostituution yhdistäminen venäläisiin naisiin. Rodullistamisprosessissa tietyille ihmisryhmälle, kulttuurille tai uskonnolle annetaan tiettyjä piirteitä, joita voidaan käyttää poliittisessa keskustelussa hyväksi. Sosiaalisten ongelmien

rodullistaminen siirtää katseet valtaväestön harjoittamasta syrjinnästä ja yhteiskunnan syrjivistä rakenteista vähemmistöihin. Se estää sosiaalisten ongelmien syiden havaitsemista, sekä vaikeuttaa niiden ratkaisemista. (Puuronen 2011, 21.)

2.3 Ennakkoluulot ja stereotypiat

Ennakkoluulot ja stereotypiat ovat rasismiin ja rodullistamiseen liittyviä käsitteitä. Ne ovat käsitteinä merkitykseltään hyvin lähellä toisiaan. Stereotypiat ovat joukko erilaisia jollekin ryhmälle yhteisiä piirteitä ja käsityksiä. Ne ovat yleistyksiä, jotka eivät ota huomioon ryhmän sisäistä yksilöllisyyttä sen jäsenten kesken. Etnisiin ryhmiin tai kansallisuuksiin kohdistuvat stereotypiat voivat aiheuttaa turhautumista, sillä ryhmän jäsenet eivät usein tahdo tulla määritellyksi vain ryhmään kohdistuneiden oletusten perusteella. (Helkama ym. 2015, 147–149.) Erilaiset etnisistä ryhmistä kerrotut vitsit ovat yksi rasismin muoto ja perustuvat vahvoille stereotypioille. (Puuronen 2011, 96.) Vitsit voivat näyttäytyä harmittomana hassutteluna, mutta todellisuudessa ne uudentavat ja vahvistavat etnisiin ryhmiin liitettäviä stereotypioita. Tällaiset stereotypiat voivat olla hyvinkin haitallisia ryhmän jäsenille.

Gordon Allportin (1954) klassikkoteoksessa *The Nature of Prejudice* ennakkoluulot on määritelty ennalta kehitettyihin, virheellisiin oletuksiin ja yleistyksiin perustuvaksi kielteiseksi asenteeksi jotakin kohdetta, kuten ihmisryhmää kohtaan. Ennakkoluulot voivat olla vihamielisiä asenteita, tunteita tai käyttäytymisen osatekijöitä. (Allport 1954, 9.) Vaikka ennakkoluulot ja stereotypiat mielletään usein ilmaisultaan kielteisiksi, on tärkeää muistaa, että ennakkoluulot saattavat olla myös näennäisesti myönteisiä ilmenemismuodoltaan (Helkama ym. 2015, 293.) Esimerkkinä näennäisesti myönteisenä ilmentyvistä ennakkoluuloista voidaan tarkastella tilannetta, jossa tummaihoisen urheilijan oletetaan olevan hyvä tietyissä urheilulajeissa. Tällöin oletus perustetaan ihmisen etnisyyteen ja ihonväriin, mikä todellisuudessa ei kerro yksilöstä, hänen kiinnostuksenkohteistaan tai lahjakkuudestaan vielä mitään.

Ennakkoluuloilla on vakavia seurauksia, kun tarkastellaan syrjintää ja rasismia. Väitettyjen ja oletettujen ominaisuuksien vuoksi ennakkoluulojen kohtaamat ihmiset ja ihmisryhmät

kohtaavat syrjintää. Rotuerottelun aika Yhdysvalloissa tai Etelä-Afrikassa on historian esimerkki siitä, kuinka laki on sallinut alempiarvoiseksi katsotun ryhmän syrjintää. Ääritapauksissa ennakkoluulojen ja stereotyyppien tunneperäisen ja ideologisen latauksen myötä käyttäytyminen voi olla hyvinkin vihamielistä ja vaarallista. Historian saatossa ennakkoluulot ovat äityneet pahimmassa tapauksessa etnisten ryhmien dehumanisointiin (*dehumanisation*), jolloin epäinhimillistäminen ja jonkin ryhmän poissulkeminen ihmisten joukosta on johtanut äärimmäiseen väkivaltaan ja kansanmurhaan – tunnetuimpana esimerkkinä juutalaisten joukkotuho natsi-Saksan toimesta. (Helkama ym. 2015, 295.)

Ennakkoluulot vaikuttavat niitä kohtaaviin ihmisiin haitallisesti monella tasolla. Allportin (1954) mukaan vaikutuksia voivat olla muun muassa ennakkoluulojen ja stereotyyppien sisäistäminen ja kielteisen minäkuvan kehitys tai heikentynyt itsetunto. Heikentynyt itsetunto voi olla seurausta pitkäaikaisesta syrjinnästä tai äkillisestä vähemmistöaseman siirtymisestä ja ennakkoluulojen kohtaamisesta. Nämä eivät silti ole väistämättömiä seurauksia ennakkoluuloista. Vahva yhteenkuuluvuuden tunne ja sosiaalinen tuki voivat myös suojella syrjinnän kielteisiltä vaikutuksilta. (Allport 1954.)

Ennakkoluulot ovat useimmiten opittuja. Sosialisatioprosessin myötä lapsi oppii tietynlaisia kielteisiä asenteita joitain ryhmiä kohtaan jo ennen kuin hänellä on itsellään tietoa kyseisistä ryhmistä. Asenteet välittyvät vanhemmilta, opettajilta ja läheisiltä lapselle mallioppimisen (läheisten ilmaistut asenteet), välinenoppimisen (läheisten hyväksymät asenneilmaisut ja käyttäytyminen) sekä vahvistamisen (kehu ja torut tietynlaisesta käyttäytymisestä) kautta. (Helkama ym. 2014.) Omien ennakkoluulojen tunnistaminen voi olla hankalaa ja saada aikaa ikäviä tunteita. Niiden tiedostaminen ja niistä pois oppiminen ovat kuitenkin avainasemassa, kun puretaan rasistisia ajatusmalleja ja rakenteita.

2.4 Valkoisuus yhteiskunnallisena normina ja valkoinen etuoikeus (*white privilege*)

Kun puhutaan rodun käsitteestä, rotujärjestelmistä ja rasismista, ei voida ohittaa valkoisuuden käsitettä, joka on olennainen osa rasististen hierarkioiden tarkastelua. Elämä on järjestynyt rodullisesti, aivan samoin kuin sukupuolen tai luokka-asemankin mukaan. Valkoiset ihmiset

tunnistavat harvoin olevansa itsekin rodullistettuja, ja näkevät itsensä usein ikään kuin ”roduttomina” ja neutraaleina. Esimerkiksi Suomessa valkoiset suomalaiset puhuvat usein muista kuin itsestään etnisten ryhmien edustajina, mikä tarkoittaa heidän näkevän itsensä etnisesti neutraaleina, eli ”roduttomina”. ”Rotu” vaikuttaa kuitenkin kaikkien ihmisten elämään, ja siksi rodullistamiskeskustelussa on tarpeellista analysoida myös valkoisuutta valtarakenteena ja normina. Valkoisuudella on rodullinen merkitys, mikä tarkoittaa sekä etuoikeutettua asemaa yhteiskunnassa, sekä sitä näkökulmaa, josta valkoiset ihmiset tarkastelevat itseään ja muuta yhteiskuntaa. (Frankenberg 1993, 1–2; Puuronen 2011, 29.)

Valkoinen etuoikeus (*white privilege*) perustuu yhteiskunnassa vallitsevalle valkoisuuden normille ja sen tuomalle vallalle. Valkoisen etuoikeuden juuret ulottuvat pitkälle rodullistamisen ja kolonisaation historiaan, josta valkoinen ylivalta on saanut alkunsa muun muassa eurooppalaisten tekemien löytöretkien myötä. (Halley, Eshleman & Vijaya 2010, 16–17; Nkomo & Al Ariss 2014.) Valkoisuus on nykypäivänä edelleen vahva normi yhteiskunnassa, jota pidetään neutraalina oletuksena. Valkoinen etuoikeus näyttäytyy muun muassa siinä, ettei valkoisen ihmisen tarvitse miettiä etnisyyttään normaalielämässä, saati joutua syrjityksi työ- tai asuntomarkkinoilla oman ihonvärinsä, ulkonäkönsä tai nimensä perusteella. Elämässä voi olla haasteita, mutta valkoiselle ihmiselle ihonväri ei ole yksi niistä.

Valkoisuuden nimeäminen on rasismitutkimuksen kannalta välttämätöntä, jotta sen osuus rotujärjestelmän rakentumisessa voidaan tunnistaa. Valkoisuus on usein näkymätön ja rutiininomainen normi, joka on täynnä kätkeytyviä etuoikeuksia. (Frankenberg 1993, 5.) Normatiivisella valkoisuudella tarkoitetaan hierarkisoivaa voimaa suhteessa niihin, jotka määrittävät ”toisiksi” eli ei-valkoisiksi. Suomessa normatiivinen valkoisuus näkyy esimerkiksi siinä, että mielikuvat suomalaisuudesta kytkeytyvät edelleen vahvasti valkoisuuteen ja valkoisuuden normista poikkeavat ihmiset määritellään usein suoraan ulkomaalaisiksi. (Keskinen ym. 2021.) Valkoisen etnisyyden pitäminen normaalina yhteiskunnassa on haitallista ei-valkoisille ihmisille. Sen kyseenalaistamiseksi tulisi purkaa normaalin määritelmä (Back & Solomos 2000, 21). Valkoisuuden käsite on tärkeä myös, kun tarkastellaan rakenteellista rasismia, joka ylläpitää valkoisille ihmisille suotuisia rakenteita, ja estää ei-valkoisten yhdenvertaisten mahdollisuuksien toteutumista. (Ware & Back 2002, 5–6.)

Etnisten suhteiden sosiologisen tutkimuksen kritiikissä on nostettu esiin rasismitutkimuksen luonne vähemmistötutkimuksena. Rasistien tutkiminen on jäänyt rasismien uhrien tutkimuksen varjoon. Valkoisuuden nostaminen tutkimuskohteeksi olisi tärkeää, ja voisi laajentaa rasismitutkimuksen asetelmia sekä purkaa rasistisia käytäntöjä tehokkaammin. (Back & Solomos 2000, 21.) Valkoisten identiteettien ja valkoisuuteen liittyvien valta-asetelmien nostaminen tutkimuskohteeksi ja puheenaiheiksi vaatii selkeän antirasistisen näkökulman ja analyysin. Valkoisuuden tutkiminen voi myös osoittautua ongelmalliseksi, jos valkoisuuden kritiikittömällä korostamisella päädytään vahvistamaan äärioikeistolaista, valkoista nationalismia (Keskinen ym. 2021.)

Rodullistettujen valtasuhteiden käsitteleminen voi olla usein vaikeaa niin instituutioissa kuin ihmisten välisissä keskusteluissakin. Rasismien kieltäminen ja haluttomuus tunnistaa yhteiskunnan valta-asetelmia on usein yleistä niiden joukossa, jotka hyötyvät nykytilanteesta. Valkoiseksi rodullistetun ihmisen on hankala tunnistaa syrjiviä rakenteita, sillä hän ei ole useinkaan joutunut käsittelemään rodullistettuja hierarkioita tai omaa asemaansa niissä. Valkoisuuden kriittinen käsitteleminen nostattaa usein pintaan monenlaisia tunteita ja reaktioita suuttumisesta itsesääliin. Kyseessä on valkoinen hauraus (*white fragility*) (ks. esim. DiAngelo 2018, 107–113), joka hidastaa ja estää rasististen valtasuhteiden analyysia ja rasismien kitkemistä. (Keskinen ym. 2021.)

3 RASISMI – ERIARVOISTUMISEN ILMIO

Nykymaailmassa ei globalisaation, kasvavan muuttoliikkeen sekä ihmisten ja kansojen yhteensulautumisen myötä voi juurikaan enää löytää yhteiskuntaa, joka koostuisi vain yhdestä vallalla olevasta yhtenäisestä kulttuurista. On myös vaikea löytää yhteiskuntaa, jossa jokainen ihminen puhuisi samaa kieltä, tunnustaisi samaa uskontoa ja omistaisi saman kansallisen identiteetin. Silti jotkut ajattelevat, että näin pitäisi olla. (Berry 2006.) Tällaisen mustavalkoisen ja kapean ajattelutavan voi osaltaan tulkita rasismiksi, joka ei ole Suomessakaan vieras käsite (Zacheus, Koski, Rinne & Tähtinen 2012).

Rasismi voidaan nähdä ideologiana, jossa ihmisen arvo on riippuvainen siitä, mihin etniseen, kansalliseen tai uskonnolliseen ryhmään henkilö kuuluu. Klassisen määritelmän mukaan rasismi koostuu sarjasta kuvitelmia, joissa tietty ihmisryhmä asetetaan älyllisesti, moraalisesti ja kulttuurisesti ylivoimaisemmaksi kuin toiset, ja tämä ylivoimaisuus nähdään sukupolvelta toiselle periytyvänä ominaisuutena. (Liebkind 1994b.) Tässä luvussa muodostan tutkimukseni teoriapohjaa määrittelemällä tutkimuskirjallisuuteen pohjautuen rasismin käsitettä, ja sen ilmenemismuotoja

Rasismin ja kolonialismin historiasta puhuttaessa ajatellaan usein, ettei Suomella ole juurinkaan ollut paljoa tekemistä näiden asioiden kanssa, vaan ne on nähty muualla maailmassa tapahtuneina, kaukaisina asioina. Suomen ja muiden Pohjoismaiden historian on kuitenkin tutkimusten valossa nähty kytkeytyvän eurooppalaisen kolonialismin ja rasismin historiaan. Vaikka suomalaiset eivät ole olleet suuria siirtomaavalloittajia, on kapitalistisen talouden kehitys kytkenyt myös Suomen mukaan niin maailmantalouteen kuin Eurooppa-keskeiseen valtajärjestelmäänkin. Myös Suomen sisällä on itsenäistymisen jälkeen tuotettu hierarkioita ja toteutettu assimiloivaa politiikkaa saamelaisia ja romaneja kohtaan. (Keskinen 2021, 69;84.)

Rasismi on ollut suomalaisessa yhteiskunnassa pitkään hyvinkin vaiettu aihe, eikä rasismia käsitteleviä tutkimuksiakaan ole tehty kuin vähäisessä määrin aina 1990-luvulle saakka. Yleinen ajattelutapa on saattanut olla myös se, että koska Suomessa ei ole ollut määrällisesti paljon suuria etnisiä vähemmistöjä tai maahanmuuttajia, ei ole myöskään ollut rasismia. Ilmiö,

josta on muualla puhuttu rasismina, on saattanut Suomessa kulkea syrjinnän, suvaitsemattomuuden tai muukalaispelon nimellä. (Rastas 2005.) Rasismin historian ja nykypäiväisen olemassaolon tunnistaminen ja nimeäminen ovat ensiaskelia rasismin vastustamisen kannalta. On hyvä, että Suomessa on alettu kääntää katsetta rasismin suhteen muun maailman suunnasta myös oman maahan.

Suomessa tehtyjen rasismitutkimusten määrä on lisääntynyt 1990-luvulta lähtien. Puuronen (2011) listaa Suomessa tehtyjen rasismitutkimusten pääteemoja. Näitä ovat olleet muun muassa suomalaisten asenteen ulkomaalaisia kohtaan (ks. esim. Jaakkola 1999; 2005; 2009), rasismin uhrien kokemukset ja rasismin vaikutukset urhien terveyteen (ks. esim. Liebkind & Janinskaja-Lahti 2000; Janinskaja-Lahti, Liebkind & Vesala 2002), rasistiset ideologiat ja historia (ks. esim. Isaksson & Jokisalo 1999; 2005; Kuparinen 1999), rasistinen rikollisuus ja erilliset rasistiset ryhmät (ks. esim. Puuronen 2001) sekä rasismi tiedotusvälineissä ja mediassa (ks. esim. Keskinen, Rastas & Tuori 2009; Raittila 2009). Etnisten suhteiden sosiologiaan on kohdistettu kritiikkiä sen vähemmistökeskeisyydestä. Olisi tärkeää tutkia enemmän myös valkoisuutta, valkoista identiteettiä ja valkoista ylivaltaa. Tämän myötä rasismin tutkimus toisi esiin laajemmin myös yhteiskunnan valta-asetelmat. (Back & Solomos 2000, 21.)

3.1 Rasismin käsite

Rasismin käsitteen mahdollisimman tarkka määrittely on paitsi vaikeaa, myös tärkeää, kun halutaan tehdä empiiristä tutkimusta rasismista ja löytää ratkaisuja ongelman poistamiseksi. Tutkittaessa rasistisia puhetapoja ja kirjoituksia, voi rasismin tarkka määrittely esimerkiksi luoda ne kriteerit, joiden avulla puheiden rasistisuutta arvioidaan. Määrittelyssä olisi myös tärkeää pohtia sitä, kuka on paras henkilö määrittelemään rasismia, valtaväestöön kuuluva tutkija vai rasismin uhri. Määritelmä riippuu paljon määrittelijän asemasta yhteiskunnassa ja yhteiskunnan rotujärjestelmässä. Rasismia määriteltäessä on keskusteltu, onko rasismi ihmisen sisäsyntyinen, luonnollinen ominaisuus vai opittu ja yhteiskunnallisesti kehittyvä ilmiö. (Puuronen 2011, 53.)

Rasismia on käsitteenä ja ilmiönä määritelty monin eri tavoin eri tieteenalojen toimesta. Tästä syystä tarkan määritelmän muodostaminen voi olla hankalaa. Tutkimusten lisäksi rasismia määritellään jatkuvasti myös arkipuheen, politiikan, median sekä lainsäädännön puitteissa (Rastas 2005). Esimerkkinä rasismien määrittelemisestä laissa voidaan tarkastella yhdenvertaisuuslakia, jossa kielletään muun muassa alkuperään, kansalaisuuteen, uskonnolliseen vakaumukseen ja kieleen perustuva syrjintä (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014 8§). Yhdenvertaisuuslain valossa etnisen syrjinnän ja rasismien käsitteet sekoittuvat osittain. Syrjintä, joka perustuu syrjittävän etniseen alkuperään, ”rotuun”, rodullistettuun kulttuuriin tai uskontoon, on rasismia. Rasismien ja syrjinnän käsitteitä käytetään jonkin verran samaa tarkoittavina. Käsitteiden eroa lisäksi hämärtää jonkin verran se, että esimerkiksi ikäsyrjinnästä puhutaan ikärasismista. Rasismi on syrjintää, mutta mikä tahansa syrjintä ei ole rasismia, ja rasismilla on käsitteenä erityinen merkitys. Syrjinnästä puhuttaessa, se jaetaan usein välilliseen ja välittömään, sekä tietoiseen ja tiedostamattomaan syrjintään. (Puuronen 2011, 51–52.)

Robert Miles (1994) on käsitellyt rasismien käsitettä sosiologian näkökulmasta. Hänen mukaansa rasismien juuret ylettyvät eurooppalaisten antiikin aikana kehittyneisiin puhetapoihin ”toisesta”, sekä kapitalismin kehitykseen. Milesin mukaan rasismien käsite on kokenut inflaation, koska sen käyttötavat ovat levinneet niin laajoiksi, ideologian lisäksi käytäntöihin ja menettelytapoihin. Hän rajaa rasismien käsitteen tarkoittamaan vain ideologiaa, jossa jokin ryhmä erotetaan toisista biologisten tunnusmerkkien avulla. Ryhmä rodullistetaan liittämällä näihin biologisiin tunnusmerkkeihin tiettyjä kielteisiä ominaisuuksia. (Miles 1994, 116–117) Myöhemmin tällainen biologisiin tunnuspiirteisiin perustuva rasismi on nimetty vanhaksi rasismiksi, jonka rinnalle on kehitetty kulttuurisiin piirteisiin perustuvaa, biologisen ”rodun” hylkäävä uusrasismien käsite (Puuronen 2011, 56).

3.2 Rasismien ilmenemismuodot

Rasismi ei ole ilmiö, jota esiintyy vain yksilöiden ja yksittäisten ryhmien välillä. Jotta voidaan ymmärtää rasismien vaikutuksia yksilö- ja yhteiskuntatasolla, on tärkeää ymmärtää, että rasismi on monimuotoinen ilmiö, jolla on erilaisia ilmenemismuotoja. Se on yksilöiden ja ryhmien välisten arkisten tekojen ja tapahtumien lisäksi myös yhteiskunnan rakenteissa vaikuttavaa

syrijintää, eli institutionaalista rasismia. Ilmiö on monitahoinen ja muuttuva, ja siksi sen jäsentämiseksi ja tutkimuksen kehittämisen vuoksi on pyritty erottelemaan sen eri muotoja (Puuronen 2011, 54).

Rasismi ilmenee ihmisten asenteissa, aatteissa, puhetavoissa, sekä toiminnassa niin yksilön kuin yhteiskunnankin tasolla. Longin ja Spracklenin (2011) mukaan rasismiin sijaan olisi hyvä puhua monikossa rasismeista. Niin sanotun väkivaltaan, solvaamiseen ja tyylyyn poissulkemiseen liitettävän ”radikaalin” rasismiin lisäksi täytyy ottaa huomioon myös ihmisten arkielämän kokemukset, joiden myötä rasismi ikään kuin normalisoituu yhteiskunnassamme. (Long & Spracklen 2011.)

Rasismi ei myöskään ole pelkästään ideologia tai puhetapa, vaan se ilmenee erilaisina konkreettisina ja sosiaalisina käytäntöinä, jotka vaikuttavat ihmisten elämään. Erilaiset ulottuvuudet rasismiin sisällä – käsitys rasismista sosiaalisena konstruktiona ja ideologiana, sekä jokapäiväisenä todellisuuden ilmiönä nimittelyn tai työsyrijinnän muodossa – ovat aina yhteydessä toisiinsa. Yksilöllisen ilmiön sijaan rasismilla on paljon yliyksilöllisiä ilmenemismuotoja. Esimerkiksi rasististen ryhmien ja puolueiden jäsenet omaksuvat ja oppivat rasistisen kielen, kulttuurin ja toimintatavat yhteisönsä kautta. (Puuronen 2011, 49.)

Tutkimuskirjallisuudessa rasismia on määritelty ja rajattu erilaisin etuliittein. Rasismi voidaan erotella yksilöiden väliseen rasismiin sekä institutionaaliseen, yhteiskunnan rakenteissa vakiintuneeseen ja niissä vaikuttavaan rasismiin. Arkipäivän rasismi liitetään käsitteenä ihmisten jokapäiväisiin vuorovaikutustilanteisiin ja niissä koettuun rasismiin. (Rastas 2005.) Rasismien eri ilmenemismuotojen näkyväksi tekeminen ja määrittely tekevät rasismien tunnistamisesta ja vastustamisesta mahdollista.

3.2.1 Vanhasta rasismista uusrasismiin

Vanha rasismi on ideologia, jonka mukaan ihmiset voidaan jakaa hierarkisesti ”rotuihin” ja rodullistaa heidän biologisten ominaisuuksien ja ulkoisten tunnusmerkkien perusteella. Vanhan, eli biologisen rasismien ideologiaa ovat määritelleet muun muassa Tzvetan Todorov

(1989) ja Robert Miles (1994). Todorovin (1989) mukaan vanha rasismi olettaa, että on olemassa ”ihmisrotuja”, jotka voidaan erotella fyysisten ominaisuuksien perusteella, ”rotujen fyysiset ja psyykkiset ominaisuudet ovat periytyviä, ”rotu” määrittää siihen kuuluvan yksilön ominaisuudet ja sen perusteella hänet voidaan asettaa hierarkkiseen järjestykseen. (Todorov 1989, Puuronen 2011, 56 mukaan.)

Vanhan rasismin rinnalle on ajan myötä muodostunut uusrasismin käsite, jota on myös kutsuttu kulttuurirasismiksi ja moderniksi rasismiksi. Uusrasismille tyypillistä on, että ”rotu” -sanankäyttö on jätetty pois ja tilalle on tullut erilaisten etnisten ryhmien olemassaolo ja kulttuurien erilaisuus. Puuronen (2011) mukaan uusrasismissa ihmiset luokitellaan hierarkkisiin ryhmiin fyysisten ominaisuuksiensa sijaan joidenkin kulttuuristen piirteiden, kuten kielen ja uskonnon perusteella. Uusrasismin hierarkiassa valtaväestön kulttuuri esitetään aina kehittyneimpänä ja ylivertaisempana. Suomessa kulttuurisen rodullistamisen kohteeksi ovat joutuneet erilaiset ryhmät ja etniset vähemmistöt. Maahanmuuton vastustaminen ”luonnollisen järjestyksen” ylläpitämisenä on tyypillistä uusrasismin ideologialle. (Puuronen 2011, 57.) Nykypäivänä voi törmätä erilaisissa keskusteluissa, sosiaalisen median kommenttipalstoilla ja tiettyjen poliittisten puolueiden retoriikassa väitteisiin, joissa erilaisten kulttuurien sekoittuminen yhteiskunnassa nähdään vaarallisena. Usein tällaisissa uusrasistisissa puheenvuoroissa eri kulttuureiden edustajille ja etnisten ryhmien jäsenille muodostetaan kollektiivinen, stereotyyppien ja ennakkoluulojen värittämä identiteetti ja elämäntapa, joka on haitallinen ja vaikeasti yhdistettävä valtaväestön kulttuuriin ja tapoihin.

Uusrasismin, eli kulttuurisen rasismin poliittista muotoa voidaan kutsua kulttuurihygieniaksi, joka vaatii maahanmuuttajien assimiloitumista valtakulttuuriin. Tämä tarkoittaa omien kulttuurien arvoista ja tavoista luopumista. Assimilaatio-politiikalla pyritään hävittämään yhteiskunnasta kulttuurien erilaisuus ja moninaisuus. Historian ja nykyajan esimerkkinä kulttuurihygieniasta voidaan mainita saamelaisen kulttuurin tuhoaminen. Saamelaisiin kohdistuva assimilaatiopolitiikka vauhdittui koululaitoksen leviämisen myötä toisen maailmansodan jälkeen ja se jatkuu edelleen erilaisten taloudellisten ja hallinnollisten toimien avulla. (Puuronen 2011, 57–58.)

3.2.2 Arkielämän rasismi

Rasismien käsittelyssä on tärkeää ottaa huomioon sen erilaiset muodot. Usein asian käsittely keskittyy ilmiön ääriesimerkkeihin, jolloin voi syntyä mielikuva, ettei meistä suurimmalla osalla ole osaa tai arpaa rasismiin. Arkielämän tai arjen rasismilla tarkoitetaan eleitä ja käytäntöjä, jotka ovat sulautuneet arkiseen elämään ja kulttuurisiin rakenteisiin. Arkielämän rasismi voi olla hyvillä aikomuksilla perustuvaa, huomaamatonta ja viattomana näyttäytyvää käytöstä ja puhetta. Etenkin niiden, jotka eivät itse kohtaa rasismia, on vaikeaa tunnistaa näitä pieniä ja huomaamattomia eleitä. Jos arjen rasismia ei huomioida rasismikeskustelussa ja - tutkimuksessa, on sitä yhä vaikeampaa kitkeä yhteiskunnasta. (Seikkula & Hortelano 2021.)

Arkielämän rasismien tutkimisen lähtökohtana on vähemmistöjen rasismikokemukset, joiden ajatellaan olevan olennaista rasismien ymmärtämiselle (Puuronen 2011, 32.) Arkielämän rasismien tutkimisen pioneeri Philomena Essed alkoi 1980-luvulla yhdistää fenomenologisen sosiologian perusajatuksia rasismien tutkimukseen. Essed (1991) tarkastelee rasismia yhteiskunnallisen rakenteen ja ideologian sijaan arkielämän käytännöissä tuotettavana ja vahvistettavana ilmiönä. Arkielämän rasismien käsitteessä hän yhdistää rasismien ideologian arkisiin kokemuksiin ja asenteisiin ja on pyrkinyt tutkimuksellaan luomaan systemaattista teoriapohjaa ilmiölle. (Essed 1991, 2.)

Tutkimuksessaan Essed (1991) on tarkastellut arkielämän rasismien ilmenemismuotoja mustien naisten elämässä. Arkielämän rasismi esiintyy kolmessa eri muodossa: 1) marginalisointina ja yhteiskunnan vallitsevien normien esittämisenä pysyvinä ja muuttumattomina, 2) vähemmistön edustajien sosiaalisen todellisuuden käsitysten, kulttuuristen kokemusten sekä sosiaalisten ja älyllisten kykyjen kyseenalaistamisena, sekä 3) turhauttamisena, jolloin vähemmistön taistelu oikeuksiensa puolesta tukahdutetaan valtaväestön toimesta muun muassa rasismien kieltämisellä ja sulauttamiseen painostamisella. (Essed 1991, 86.)

Arjen rasismilla on monia eri ilmenemismuotoja. Se voi olla esimerkiksi toiseuttavia katseita ja vitsejä, jatkuvaa tiedustelua henkilön taustasta ja synnyinpaikasta sekä erilaista kohtelua kuten ei-valkoisten suomalaisten kohtelemista maahanmuuttajina. Arjen rasismi pitää sisällään

arkipäiväisiä kohtaamisia, joissa ei-valkoinen ihminen kohtaa rodullistamista ulkonäkönsä tai kulttuurinsa takia. (Rastas 2005; Seikkula & Hortelamo 2021.) Tahallisia tai tahattomia kommentteja tai tekoja, jotka vahvistavat ja ylläpitävät rasistisia stereotypioita, kutsutaan mikroaggressioiksi. Tällainen toiseuttava kommentti voi olla esimerkiksi se, että kehuu ei-valkoiseksi rodullistetun henkilön suomenkielentaitoa. Tässä kommentin sanoja osoittaa ennakkoluulonsa siitä, minkä näköinen ihminen voi puhua suomea äidinkielenään. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2020, 4.) On tärkeää huomata, miten arkipäiväiset ja viattomilta tuntuvat kysymykset, kuten ”mistä olet kotoisin” uudistavat rodullistamisen käytäntöjä ja luovat toiseuden tunnetta kysymyksen kohteena olevalle ihmiselle. Usein kysymykset ja kommentit ovat kohteelle paitsi loukkaavia myös kasaantuvia.

3.2.3 Rakenteellinen rasismi

Rakenteellinen rasismi, eli institutionaalinen rasismi on yhteiskunnan rakenteisiin juurtunutta ja siellä vaikuttavaa rasismia. Rakenteellista rasismia esiintyy erilaisissa yhteiskunnan instituutioissa ja rakenteissa, kuten viranomaisten, esimerkiksi poliisin ja turvallisuusalan käytännöissä, oppilaitoksissa sekä työ- ja asuntomarkkinoilla. Yksi esimerkki rakenteellisesta rasismista on muun muassa rodullistettuihin vähemmistöihin kuuluvien nuorien ohjaaminen tiettyihin opintosuuntiin riippumatta heidän taidoistaan ja kiinnostuksenkohteistaan. Myös eri etnisten ja rodullistettujen ryhmien välisten terveyserojen on nähty ilmentävän rakenteellista rasismia. (Keskinen ym. 2021.)

Työmarkkinoilla esiintyvä rakenteellinen rasismi ilmenee muun muassa etnisten vähemmistöjen syrjintänä työmarkkinoilla. Helsingin yliopiston sosiologian tutkija Akhlaq Ahmad (2019) on tutkinut nimeen perustuvaa työsyryntää. Tutkimuksessaan Ahmad lähetti tuhansia kuvitteellisia työhakemuksia suomalaisilla ja ulkomaalaisilla nimillä, tarkoituksenaan selvittää vaikuttaako nimi työhaastattelukutsujen saantiin. Tutkimuksen tulosten mukaan suomalaisella nimellä sai 390 haastattelukutsua tuhanta hakemusta kohden, kun taas somalialaisnimellä kutsuja tuli vain 99 kappaletta. Kuvitteelliset työnhakijat olivat pätevyydeltään ja kielitaidoltaan samalla tasolla. Ainoastaan nimet oli jaoteltu suomalaisiin

nimiin ja ulkomaalaisiin nimiin, mikä vaikutti lopulta haastattelukutsujen epätasaiseen jakautumiseen. (Ahmad 2019.)

Rastas (2007) puhuu väitöskirjassaan rodullistettuja suhteita kuvaavista käsitteistä ja siitä, että keskustelua käsitteistöstä ja sen puuttumisesta tarvitaan lisää. Suomalaisessa tutkimuksessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa käsitteet ovat rajautuneet vain ulkomaalaisten, maahanmuuttajien ja pakolaisten kategorioihin, jolloin tietty osa ihmisistä ja heidän taustoistaan jää tilastojen ulkopuolelle. Rakenteellisen rasismin tutkiminen ja paljastaminen edellyttää tilastointien tarkastelua, mutta jos osa ihmisistä hukkuu tilastoihin, myös suuri osa rakenteellisesta rasismista jää piiloon, ja sen tutkiminen ja osoittaminen on vaikeaa (Rastas 2007a, 136–137.)

Rakenteellisen rasismin tutkimisen lisäksi myös sen tunnistaminen on arkielämä rasismia hankalampaa, sillä valkoinen, suomalaisen nimen omaava henkilö ei luultavasti tule koskaan kokemaan itse tällaista syrjintää esimerkiksi työ- tai asuntomarkkinoilla. Siksi onkin tärkeää, että yhä enemmän puhutaan valkoisesta etuoikeudesta ja siitä, miten nykyiset valtasuhteet ylläpitävät rassistisia rakenteita. Anonyymit rekrytointikokeilut ovat olleet esimerkiksi yksi keino työsyryjinnän ehkäisyyn, mutta sen on nähty olevan enemmän ensiapua, kuin pitkän tähtäimen ratkaisu ongelmaan (Martti, Pietarinen & Mäntymaa, 2019).

Rakenteellinen rasismi koskettaa koko yhteiskuntaa. Se tuottaa epätasa-arvoa ihmisten välille, vahvistaa vihapuhetta ja horjuttaa yhteiskuntarauhaa. Yhteiskunnan rakenteissa rasismi vaikuttaa ihmisten väliseen epätasa-arvoon luomalla heille erilaista tietoa todellisuudesta. (Rastas 2005.) Rassististen rakenteiden värittävä yhteiskunta ei takaa kaikille ihmisille samoja lähtökohtia elämän osa-alueilla. Näiden epätasa-arvoisten rakenteiden purkamiseen tarvitaan kaikkien työtä, etenkin valkoisen valtaväestön, joka hyötyy nykyisestä valtajärjestelmästä eniten.

3.3 Rasismi urheilussa ja jalkapallossa

Kuten aiemmin on jo todettu, urheilu ei ole yhteiskunnasta erillään oleva sektori, vaan samat yhteiskunnan lieveilmiöt, kuten rasismi ja muut syrjinnän muodot, ylettyvät myös urheilukentille ja urheilumaailmaan. Heinosen (2003) mukaan urheilu on rasismille otollista maaperää siksi, että se nähdään kansallisen ja kulttuurisen vastakkainasettelun kenttänä, jossa on jo alun alkaen pyrkimyksenä tehdä eroja meidän ja muiden välille. Lajien monikulttuuristuminen on varmasti ainakin yksi syy rasismin ilmentymiselle urheilukentillä. Jalkapallossa monikulttuurisuus ilmenee muun muassa pelaajien erilaisten etnisten ja kulttuuristen taustojen myötä. 1990-luvulla kiihtyneen monikulttuuristumisen taustalla on vaikuttanut muun muassa EY-tuomioistuimen Bosman-päätöksen vapauttamat pelaajamarkkinat, jolloin EU-alueen joukkueurheilun ammattilaispelaajat saivat siirtyä vapaasti seurasta toiseen sopimuksen päätyttyä. (Heinonen 2003).

Urheilulle tyypillinen kilpailu luo siis jo lähtökohtaisesti tilanteen, jossa yksittäisten urheilijoiden ja joukkueiden paremmuutta vertaillaan toisiinsa nähden. Urheilusuorituksista riippumattomaan vertailuun voidaan helposti lipsua urheilusuoritusten erontekoon liittyvän maiden ja kansallisuuksien välisen kilpailuasetelman takia. Tällainen suorituksista riippumaton eronteko ja vertailu voi olla esimerkiksi kulttuuriseen tai etniseen taustaan perustuvaa erontekoa, eli rasismia.

Heinosen (2003) mukaan jalkapallossa rasismia on tutkittu ilmenevän muun muassa institutionaalisen syrjinnän ja kannattajakulttuureihin liittyvien asenteiden kautta. Rasismin tunnistaminen urheilun kontekstissa voi olla hankalaa, sillä usein esimerkiksi pallopeleissä esiintyvää katsomohuutelia on pidetty lajikulttuuriin liittyvänä tapana. Kannattajakulttuurien ja niihin liittyvien seremonioiden tunteminen on tärkeää, ettei perusteetonta tuomitsemista rasismiin synny. (Heinonen 2003.) Yhtä lailla tärkeää on kuitenkin myös kiinnittää huomiota siihen, ettei vanhat perinteisiin nojaavat kannattajakulttuurin piirteet tai ”urheilun luonne” ole naamiointikeino rasismille.

Back, Crabbe ja Solomos (2011) ovat tunnistaneeet erilaisia muotoja ja ilmenemistapoja jalkapallossa esiintyvälle rasismille. Niitä ovat muun muassa ilmaisullisia ja rituaalisia tyylejä sisältävä sanallinen rasismi, kuten kannatuslaulut, vitseihin ja huumoriin naamioitu rasismi, kentällä tapahtuva sanallinen rasismi, joka harvoin yltyy fyysiseksi väkivallaksi, sekä fanien rasistinen käyttäytyminen. (Back ym. 2011, 107–117.) Viime aikoina mediassa uutisoidut urheilun rasismitapaukset ovatkin keskittyneet pääasiassa kansainvälisten jalkapalloliigojen katsomokäyttäytymiseen. Useimmat rasismitapaukset ovat olleet joukkueen tummaihoiselle pelaajalle kohdistettuja solvauksia vastajoukkueen kannattajien toimesta.

Jalkapallokenttien rasismitapauksista on alettu viime vuosina uutisoida enemmän niin maailmalla kuin Suomessakin. Esimerkkejä maailmalla viime aikoina uutisoiduista rasismitapauksista jalkapallossa on runsaasti (ks. esim. BBC Sport 2020; Hirvonen 2019; Hirvonen 2020). Räikeimpiä esimerkkejä vuoden 2021 rasismitapauksista jalkapallokentiltä ovat muun muassa Suomen maajoukkuepelaaja Glen Kamaran joutuminen rasistisen käytöksen kohteeksi Eurooppa-liigan ottelussa maaliskuussa 2021 vastajoukkue pelaajan Ondrej Kudelan toimesta (BBC Sport 2021) sekä Englannin maajoukkueen nuorten tähtipelaajien kohtaama rasismi sosiaalisessa mediassa epäonnistuttuaan rangaistuspotkuissa jalkapallon vuoden 2021 MM-turnauksen loppuottelussa (Hiilloskorpi 2021). Tapausten esiin nostaminen mediassa lisää ihmisten tietoisuutta ongelman olemassaolosta ja sen laajuudesta lajin parissa. Rasismikeskustelun avaaminen on ensiaskel ongelman poistamisen kannalta.

Urheilussa ilmenevää rasismia on tutkittu maailmalla enemmän kuin Suomessa. Norjassa Massao ja Fasting (2020) tutkivat afrikkalaistaustaisten urheilijoiden kokemuksia rodusta ja rasismista teoksessaan ”*Race and racism: Experiences of black Norwegian athletes*”. Tutkimuksessa haastateltiin seitsemäätoista yli 15-vuotiasta norjalaisurheilijaa heidän kokemuksistaan rasismista urheilussa. Tutkimustulokset osoittivat, että suurin osa näistä nuorista urheilijoiden oli kokenut rasismia muun muassa stereotyyppien ja ennakkoluulojen värittämien kommenttien muodossa tai suorina rasistisina loukkauksina. (Massao & Fasting 2020.) Price, Farrington, Kilvington ja Saeed (2012) puolestaan tutkivat lehdistökirjoituksia analysoimalla sitä, miten institutionaalinen rasismi ilmenee Iso-Britannian urheilumediassa. Säännösten ja rekrytointikäytäntöjen lisäksi myös median sisällöissä todettiin ilmenevän

rasismia. Urheilumedian tuottamista sisällöissä ilmeni rasismia etenkin erilaisten tummaihoisiin urheilijoihin liitettävien stereotyyppien muodossa. (Price ym. 2012.)

Suomessa urheilijat ja jo uransa päättäneet ex-urheilijat ovat alkaneet avoimemmin puhua rasismista. Urheilulehdessä julkaistussa Riihentuvan (2020) artikkelissa tarkasteltiin afrosuomalaisen urheilijoiden ura-uraa, urheilun luomaa turvallisen tilan kokemusta sekä rasismikokemuksia haastattelujen muodossa. Afrosuomalaisella tarkoitetaan suomalaista, jolla on sukujuuria Saharan eteläpuoleisessa Afrikassa (Kielitoimiston sanakirja 2022). Etenkin 1990-luvulla Suomeen tulleet tummaihoiset urheilijat olivat kohdanneet rasisia solvauksia ja jopa väkivaltaa. (Riihentupa 2020.) Myös nuorisotutkimusverkoston vuonna 2015 tekemä tutkimus huippu-urheilijoiden elämänsästä tarkastelee monikulttuurisen taustasta lähtöisin olevien urheilijoiden rasismikokemuksia. Lähes jokainen tutkimukseen osallistuneista urheilijoista oli kokenut rasismia urheilun ulkopuolella ja lähes puolet heistä kertoi kokeneensa heihin itseensä kohdistunutta rasismia myös urheilussa. Urheilijoiden identifioituminen suomalaiseksi oli kyseenalaistettu rasismin kautta. Yleisimmät urheiluun liittyvät rasismikokemukset johtuivat vastapelaajien, yleisön ja valmentajien käytöksestä. Afrosuomalaisen kokemus rasismista oli yleisintä. (Huhta 2015.)

4 URHEILU JA JALKAPALLO YHDENVERTAISUUDEN JA ANTIRASISMIN ASIALLA

Tässä luvussa tarkastelen suomalaisen urheilun ja jalkapallon monimuotoisuutta, sekä urheiluorganisaatioiden roolia yhdenvertaisuuden edistämässä. Toisessa alaluvussa tarkastelen myös yhdenvertaisuuden ja antirasismien käsitteitä, sekä hankkeita, joita organisaatiot ovat urheilun saralla lanseeranneet yhdenvertaisuuden ja antirasismien nimessä.

4.1 Monimuotoinen suomalainen urheilu ja jalkapallo

Jalkapallo on harrastetuin urheilulaji useimmissa maissa ympäri maailman. Siitä on vuosien saatossa kasvanut ylikansallinen ilmiö, johon liittyy suuria tunteita ja isoja rahasummia. Lajin kulttuurinen ja poliittinen merkitys globaalisti on aivan eri tasolla verrattuna moneen muuhun urheilulajiin. (Itkonen & Nevala 2007, 11.) Jalkapallon ollessa harrastetuin laji on sen pidettävä huolta siitä, että se todella on avoin ja turvallinen tila kaikille harrastajille taustasta riippumatta. Eri etnisen tai kulttuurisen taustan omaavia urheilijoita on nykyään junioripelaajista kansainvälisellä tasolla Suomea edustavien joukkueiden pelaajiin saakka. Suomen koripallomaajoukkue Susijengi, miesten jalkapallomaajoukkue Huuhkajat ja esimerkiksi nuorten jääkiekkomaajoukkue osoittavat, että eri kulttuureista ja etnisistä taustoista tulevien lasten ja nuorten osallistuminen urheiluun on jo muuttanut suomalaista urheilua (Riihentupa 2020).

Liikuntasosiologian professori Hannu Itkosen Urheilulehdessä antamien kommenttien (2020) mukaan suomalaisesta huippu-urheilusta on lähivuosina tulossa entistä monimuotoisempaa. Suomalainen huippu-urheilija voi olla minkä näköinen vain, eikä urheilijan äidinkieli ole välttämättä suomi. (Riihentupa 2020.) Suomalaisuuden uudelleen määrittely on tärkeää, sillä Suomessa kasvaa yhä enemmän ja enemmän ei-valkoisia suomalaisia lapsia ja nuoria, joiden identiteetin muodostuminen vaikeutuu kapeiden suomalaisuuden normien takia. On tärkeää, että suomalaisuuden määritelmä laajenee, ja että kaikilla on yhdenvertainen ja turvallinen ympäristö harrastaa liikuntaa tai luoda uraa huippu-urheilussa etnisestä taustasta, ihonväristä tai äidinkielestä riippumatta.

Monimuotoisen ja inklusiivisen toimintaympäristön ja -kulttuurin edistäminen suomalaisella liikuntakentällä on erityisen tärkeää, sillä liikuntaharrastus voi olla lapselle tai nuorelle ainoa turvapaikka, jossa saa tuntea kuuluvansa joukkoon ilman syrjinnän kokemuksia. Esimerkiksi jalkapallon on usein nähty olevan yhdistävä voima erilaisista etnisistä ja kulttuurisista taustoista tulevien ihmisten välillä. Suomessa on tehty tutkimusta liikunnan myönteisistä vaikutuksista maahanmuuttajien kotoutumiseen (esim. Lehtosaari 2010; Myrén 1999; Pelkonen 2015 ja Zacheus 2010). Näissä tutkimuksissa liikunnalla on nähty olevan positiivisia vaikutuksia uuteen yhteiskuntaan ja kulttuuriin sopeutumisessa. Liikunnalla ja urheilulla on hyvät mahdollisuudet ja lähtökohdat ihmisten yhdistämiseen sekä monikulttuurisen ja avoimen ilmapiirin luomiseen. Tätä kannattaisi käyttää yhä tehokkaammin hyödyksi kaikilla tasoilla harrastetoiminnasta huippu-urheilun kehittämiseen.

4.2 Yhdenvertaisuuden edistäminen ja antirasistinen työ liikunnassa ja urheilussa

Yhdenvertaisuudella tarkoitetaan sitä, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia riippumatta heidän iästään, etnisestä tai kansallisesta alkuperästään, kansallisuudestaan, kielestään, uskonnostaan, sukupuolestaan, seksuaalisesta suuntautumisesta, terveydentilasta ja tai muusta henkilökohtaisesta syystä. Oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa mitkään henkilöön liittyvät tekijät, kuten syntyperä tai ihonväri, eivät saa vaikuttaa ihmisen mahdollisuuksiin saada koulutusta, työtä tai palveluita. Perusoikeudet kuuluvat kaikille. Kaikenlaisen syrjinnän kieltämisestä eri elämänalueilla tarkennetaan perustuslain lisäksi yhdenvertaisuuslaissa, tasa-arvolaissa, rikoslaissa sekä työnsäädäntölaissa. (Oikeusministeriö 2020a.) Eriarvoisuuden vähentäminen liikunnassa on yksi keskeisimmistä tavoitteita myös liikuntalaissa. Lain tavoitteiden toteutumisen taustalla lähtökohtia ovat muun muassa yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja monikulttuurisuus (Liikuntalaki 390/2015.)

Feministisen ja antirasistisen kansalaisjärjestö Fem-R:n sanastossa antirasismi on määritelty seuraavanlaisesti: ”Antirasismi on aktiivista toimintaa, joka pyrkii vähentämään ja vastustamaan rasismia yhteiskunnassa ja maailmassa” (Fem-R.fi, 2021). Vallitsevan rotujärjestelmän olemassaolon ja ylläpitämisen tiedostaminen on edellytys ei-rasistisen yhteiskunnan saavuttamiseksi (Puuronen 2011, 271) ja näiden rakenteiden aktiivinen

purkaminen on antirasismia. Oikeusministeriön ”Olen antirasisti” -kampanjassa listataan kolme antirasistisen toiminnan perusaskelta: Tietoisuuden lisääminen, oman roolin ja ymmärtäminen sekä aktiiviset teot. (Oikeusministeriö 2021b.) Omien etuoikeuksien tunnistaminen ja pohdinta voi sisältää hyvin epämukavia ja vaikeitakin tunteita, mutta se on välttämätöntä antirasistisessa työssä ja rakenteiden purkamisessa.

Yhtenä esimerkkinä suomalaisen urheilun yhdenvertaisuushankkeista on Ihmisoikeusliiton vuonna 2021 marraskuussa lanseeraama ”Älä riko urheilua” -kampanja, jossa on mukana tunnettuja urheilijoita sekä lähes 80 urheilu- ja kansalaisjärjestöä. Kampanjan tarkoituksena on herättää kaikkia urheilun toimijoita, johtoportaan suureen yleisöön ja faneihin saakka toimimaan paremman ja turvallisemman urheilun puolesta, ja olla aidosti ihmisoikeuksien sanansaattaja. (Ihmisoikeusliitto 2021a.) Kampanjaan sisältyy kaiken syrjinnän vastainen toiminta. Rasismien osalta urheilun ihmisoikeusongelmiksi listataan rekrytointiprosessien syrjivät rakenteet, ei-valkoisten urheilijoiden, valmentajien ja tuomareiden kohtaama suora rasismi ja moniperusteinen syrjintä, tuen puute rasismia kohdatessa sekä rasismitapauksiin puuttumisen vähyys. Rakenteellinen rasismi ja syrjivät asenteet urheiluseuroissa ja organisaatioissa nimetään myös keskeisiksi ihmisoikeusongelmiksi. Antirasistisen työn, koulutuksen ja moninaisuuden lisääminen kaikilla organisaatioiden tasoilla nähdään parannuskeinona urheilun rasismiongelmiin. Rasismiin puuttumisen, sen suora tuomitsemisen ja rangaistustoimien on oltava selkeitä ja johdonmukaisia. Urheilujärjestöjen tulisi myös hyödyntää antirasistista työtä tekevien yhdistysten asiantuntijuutta omassa antirasismityössään. (Ihmisoikeusliitto 2021b)

Rasismi on useaan kertaan tunnistettu olemassa olevaksi ilmiöksi urheilun kontekstissa. Vaikka rasismi on näkyvä haitta urheilussa, voi urheilu kuitenkin toimia myös välineenä rasismia vastaan. Rasismiin on pyritty puuttumaan erilaisin antirasistisin toimin ja kampanjoin niin Suomessa kuin muuallakin Euroopassa. Long ja Sparcklen (2011) listaavat artikkelissaan ”*Positioning Anti-Racism in Sport and Sport in Anti-Racism*” yleisiä yhteiskunnallisia keinoja rasismien kitkemiseksi liitettäväksi urheilun kontekstiin. Näitä keinoja ovat muun muassa ilmeisen rasismien haastaminen urheiluseuroissa kannanottojen, kieltojen, seuraamusten kautta, henkilöstön koulutus, marginalisoitujen vähemmistöjen osallistaminen ja urheiluorganisaatioiden painostaminen antirasistisiin tekoihin. (Long & Sparcklen 2011, 7–8.)

Urheilijoiden ja esimerkiksi jalkapallojoukkueiden omat rasisminvastaiset kannanotot ovat olleet myös enemmän esillä kesän 2020 *Black Lives Matter* -liikkeen kansainvälisen suosion kasvun myötä, mikä on haastanut urheilun perinteistä ajatusta ”neutraalina” ja ”protestittomana” tilana. (Hyypä 2020.)

Antirasistisilla kampanjoilla voi olla hyvinkin erilaisia syntyperiä, ja ne voivat olla joko yhdenvertaisuustyötä tekevien organisaatioiden, kannattajayhdistysten tai kansallisten liikuntaorganisaatioiden johtamia. (Long & Spracklen 2011, 11). Suomessa varmasti tunnetuin rasismiin vastainen kampanja on Suomen monikulttuurinen liikuntaliitto FIMU:n vuonna 2003 aloittama ja koordinoima, sekä opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama Punainen kortti rasismille -hanke. Hanketta toteutetaan yhteistyössä Jalkapallon Pelaajayhdistyksen kanssa, ja sen tavoitteena on levittää syrjinnän ja rasismiin vastaista viestiä kaikkialle yhteiskuntaan. Kampanjan pyrkimyksenä on edistää yhdenvertaisuutta huippu-urheilussa ja liikuntakulttuurissa. Kyseessä on kansainvälinen kampanja, jonka juuret ovat Iso-Britanniassa, missä Show Racism the Red Card -järjestö perustettiin vuonna 1996. Suomessa hanke on levinnyt jalkapallon lisäksi myös muihin urheilulajeihin. (FIMU 2019.)

Vaikka rasismitapausten uutisointi on keskittynyt paljolti kansainvälisiin jalkapalloliigoihin, ei Suomessakaan olla vältytty jalkapallokenttien rasismiongelmalta. Suomen Palloliiton erotuomaripäällikkö Jouni Hyytiä ja huippujalkapallopäällikkö Juho Rantala kommentoivat Ylen aamu-tv:ssä suomalaisen jalkapallon rasismitapausta. Rantala muistuttaa haastattelussa, ettei jalkapallo ole yhteiskunnasta erillään oleva saareke, ja että niin kauan kuin rasismi on yhteiskunnassa yleisesti ilmenevä ongelma, se ei myöskään tule katoamaan jalkapallosta. Molemmat asiantuntijat linjaavat haastattelussa yhdenkin rasismitapausten olevan liikaa. Suomessa rasismiongelmaa on pyritty kitkemään ja ennaltaehkäisemään erilaisten kampanjoiden avulla sekä muun muassa erotuomarikoulutuksen kehittämällä. (Hietanen & Hirvonen 2019.) Kassimeris (2009) muistuttaa artikkelissaan ”Anti-Racism in football”, että vaikka rasismiin vastaiset järjestöt voivatkin osoittautua onnistuneiksi lisäämään tietoisuutta rasismista, kouluttaa faneja, tarjota tasavertaisia mahdollisuuksia ja jopa poistamaan rasistisia faneja jalkapallokentiltä, he eivät kuitenkaan ole voittaneet rasismia ennen kuin syrjintään on puututtu myös institutionaalisella tasolla (Kassimeris 2009.) On myös tärkeää muistaa, että

pelkästään rasismien vastustaminen ei riitä aidon yhdenvertaisuuden toteutumiseksi, vaan toiminnan täytyisi olla aktiivista antirasismia.

Rasismilla, kuten muillakin syrjinnän muodoilla ja häirinnällä voi olla vakavia psyykkisiä ja fyysisiä seuraamuksia erityisesti lapsille ja nuorille. Siksi yhdenvertaisen ja tasa-arvoa tukevan, turvallisen kulttuurin on oltava lähtökohta kaikessa harrastustoiminnassa. (Kosonen 2020.) Jalkapallon osalta Suomen Palloliitto kirjaa yhdenvertaisuussuunnitelmassaan seuraavaa: ”Jalkapallo on kaikkien peli, ja sen on oltava kaikille turvallinen. Jalkapalloperhe edistää tasa-arvoista ja kunnioittavaa käyttäytymistä kentällä ja sen ulkopuolella”. Missio palloliitolla on ”Jalkapalloa jokaiselle”, joka sisältää yhdenvertaisuustavoitteen siitä, että kaikki ovat taustastaan riippumatta tervetulleita mukaan lajin pariin. Yhdenvertaisuussuunnitelmassa nostetaan esiin maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten osallistaminen lajiin. Rasisminvastaisen toiminnan osalta mainitaan rasismiepäilyjen ja kurinpitotoimenpiteiden määrän tilastointijärjestelmä sekä rasisminvastaiset kampanjat. (Palloliitto 2021.) Rasisminvastaisuuteen liittyvät toimenpiteet mainitaan yhdenvertaisuussuunnitelmissa usein monikulttuurisuuden teeman ja otsikon alla. Rasismien kitkemiseksi olisi hyvä, jos urheiluorganisaatiotkin alkaisivat puhumaan suoraan antirasismista ja antirasistisesta toiminnasta, monikulttuurisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämisen sijaan. Mielestäni on tarpeen myös tarkastella rasismien vastaisten toimien tehokkuutta ja toimivuutta käytännön tasolla.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA METODOLOGIA

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni toteutuksen vaiheet ja metodologian. Aloitan esittelemällä tutkimuksen teoreettis–metodologiset lähtökohdat sekä tutkimustehtävän ja tarkat tutkimuskysymykset. Tämän jälkeen esittelen tutkimusaineiston sekä teemahaastattelun aineistonkeruumenetelmän. Lopuksi kuvaan vielä aineiston teoriaohjaavaa analyysin ja tarkastelen tutkimuksen eettisiä näkökulmia.

5.1 Intersektionaalisuus ja antirasismi tutkimuksen lähtökohtina

Tutkimukseni taustalla vaikuttavat ja tutkimusprosessia ohjaavat lähtökohdat ovat intersektionaalisuus ja antirasismin periaate. Seuraavaksi määrittelen hieman tarkemmin intersektionaalisuuden käsitettä rasismin tutkimuksen kontekstissa sekä antirasistista tutkimusotetta.

Intersektionaalisuuden käsite on levinnyt feministisestä tutkimuksesta myös nykyajan arkipuheeseen ja käsite nouseekin usein esiin rasismikeskusteluissa. Intersektionaalisuudella tarkoitetaan eri sosiaalisten järjestelmien, kuten rotu-, sukupuoli-, luokka- ja seksuaalisuusjärjestelmien yhteen kietoutumista ja päällekkäisyyttä. Teoreettisena ja metodisena välineenä käytetyn käsitteen kehittäjä yhdysvaltalainen oikeustieteilijä Kimberlé Crenshaw. Hän tutki muun muassa mustiin naisiin kohdistuvaa työmarkkinasyrjintää intersektionaalisuuden käsitteeseen nojautuen. (Crenshaw 1989, Keskinen ym. 2021 mukaan.)

Mustien naistutkijoiden kritiikki valkoisesta feminismistä liittyi osaksi feminististä tutkimusta 1980- luvulla. Muun muassa tutkijat Hazel B. Carby (1982) ja bell hooks (Gloria Jean Watkins) (1981) kritisoivat feministien jättävän ”rodun” ja etnisyyden huomiotta tarkastellessaan naisten kokemaa sortoa ja kritisoidessaan patriarkaattia. (Puuronen 2011, 27). Carbyn (2009) kritiikin mukaan suurin osa valkoisten naisten feministisistä teorioista ja kirjoituksista ei ota huomioon mustien naisten alisteista asemaa, eikä niiden avulla ole pystytty estämään mustia naisia marginalisoivia käytäntöjä (Carby 2009). Brittiläistutkija Ruth Frankenbergin (1993) teos *White women, race matters: The Construction of Whiteness*, vastasi feminististen rasismin

tutkijoiden esittämään kritiikkiin. Frankenberg toi Carbyn (1982) ja hooksin (1981) esimerkkien mukaisesti esiin erilaisten päällekkäisten sosiaalisten järjestelmien vaikutuksen elämään, sekä valkoisuuden tuomaa rodullistetusti etuoikeutettua asemaa yhteiskunnassa. (Frankenberg 1993, 4–5.)

Intersektionaalisuus rasismintutkimuksen käsitteenä korostaa rasismien ja rodullistamisen yhteyttä muihin yhteiskunnassa vallitseviin alistaviin valtasuhteisiin ja -rakenteisiin. Päällekkäisten sosiaalisten järjestelmien yhteisvaikutuksen lisäksi käsite tarkastelee myös sitä, kuinka erilaiset oletukset näistä sosiaalisista järjestelmistä, kuten luokasta, sukupuolesta tai ”rodusta”, muokkaavat yksilöihin ja ryhmiin kohdistuvaa puhetta ja toimintaa. (Keskinen ym. 2021.) Rasismintutkimuksen kannalta intersektionaalisuuden näkökulma on tärkeä, sillä ottaa siis huomioon erilaiset tekijät, jotka vaikuttavat syrjintään. Suomenkielisessä yhteiskunnallisessa keskustelussa ja tutkimuksessa puhutaan myös moniperusteisesta syrjinnästä, joka tarkoittaa syrjinnän kohteeksi joutumista kahden tai useamman eri syrjintäperusteen perusteella (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2020, 4.)

Intersektionaalisuuden lisäksi tutkimustani ohjaa antirasistinen tutkimuseetos. Rastas (2007) sisällyttää antirasistiseen tutkimusagendaan rasismien sekä eri ilmenemismuotojen vastustamisen, sitoumuksen tavoitella tietoa rasismista ja sen seurauksista, että myös herkkyyttä arvioida tutkijana oman toimintansa mahdollisuuksia rasististen ajatusmallien uusintajana. On myös tärkeää tarkastella tutkimustietoa ja tieteen teon tapoja sillä näkökulmalla, että myöskään rasismintutkimus ei ole tutkimuskenttänä rasismista vapaa vyöhyke. (Rastas 2007a, 57–58.) Omassa tutkimuksessani antirasistinen tutkimusote kiinnittyy ajatukseen siitä, että tunnustan rasismien olemassaolon, ja tiedostan, että pelkästään rasismien vastustaminen ei itsessään johda aitoon yhdenvertaisuuteen. Pelkän rasismien vastustamisen sijaan on omaksuttava antirasismien ajatus aktiivisena, rasismia kitkevänä toimintana. Pyrin Rastaa (2007) tavoin tarkastelemaan kriittisesti omaa toimintaani ja ajatustapojani rasismista läpi tutkimusprosessin. Haluan myös korostaa, että antirasistisen periaatteen mukaisesti vältän tutkimukseeni osallistuneiden haastateltavien uhriuttamista. Pidän tutkimukseen osallistuneita tiedonantajina ja aktiivisina toimijoina jakaessaan kokemuksiaan ja ajatuksiaan rasismista ja antirasismista jalkapallossa.

5.2 Tutkimustehtävä ja -kysymykset

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää pääsarjatasolla pelaavien jalkapalloilijoiden rasismikokemuksia Suomessa. Lähestyn aihetta erilaisten teemojen kautta, joita ovat etnisen identiteetin muodostuminen ja määrittely, ennakkoluulot, rasismikokemukset sekä rasismiin puuttuminen. Tutkimuksessani selvitän pääasiassa, millaisia rasismikokemukset pelaajilla on ollut ja miten kokemukset ovat vaikuttaneet heihin. Lisäksi tarkastelussani on urheilijoiden kokemukset ja ajatukset rasismiin puuttumisesta ja antirasistisesta työstä jalkapallossa. Tutkimustehtävästäni muotoutui seuraavat tutkimuskysymykset:

1. Millaisia rasismikokemuksia jalkapalloilijoilla on ollut?
2. Millaisia vaikutuksia rasismikokemuksilla on ollut pelaajiin?
3. Millaisia kokemuksia jalkapalloilijoilla on rasismiin puuttumisesta ja rasismin vastaisesta työstä jalkapallossa?

5.3 Tutkimusaineisto ja -menetelmät

Jo hyvin varhaisessa vaiheessa tutkimusprosessia tiesin, että tutkimukseni tarkoituksena on tarkastella ilmiötä, jota ei olla vielä tällä alalla juurikaan tutkittu. Tämä ohjasi valintaani tehdä ilmiötä kartoittava ja kuvaava tutkimus, joka voisi myöhemmässä vaiheessa luoda mahdollisuuden ilmiön tarkkaan ja yleistettävään tulokseen päätyvälle tutkimukselle. Tutkimusmenetelmäksi valikoitui kvalitatiivinen, eli laadullinen tutkimusmenetelmä ja aineistonkeruumenetelmäksi teemahaastattelu. Seuraavissa alaluvuissa esittelen tutkimukseni aineistoa, haastateltavien valintaprosessia sekä tutkimusmenetelmiä.

5.3.1 Haastateltavien valinta

Laadullisella tutkimuksella ei pyritä tilastolliseen yleistykseen tutkittavasta ilmiöstä, vaan tarkoituksena on kuvailla ja ymmärtää jotakin ilmiötä. Syvällisen kuvan saamiseksi, on tärkeää, että haastateltavat tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85–86) Tästä syystä olen valinnut tutkimukseni haastateltavat harkinnanvaraisesti.

Tutkimustehtäväni ja tutkimuskysymyksieni liittyessä rasismiin ja rasismikokemuksiin, oli välttämätöntä, että haastatteluihin valikoituneet urheilijat täyttivät tietyt kriteerit. Haastateltaviksi sopivien urheilijoiden tuli olla johonkin valtaväestöstä poikkeavaan etniseen vähemmistöön kuuluvia ja Suomessa pääsarjatasolla pelaavia jalkapalloilijoita, joilla oli omakohtaista kosketuspintaa tutkittavaan aiheeseen, eli rasismiin.

Mahdollisten haastateltavien löytäminen oli aluksi haastavaa, sillä aihe on arkaluontoinen ja jossain määrin yksityinen asia, josta kaikki eivät välttämättä halua keskustella tuntemattoman ihmisen kanssa. Lopulta otin yhteyttä Jalkapallon pelaajayhdistykseen, jota kautta sain itselleni yhteyshenkilön tutkimusprojektiin. Yhteyshenkilö osallistui itse haastatteluun, sekä rekrytoi omien kontaktiensa kautta haastatteluun kolme (3) muuta pelaajaa. Olin alun perin toivonut haastateltavien sukupuolijakauman olevan mahdollisimman tasainen, mutta lopulta haastateltavat koostuivat viidestä (5) pääsarjatason miesjalkapalloilijasta ja yhdestä (1) pääsarjatason naisjalkapalloilijasta. Näin pienellä otannalla ei toisaalta olisi ollut tarkoituksenmukaista edes vertailla eri sukupuolen edustajien kokemuksia keskenään, joten en näe haastateltavien sukupuolijakauman vaikuttavan urheilijoiden yksilöllisiä kokemuksia tarkastelemaan tutkimusasetelmaan kovinkaan paljoa.

Lähes kaikki haastateltavat löytyivät yhteyshenkilön tai haastateltavien omien kontaktien kautta. Yhteen haastateltavaan otin itse yhteyttä, sillä tiesin, että hänellä on tutkittavasta ilmiöstä kokemusta ja tietoa. Kuudes haastateltava liittyi mukaan tutkimukseen toisen tutkittavan haastatteluun liittymällä. Kuvailen tätä tapahtumaa lisää seuraavassa alaluvussa 5.3.2. Yhteyshenkilön saaminen oli haastateltavien rekrytoinnin kannalta helpottava käänne, sillä tutkimusaiheen arkaluontoisuuden vuoksi yhteydenotot ja haastattelupyynnöt satunnaisille pelaajille olisivat tuntuneet jossain määrin tungettelevilta. Uskon, että yhteyshenkilön toimiminen ”välikätenä” haastateltavien rekrytoinnissa loi luottamusta haastateltavien ja itseni välille, jolloin haastattelutilanteet muodostuivat aiheen arkaluontoisuudesta huolimatta rennoiksi ja turvallisiksi. Sain yhteyshenkilöltä muiden haastateltavien yhteystiedot, ja olin heihin haastatteluprosessin aikana yhteydessä sähköpostitse ja puhelimitse, sekä sosiaalisen median kautta.

5.3.2 Aineiston keruu teemahaastatteluilla

Aineistonkeruumenetelmän valinnassa on huomioitava se, minkälaista tietoa etsitään ja keneltä. Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymysten asettelu ohjasivat menetelmävalintaani. Tutkimuskysymyksiäni urheilijoiden rasismikokemuksista pyrkivät löytämään syvällisiä ja kuvaavia vastauksia tutkittavaan ilmiöön, eli rasismiin. Haastattelu oli tutkimukseni aiheen kannalta varsin selkeä valinta aineistonkeruun menetelmäksi. Haastattelun eduksi aineistonkeruumenetelmänä lukeutuvat sen joustavuus, vuorovaikutuksen mahdollisuus haastateltavan ja haastattelijan välillä sekä se, että haastatteluun voidaan valita juuri sellaiset henkilöt, joilla on tietoa tutkittavasta aiheesta tai ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73.) Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä sisältää myös haasteita. Haastattelut ja niihin valmistautuminen vievät usein paljon aikaa ja niihin voi sisältyä molemmin puolia tulkintavirheitä. Tutkijan tulisikin tarkastella kriittisesti omaa rooliaan haastattelijana ja ottaa huomioon haastatteluaineiston konteksti- ja tilannesidonnaisuus, kun tulkitsee tuloksia. Tästä syystä myös tulosten liika yleistäminen ei ole suotavaa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 206–207.)

Teemahaastatteluun pyritään löytämään tarkoituksenmukaisia vastauksia tutkimustehtävän mukaisesti. Tyypillistä on, että haastattelun aihealueet, eli teemat, on valittu etukäteen ja ne perustuvat tutkimuksen viitekehykseen, eli siihen, mitä aiheesta jo valmiiksi tiedetään. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.) Teemahaastattelun tulisi valikoitua tutkimuksen metodiksi palvelen tutkimuksen tarkoitusta ja päämääriä. Tutkijan tulee haastattelun aikana varmistaa, että ennalta päätetyt teema-alueet käydään läpi. Haastattelun yksityiskohtainen sisältö ja esimerkiksi teemojen ja kysymysten järjestys voivat kuitenkin vaihdella haastattelujen välillä. Mahdollisimman laajan tiedon saamiseksi, on myös perusteltua antaa haastattelukysymykset haastateltaville etukäteen tutustuttaviksi ennen haastattelua. (Eskola, Lähti & Vastamäki 2018; Tuomi & Sarajärvi 2009, 73.) Valitsin haastattelutyypiksi juuri teemahaastattelun, sillä mielestäni se palvelee tutkimukseni tarkoitusta parhaiten. Teemat muodostin rasismintutkimuksen teoriaan, keskeisiin käsitteisiin ja ilmiöihin, sekä omiin tutkimuskysymyksiini ja tutkimusongelmaan pohjautuen. Teemahaastatteluissani oli yhteensä kuusi (6) teemaa (ks. liite 1).

Varmistaakseni mahdollisimman sujuvan ja antoisan keskustelun, lähetin haastateltavilleni tutkimuksen tietosuojailmoituksen ja tutkimustiedotteen lisäksi myös haastattelurungon etukäteen, jotta he pystyivät halutessaan tutustumaan siihen ennen varsinaista haastattelua. Näen etukäteen haastatteluteemoihin tutustumisen hyödyllisenä haastattelujen onnistumisen kannalta, sillä rasismi ilmiönä on hyvin laaja ja monitahoinen, ja myös sitä kokevien voisi olla hankalaa ja jopa epämiellyttävää jäsentää kokemuksiaan ”kylmiltään” ilman etukäteen valmistautumista. Huomioin aiheen arkaluontoisuuden myös haastattelutilanteessa ja koin tärkeäksi pyrkiä luomaan haastattelutilanteesta mahdollisimman turvallisen tilan haastateltaville. Korostin sitä, että haastateltavat saavat itse valita mitä haluavat aiheesta puhua, ja että jokaisella on mahdollisuus myös keskeyttää haastattelu niin halutessaan.

Toteutin haastattelut kesän ja alkusyksyn 2021 aikana viestintäohjelma Zoomissa, jossa pystyin myös tallentamaan haastattelut kätevästi. Kaikkien haastateltavien kanssa keskusteltiin jokaisesta teemasta. Haastattelut olivat kuitenkin kestoiltaan hieman eri pituisia, riippuen siitä kuinka avoimesti haastateltavat kertoivat kokemuksistaan ja ajatuksistaan ja kuinka paljon keskustelu syveni kunkin teeman kohdalla. Keskimäärin haastattelut kestivät noin tunnin, mutta kaksi haastattelua kestivät 1h 10min ja 1h 20min. Yhdessä haastattelussa haastateltavan kanssa samassa tilassa ollut toinen pelaaja liittyi ennalta suunnittelemattomasti haastatteluun mukaan noin puolessa välissä haastattelua. Haastattelun sujuvan jatkumisen kannalta hyväksyin ”lisähaastateltavan” liittymisen mukaan ja haastattelu jatkui muuten normaalisti loppuun saakka. Kyseinen haastatteluun liittynyt pelaaja täytti haastateltavan kriteerit ja oli halukas jakamaan kokemuksiaan haastattelun teemoista. Lähetin hänelle jälkikäteen tarvittavat tiedot ja tietosuojailmoituksen, sekä sovimme uuden haastatteluajan, jossa kävimme vielä haastattelun alkupään teemat läpi, joihin hän ei vielä ensimmäisellä kerralla ehtinyt mukaan.

Pohdin tätä ennalta-arvaamattoman käänteen vaikutusta tutkimukseni luotettavuuden kannalta, mutta koin haastattelijana, että lisähaastateltavan ilmaantuminen alkuperäiseen haastatteluun loi haastattelutilanteesta myös haastateltaville rennomman ja avoimemman tilanteen, jossa he pystyivät myös refleктоimaan kokemuksiaan toistensa kanssa, ja haastattelu syveni monen teeman kohdalla.

5.4 Teoriaohjaava aineiston analyysi

Tutkimukseni haastattelurungon teemat olen muodostanut pääasiassa aiemman rasismitutkimuksen teorian ja käsitteistön pohjalta. Koska haastattelun teemoissa on hyödynnetty valmista teoriaa koin luontevimmaksi valita myös aineiston analyysivaiheeseen teoriaohjaavan analyysitavan. Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee aineistolähtöisen sisällönanalyysin tavoin aineiston ehdoilla, mutta teoriaohjaavassa analyysissä käsitteet tuodaan ilmiöstä ”valmiiksi tiedettyinä”. Teorian hyödyntäminen tulee ajankohtaisesti aineiston abstrahointivaiheessa, jossa tutkimuksen kannalta oleelliset tiedot erotellaan ja niistä muodostetaan käsitteitä, eli luokkia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 117.) Teoriaohjaavassa analyysissä siis havaintoyksiköt, eli alkuperäiset ilmaukset valitaan aineistosta, mutta aiempi tieto ja teoria ohjaavat analyysia auttaen ja uusia ajatussuuntia avaten. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97).

Aloitin aineiston analyysin lukemalla litteroidut A4 -papereille tulostetut haastattelut ajatuksen kanssa läpi. Tämä jälkeen luin aineiston läpi uudelleen alleviivaten tutkimuskysymysten kannalta tärkeimmät kohdat. Olin muodostanut tutkimuskysymysteni ja haastattelurungon pohjalta pääteemat, joihin tämän jälkeen sijoitin haastatteluaineistosta poimitut ja alle havaintoyksiköt, eli alkuperäiset ilmaukset. Tätä analyysivaihetta kutsutaan aineiston pelkistämiseksi, eli redusoinniksi, jossa alkuperäisaineistosta karsitaan tutkimuksen kannalta epäoleellinen tieto pois (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109). Alkuperäiset teemat, joihin jaoin ilmauksia olivat: identiteetin muodostuminen, rasismikokemukset, rasismin vaikutukset, rasismista puhuminen, rasismiin puuttuminen ja rasisminvastainen työ. Teemat muokkaantuivat myöhemmissä vaiheissa, ja siirsin useampaa alkuperäisilmausta teemasta toiseen teemaan.

Tämän jälkeen muodostin alkuperäisistä ilmauksista pelkistettyjä ilmauksia, jotka yhdistin sisältöjen samankaltaisuuden perusteella alaluokiksi. Tätä ryhmittelyvaihetta kutsutaan klusteroinniksi, jonka jälkeen seurasi abstrahointivaihe, eli aineiston teoreettinen käsitteellistäminen (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 111). Alkuperäisilmauksista muodostetuista alaluokista pystyin muodostamaan yläluokkia, jotka olivat käsitteellistettävissä teorian avulla.

Joissain tapauksissa yläluokat pystyin vielä yhdistämään pääluokaksi. Rasismikokemusten ja rasismin vaikutusten teemoissa minun oli helpompi muodostaa luokat ja niistä kokoavat käsitteet, sillä pystyin hyödyntämään niissä valmiita, aiemmasta tutkimustiedosta nousseita teoreettisia rasismin käsitteitä. Ala- ja yläluokkien muodostaminen rasismiin puuttumisen ja rasismin vastaisen työn teemojen alla oli haastavampaa, ja luokkia piti yhdistellä huomattavasti kauemmin, jotta saisin selkeät ja tiiviit tulokset. Muodostetut luokat esittelen tarkemmin tuloksia käsittelevässä pääluvussa 6.

5.5 Tutkimuksen eettiset näkökulmat

Kaikkiin tutkimuksiin liittyy eettisiä kysymyksiä, joiden ratkaiseminen on tutkijan itsensä tehtävä. Ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa tärkeimpiä eettisiä periaatteita ovat muun muassa informointiin perustuva suostumus, yksityisyys ja luottamuksellisuus sekä seuraukset (Hirsjärvi & Hurme 2009, 20). Tutkimusprosessin eettisyyttä ohjaa hyvän tieteellisen käytännön (*”good scientific practice”*) periaatteet, jotka edellyttävät tutkijoita noudattamaan tiedeyhteisön yleisiä toimintatapoja. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu muun muassa rehellisyys, yleinen tarkkuus tutkimustyössä, tulosten esittämisessä ja tutkimusten arvioinnissa. Muiden tutkijoiden työn ja saavutusten asianmukainen ja kunnioittava käsittely sekä eettisesti kestävien tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmien käyttö tulee tehdä tiedeyhteisön tunnustaminen toimintatapojen mukaisesti. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2022.)

Olen huomionnut tutkimuksenteon eettiset periaatteet tutkimusprosessin eri vaiheissa huolellisesti. Lähetin jokaiselle haastateltavalle tutkimustiedotteen sekä tietosuojailmoituksen haastattelukutsun kanssa sähköpostilla etukäteen. Kerroin niissä tutkimukseen osallistuneille henkilöille etukäteen tutkimukseni tarkoituksen sekä perustelin, miksi he sopivat informanteiksi haastatteluihin. Kerroin haastateltavilleni, että tutkimusaineisto tulisi vain tutkijan käyttöön, ja että huolehtisin tutkijana aineiston säilyttämisestä ja myöhemmin tuhoamisesta. Lupasin kaikille haastateltavilleni anonymiteetin ja henkilöllisyyden suojaamisen. Haastatteluun osallistuneiden henkilöiden anonymiteetistä huolehdimin sekä analysoinnin aikana että tutkimusraporttia kirjoittaessani. Haastatteluaineiston litterointivaiheessa anonymisoin vastaajat ja poistin myöhemmin tutkimusraporttiin

kirjoitetuista aineistositaateista kaikki tunnistettavissa olevat piirteet. Annoin myös haastateltaville mahdollisuuden tarkistaa suorat sitaatit ennen niiden esittämistä tutkimusraportissa.

Tutkiessani rasismia, törmäsin useassa tutkimusprosessin vaiheessa erilaisiin eettisiin kysymyksiin, jotka vaativat minulta vahvaa itsereflektointia ja pohdintaa. Kohtaamani eettiset kysymykset liittyivät pääasiassa positiooni tutkijana ja siihen, olenko valkoisena henkilönä oikeutettu tutkimaan ilmiötä, josta minulla ei ole henkilökohtaista kokemusta. Valkoisuudellani en tarkoita vain ihoni väriä, vaan myös ihonväriini mukanaan tuomia yhteiskunnallisia etuoikeuksia ja valta-asemaa (ks. esim. Frankenberg 1993, 5; Ware & Back 2002, 5–6). Hirsjärven ym. (2009) mukaan ihmiset asettavat kysymyksiä ja tulkitsevat asioita omista näkökulmistaan ja sillä ymmärryksellä, joka heille on muodostunut ajan myötä. Tutkijan tulisi pyrkiä tiedostamaan omat ennako-oletuksensa sekä omat arvolähtökohdat, sillä ne muovaavat väistämättä sitä, kuinka ymmärrämme ja tulkitsemme tutkittavia ilmiöitä. (Hirsjärvi ym. 2009, 160–161.) Vaikka tässä tutkimuksessa on tarkasteltu pelaajien rasismikokemuksia, eivät tutkimuksen tulokset kuitenkaan voi kuvata täysin rasismia kohtaavan ihmisen todellisuutta, sillä aineisto on kulkenut analysointivaiheessa oman tulkintaprosessini läpi. Valkoisena ihmisenä tiedostan, että en voi koskaan ymmärtää tai kuvata rasismia samalla tavalla, kuin sitä kohtaavat ihmiset, mikä voi varmasti vaikuttaa myös tämän tutkimuksen aineiston ja tulosten tulkintaan.

Oman positioni merkitys tutkimuksen eettisyyden kannalta on ollut suurimpana pohdinnan aiheena koko tutkimusprosessin ajan. Haluan välttää tilannetta, jossa tutkimukseni uudentaa rasistista rakennetta, jossa valkoinen tutkija sanoittaa rasismia kokevien ihmisten kokemuksia vain omien tutkimuksellisten tarpeiden täyttämiseksi. Tiedostan kuitenkin, että minun on arvioitava kriittisesti toimintaani tutkijana, sillä siihen kytkeytyy myös mahdollisuus rasististen ajatus- ja esitystapojen uusintamiseen. Mielestäni on tutkimuksen eettisyyden kannalta tärkeää, että tuon esiin ajatusprosessini ja pohdintani, jotka tämän tutkimuksen toteuttaminen ovat luoneet. Jatkan tutkimuksen eettisiin näkökulmiin liittyvää pohdintaa lisää tulosten jälkeisessä pohdintaluvussa 8.

6 TULOKSET

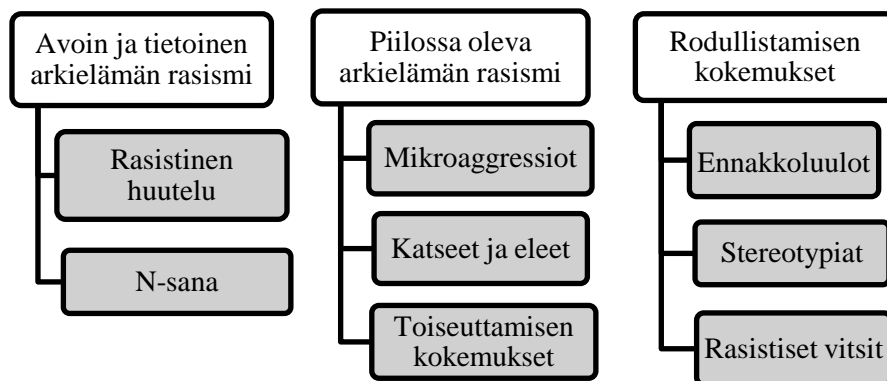
Tässä luvussa esittelen tutkimukseni tulokset muodostamieni tutkimuskysymysten ja aineistosta nousseiden neljän pääteeman pohjalta. Ensimmäisessä tulosluvussa (7.1) esittelen pelaajien rasismikokemuksia, jotka ilmenivät aineistossa kolmin eri tavoin: avoin ja tietoinen arkielämän rasismi, piilossa oleva arkielämän rasismi ja rodullistamisen kokemukset. Toisessa tulosluvussa (7.2) käsittelen rasismin vaikutuksia pelaajiin, jotka olen jakanut aineistoanalyysin myötä syntyneisiin luokkiin: suorat tunnereaktiot ja pitkäaikaiset vaikutukset. Kolmannessa tulosluvussa (7.3) käsittelen pelaajien myönteisiä ja kielteisiä kokemuksia rasismiin puuttumisesta sekä lopuksi luvussa (7.4) heidän ajatuksiaan rasisminvastaisesta työstä jalkapallossa. Tutkimukseni tulokset esittelen vuoropuhelussa aiemman rasismitutkimuksen ja -teorian sekä omien pohdintojeni kanssa.

6.1 Pelaajien rasismikokemukset

Aineistosta esiin nousseet rasismikokemukset olen jakanut oman tulkintani siivittämänä kolmeen teoriaosuudessa käsiteltyyn sekä aiemmasta rasismitutkimuksesta nousseeseen rasismin ilmenemismuotoon 1. Avoin/tietoinen arkielämän rasismi, 2. Piilossa oleva arkielämänrasismi sekä 3. Rodullistamisen kokemukset. Olen hyödyntänyt aineistoni luokkien muodostamisessa muun muassa Puurosen (2011) kirjassa ”Rasistinen Suomi” esitettyjä rasismimuotojen luokittelutaulukoita. Niissä rasismin ilmenemismuodot on esitetty sekä konkreettisten ilmenemistapojen ja seurausten perusteella sekä jaettu avoimen rasismin ja piilorasismin kategorioihin. (Puuronen 2011, 62–63.)

Haastateltavien kertomat rasismikokemukset olivat kaikki arkielämän rasismiin liitettäviä kokemuksia. Rodullistamisen kokemukset ovat yhtä lailla osa arkielämän rasismia, mutta koin tarpeelliseksi erotella ne omaksi kategoriakseen, jotta rasismikokemukset ovat selkeästi esitettävissä. On kuitenkin hyvä muistaa, että rasismimuotojen suoraviivainen jaottelu on vaikeaa, sillä rasismi on monimutkainen ilmiö, jossa ideologia, rakenteelliset piirteet ja arkipäivän ilmiöt kietoutuvat kaikki yhteen (Puuronen 2011, 61). Havainnollistan aineistosta

ilmeneviä jalkapalloilijoiden rasismikokemuksia kuviossa 1. Seuraavissa luvuissa myös kuvailen luokkia ja alaluokkia tarkemmin aineistositaattien kanssa.

KUVIO 1. Jalkapalloilijoiden rasismikokemuksia kuvaavat luokat.

6.1.1 Avoin ja tietoinen arkielämän rasismi: rasistista katsomohuutelua ja N-sanan käyttöä

Haastatteluissa nousivat esiin sekä suorat ja tietoiset rasismin muodot, että vaikeammin havaittavissa olevat, niin sanotut piilorasismin muodot. Avoimella rasismilla tarkoitetaan toimintaa ja tekoja, joiden rasistisuus on tietoista (Puuronen 2011, 63). Sanalliset loukkaukset ja rasistinen huutelu tulivat esiin jokaisen haastateltavan kohdalla. Tässä tutkimuksessa, samoin kuin Huhdan (2015) monikulttuurisia huippu-urheilijoita koskevassa tutkimuksessakin, vierailta paikkakunnilla pelatut pelit olivat selvästi paikka, jossa haastateltavat olivat kokeneet eniten rasistista kohtelua urheilun osalta. Rasistista huutelua esiintyi haastateltavien kokemuksissa nimenomaan katsomohuutelun muodossa.

”Meil oli Romanias peli, 20 000 ihmistä ja aina ku koski palloon – meil oli kolme tummaihosta pelaajaa, aina ku joku meistä koski palloon, niin koko yleisö buuas, 20 000 ihmistä...” (Haastateltava 1)

”Meillä oli Rovaniemellä peli, niin siit katsomosta, kun olin antamassa vapaapotkua, niin yleisöstä joku teki apinaääntä” (Haastateltava 3)

”Aina ku mä koskin palloon, niin niiden faniryhmä teki apinaääntä.” (Haastateltava 1)

Aiempien tutkimusten (ks. esim. Huhta 2015; Massao & Fasting 2020) mukaan urheilijoiden kohtaamat suorat rasistiset solvaukset ja huutelut ovat usein juuri vastajoukkueen kannattajien tai pelaajien käytöksestä johtuvaa. Myös mediassa on viimeisen kahden vuoden sisällä uutisoitu useampi räikeä rasistitapaus niin Suomesta kuin maailmaltakin. Tuoreimpana esimerkkinä Glen Kamaran kohtaama rasistinen käytös Prahassa, kun tuhannet koululaiset buuasivat katsomossa hänen koskiessaan palloon (Arkko 2021). Haastatteluista nousi esiin myös pohdintoja sosiaalisesta mediasta rasististen solvauksien alustana. Haastateltavilla ei ollut omia kokemuksia itseän kohdistuneesta vihapuheesta sosiaalisessa mediassa, mutta kaksi haastateltavista nostivat sen ilmiönä esiin. Sosiaalisen median vihapuheen ja anonyymien käyttäjien takaa laitettujen rasististen ja alentavien kommenttien määrän koettiin lisääntyneen viime aikoina.

Rastaa (2007) mukaan sana ”neekeri” on yksi tunnetuimmista tummaihoiseen ihmiseen kohdistuvista rasistisista ilmauksista, jonka käyttöä vältetään nykyään sekä arkipuheessa että viranomaisten teksteissä ja mediassa. Sanaa käytetään lähtökohtaisesti rodullistettujen erojen tuottamiseen ja uusintamiseen sekä avoimesti rasistisena ilmauksena. (Rastaa 2007b.) Rastaa (2007) tavoin puhun tässä tutkimuksessa kyseisestä ilmauksesta ”N-sanana” välttääkseni rasistisen ilmauksen turhaa toistamista sekä korostaakseni tutkimukseni antirasistista sävyä.

Suoran ja tietoisien arkielämän rasismien luokassa N-sanana käyttö nousi katsomohuutelun rinnalla toiseksi alaluokaksi, ja kokemukset N-sananaan liittyvistä rasistisista kohtaamisista nousivat vahvasti esiin jokaisessa haastattelussa. Urheilijat kertoivat kokemuksistaan N-sanalla solvatuksi tulemisesta erilaisissa tilanteissa sekä eri ihmisten toimesta, niin arkielämässä kuin jalkapallokentilläkin.

”Muistan ikuisesti, ku minä ja yks toinen tumma pelaaja pelattiin (seuran) junioreissa, nii siihen tuli sellanen pikkupoika sen isän kanssa ja se sano et ”isä isä, onks noi niitä N:iä, joista sä aina puhut?” ja sit se isä on sillee ”Tuu pois sieltä, ettei sulle vaan käy mitään” (Haastateltava 1)

”Meijän valmentaja oli sanonu yhelle toiselle pelaajalle, et ”sä otat sit ton N:n kulmatilanteessa.” (Haastateltava 3)

”Niiku kaikist sellanen varmaan syvälle tuntuva oli silloin joskus, ku pelissä minä ja yks toinen tumma pelaaja lennettiin samas tilantees ulos. Saatiin molemmat punaset kortit siitä samasta tilanteesta. Sit mä kävelen kentältä ulos pukukoppiin ja siin on yleisö... ja ne kaikki huutaa N-sanaa, ”mee vittuun N” ja tällasta.” (Haastateltava 1)

Haastateltavien kokemukset N-sanan käytöstä olivat jalkapallossa joko vastajoukkueen pelaajan tai yleisön toimesta. Arkielämässä esiin tulleet kokemukset olivat usein tuntemattomien humaltuneiden ihmisten solvauksia. Keskusteluun nousi kuitenkin myös pohdintaa omien joukkuekavereiden tai kavereiden N-sanan käytöstä. Sanan käyttö koettiin häiritseväksi valkoisten ihmisten suusta, riippumatta siitä onko sanojan tarkoitus loukata vai ei. Rastaa (2007) mukaan Suomessa N-sanan käyttöä on puolustettu usein sillä, että sana on ”ennen ollut neutraali”. Taistelussa N-sanan merkityksestä näyttäisi kuitenkin olevan enemmän kyse siitä, kuka saa määrittää sen, millainen puhe on Suomessa sopivaa. (Rastaa 2007b.) Hämmäntävää on, että edelleen tasaisin väliajoin, julkisessa keskustelussa kiistellään siitä, kuka saa käyttää N-sanaa siitäkin huolimatta, että ihmiset, joita kyseisellä sanalla on historiassa kutsuttu, kokevat sen rassistiseksi. Tämän tutkimuksen urheilijat kertoivat, että N-sanan kuuleminen on häiritsevää ja saa aikaan negatiivisen tunnereaktion.

”Ja kun sen (N-sanan) kuulee, niin se jää mieleen ja se särähtää” (Haastateltava 4)

6.1.2 Piilossa oleva arkielämän rasismi: katseita, eleitä ja mikroaggressioita

Piilorasismi tarkoittaa sellaista rasismia, jossa kohde ja/tai tekijä eivät ole tietoisia toiminnan rasistisuudesta. Piilorasismi voi olla myös rakenteellista rasismia, esimerkiksi syrjivää lainsäädäntöä tai syrjintää työpaikoilla ja koululaitoksissa. (Puuronen 2011, 63–64.) Tässä tutkimuksessa keräsin ”piilossa oleva arkielämän rasismi” -luokan alle kokemuksia, jotka lukeutuvat vaikeammin havaittavissa olevia rasismien ilmenemismuotoihin. Aineistosta esiin

nousseista kokemuksista muodostin kolme alaluokkaa: mikroaggressiot, katseet ja eleet sekä toiseuttamisen kokemukset.

Tahallisia tai tahattomia kommentteja tai tekoja, jotka vahvistavat ja ylläpitävät rasistisia stereotyyppioita, kutsutaan mikroaggressioiksi. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2020, 4.) Haastatteluissa mikroaggressiot nousivat yhdeksi yleisimmistä rasismin ilmenemismuodoista. Kaikki haastateltavat kertoivat kokemistaan kieleen liittyvistä oletuksista. Ne olivat usein joko tuntemattomien ihmisten suoria oletuksia siitä, ettei henkilö puhu ollenkaan suomea tai ihmettelyä suomenkielentaidosta tai kansalaisuudesta.

”Sulle puhutaan englantia niiku kokoajan lähtökohtaisesti” (Haastateltava 1)

”Me oltiin meidän joukkueen kans syömässä ja tarjoilija puhu kaikille muille suomeks ja sitku mä tuln kohalle nii se vaihto englanniks. Siitä tulee vähä sellanen nolo fiilis jopa” (Haastateltava 4)

”Sit vaikka ku mä puhun suomea jollekin nii mult on kysytty kansalaisuutta, et mistä sä oot? Nii sit siitä ehkä tuleeki se, et miks mä välil oonki sillai et ehkä mä oon sit vaan (kansalaisuus), ku ei mua nähä suomalaisena, vaikka oon syntynyt täällä ja suomen kansalainen” (Haastateltava 3)

Arkipäiväiset ja viattomiltakin tuntuvat kysymykset ja oletukset kielitaidosta ja synnyinmaasta aiheuttivat osassa haastateltavissa ärsytytystä ja nolostumisen tunteita. Osa taas mainitsi, etteivät uteliaat kommentit häiritse heitä. On tärkeää muistaa, että tahattomissa kysymyksissä on kuitenkin pohjalla oletus ja ennakkoluulo siitä, minkä näköiset ihmiset puhuvat suomea tai ovat suomalaisia. Vähemmistöön kuuluvat ihmiset voivat usein kuulla näitä kysymyksiä useita kertoja viikossa, jolloin toiseuttamisen ja identiteetin kyseenalaistamisen kokemukset kasaantuvat. Haastateltavistani jokainen nosti esiin mikroaggressiot, jotka liittyivät siihen, että heille puhutaan ulkonäkönsä vuoksi englantia tai ihmetellään sujuvaa suomenkielentaitoa, vaikka suomi olisi heidän äidinkieltensä. Uteliaat kysymykset kansalaisuudesta tai kotimaasta nousivat myös monesti esiin.

Anna Rastas (2002) tarkasteli väitöskirja-artikkelissaan ”Katseilla merkityt, silminnähdet erilliset” lasten ja nuorten kokemuksia rodullistavista katseista. Tuntemattomien ihmisten katseet nousivat tässäkin tutkimuksessa paljon esiin, ja ne olivat katseiden kohteille eri tavoin merkityksellisiä ja arkea varjostavia. (Rastas 2002.) Toinen muodostamani alaluokka sisältää kokemuksia merkitsevistä katseista ja eleistä. Haastateltavien kokemuksissa yhteistä oli se, että merkitseviä katseita, tuijotusta tai tahallista huomiotta jättämistä oli usein koettu tuntemattomien ihmisten toimesta arkielämän kohtaamisissa.

”Ku olin kaupassa töissä, ja mulla oli niinku normi työvaatteet päällä ja se (asiakas) niinku katto ja näki et mä oon töissä, mut sit ne kattoo ja menee ohi pidemmälle kysyy apuu, vaikka niiden ois tietenki helpompi pyytää multa apuu.” (Haastateltava 2)

”Pohjois-Suomessa on ehkä vähä enemmän... ku mä meen kauppaan, nii ne katseet... Tai et sellaset, et sä näät katseista. Se tuo vitsin epämukavan olon, ku porukka niinku tuijottaa.” (Haastateltava 3)

Aina kun näemme jonkun ihmisen erilaisena tai tietynlaisena, tietämättämme hänestä mitään, havaintojamme ohjaavat ympärillä olevasta maailmasta omaksutut rasismien värittämät ajattelutavat ja ennako-oletukset (Ahmed 2000). Ei ole juurikaan merkitystä, ovatko katseet tahallisia vai tiedostamattomia, satunnaisia tai jatkuvia, ne tulevat väistämättä osaksi katseen kohteena olevien arkea ja todellisuutta. Etenkin lapsille ja nuorille merkitsevien katseiden kohteeksi joutuminen vaikuttaa keskeisesti identiteetin rakentumisprosessiin. (Rastas 2002.) Huomionarvoista on, että haastatteluissa rasismikokemusten suhteen esiin nousi myös niiden paikkasidonnaisuus. Koettiin, että pienillä paikkakunnilla oli suurempi riski joutua joko suoran rasistisen käytöksen kohteeksi tai merkitsevien katseiden ja tuijottamisen.

Kolmas alaluokka ”toiseuttamisen kokemukset” sisältää haastateltavien kokemuksia suomalaisuuden kyseenalaistamisesta ja muista tilanteista, joissa heidän taustansa on tuotu esille eronteon ja toiseuden korostamiseksi. Löytyn (2005) mukaan toiseuden käsitteessä on kyse sekä kahden asian välisten erojen korostamisesta, sekä siitä hierarkiasta, jossa normista poikkeava ”toinen” ei ole saman arvoinen. ”Toiseus” on käsite, jonka avulla voidaan analysoida

valtasuhteita. (Löytty 2005, 181–182). Fem-R:n sanastossa toiseuttaminen määritellään sosiaalisesti prosessiksi, jossa normista poikkeavat yksilöt tai ihmisryhmät luokitellaan valta-asemassa olevan ryhmän toimesta. Toiseuttaminen voi tapahtua määrittelemisen, identifioimisen ja ulossulkemisen kautta ja siihen liittyy ryhmään liitettävien ominaispiirteiden jatkuvaa toistamista. (Fem-R.fi 2022.) Keskustellessamme identiteettiä liittyvistä teemoista, haastateltavat kertoivat tilanteista, joissa heidän suomalaisuutensa oli kyseenalaistettu ihonvärin tai ulkonäön perusteella. Esiin nousi myös pohdintoja siitä, että suomalaisuuden yleinen määritelmä ja ulkopuolelta tulevat määrittelyt vaikuttavat paljon haastateltavien omiin ajatuksiin identiteetistään.

”Ja se tulee just siitä, ku yhteiskunnassa on niin, että suomalainen näyttää suomalaiselta, tietyltä. Ja mä en oo sen tietyn suomalaisen näkönen” (Haastateltava 3)

”Tosi kauan taisteli sen kaa, et mä oon Suomes syntyny mut en mä oo suomalainen, ku ei kukaan pidä mua suomalaisena” (Haastateltava 1)

”Jotkut on niinku kysyny et joo puhut hienosti suomee, et mistä maasta oot? Ja mä oon sanonu et mä oon suomalainen, nii ne on ollu sillee ”et sä voi olla suomalainen, et suomalaisethan on aina valkosii.” (Haastateltava 2)

Seikkula ja Hortelamo (2021) kirjoittavat artikkelissaan ”Arjen rasismi ja rasisminvastaisuus arjessa”, että Suomessa paikalliseksi tunnistaminen edellyttää usein valkoisuuden ideaaliin liittyviä fyysisiä ja kulttuurillisia piirteitä, kuten vaaleaa ihoa, suoria hiuksia tai sitä, että ei käytä huivia. Ei-valkoisia suomalaisia saatetaan tämä vuoksi kohdella kotimaassaan maahanmuuttajina. (Seikkula & Hortelamo 2021). Suomessa liikuntaan ja urheiluun liittyvissä tutkimuksissa tutkimusjoukko on usein rajattu nimenomaan maahanmuuttajiin (ks. esim. Zacheus ym. 2012; Myrén 1999; Pelkonen 2015; Tapaninen 2020). Suomeen ulkomailta muuttaneiden ihmisten lapsia, jotka ovat syntyneet ja kasvaneet Suomessa, saatetaan myös kutsua termillä ”toisen polven maahanmuuttaja”, joka ei terminä sovellu kuvaamaan moninaista ruskeiden ja mustien suomalaisten ryhmää. Suomalaisuuden määritelmä laajenee koko ajan, ja siksi etenkin rasismien tutkimuksen osalta yksinkertaistavasta maahanmuuttaja tai

ulkomaalainen – suomalainen -jaotteluista olisi tarpeen siirtyä eteenpäin. Haastateltavat kertoivat myös kokemuksistaan, joissa he olivat jalkapallon kontekstissa kohdanneet oman suomalaisuutensa kyseenalaistamista ja toiseuttamista.

”Valmentaja laitto pelaa silleen ulkomaalaiset vs. suomalaiset ja mä olin ulkomaalaisten puolella, koska kaikki ne ihmiset siinä oli tummii” (Haastateltava 1)

”Joukkueen yks taustahenkilöistä sano mulle et ” tämä on Suomen maajoukkue. Et sä voi käydä ottaa tolleen (teippiä laukusta), tää on Suomen maajoukkue” sit mulle tuli fiilis et miks sen piti tolleen painottaa et Suomen maajoukkue – et mitä se sit sillä tarkotti... et vähä sillai et mä en kuulu sinne” (Haastateltava 3)

6.1.3 Rasistiset vitsit ja ennakkoluulot rodullistamisen kokemuksina

Rasismikokemusten luokittelussa päädyin yhdistämään kohdatut ennakkoluulot, stereotypiat ja rasistiset vitsit yhdeksi yläluokaksi. Rodullistavissa puhetavoissa johonkin tiettyyn ryhmään kuuluviin ihmisiin liitetään negatiivisia, fyysisiin tunnusmerkkeihin (esim. ihonväri tai hiukset) tai kulttuurisiin piirteisiin (kieli, uskonto, pukeutuminen, käyttäytyminen) liittyviä, usein myös liioiteltuja määreitä (Puuronen 2011, 64–65). Haastatteluissa urheilijat kertoivat kohtaavansa ennakkoluuloja niin urheilussa kuin urheilun ulkopuolisessakin elämässä. Ennakkoluulot ovat olleet sekä kielteisiä että näennäisesti myönteisiä oletuksia, jotka pelaajaan on liitetty hänen taustansa perusteella. Ennakkoluulot liittyivät usein siihen, että jokin tietty etninen ryhmä on typistetty yhdeksi homogeeniseksi ryhmäksi, jossa kaikkien sen ryhmän yksilöiden ajatellaan toimivan samalla tavalla. Pohdinnassa nousi esiin, että ennakkoluuloja on myös hankalaa välillä tunnistaa.

Stereotypiat ovat merkitykseltään hyvin lähellä edellä kuvattuja ennakkoluuloja. Haastatteluista nousivat vahvimmin esiin stereotyyppiset oletukset siitä, millainen pelaaja tummaihoisen jalkapalloilija on. Nopeus ja fyysinen vahvuus nousivat kolmessa haastattelussa puheeksi. Automaattinen oletus siitä, että tummaihoisen pelaaja on luonnostaan vahva ja nopea yhdistää fyysiset ominaisuudet ”rotuun” ja samalla aliarvioi myös pelaajan tekemän työn ja ahkeruuden.

”Mulla on tosi vahva fysiikka ja osittain se on tietysti geneettistä myös, mut mä oon myös tehny tosi paljon töitä salilla ja treenannu paljon. Nii sitte oletetaan, tai sanotaan vaan et ”joo sulla on vaan noi hyvät geenit”. ” (Haastateltava 4)

”Ajatellaan, et (tumma urheilija) on nopeempi juoksija tai vahvempi.” (Haastateltava 5)

Stereotypiat ja ennakkoluulot voivat olla vaikeasti tunnistettavissa, sillä ne ovat piirtyneet syvälle ajatusmalleihin ja toimintoihin. Ne ohjaavat puhetapoja ja toimintaa, ja myös pahaälyisiä ja tarkoittamattomia kommentit voivat sisältää vahvoja oletuksia ja yksinkertaistuksia henkilöstä tämän ulkonäön tai etnisen taustan perusteella. Haastateltavien kokemuksissa nousi esiin urheilullisiin ominaisuuksiin liittyvien näennäisesti myönteisten ennakkoluulojen lisäksi myös luonteeseen ja pelityyliin liitettävä aggressiivisuus sekä kansalaisuuteen liitettäviä asenteita. Haastateltavien kohtaamat kommentit, kuten *”et vaikuta yhtään afrikkalaiselta”* tai *”sä oot itseasias aika fiksu niinku tummaks”*, sisältävät vahvoja rotuun perustuvia oletuksia siitä, millaisena kommentin sanoja pitää tiettyyn etniseen ryhmään kuuluvia ihmisiä.

Haastatteluissa yks selkeimmin esiin noussut rodullistamisen alaluokka oli rasistiset vitsit. Meille kaikille tutut *”suomalainen, ruotsalainen ja norjalainen”* -vitsit ovat hyvä esimerkki kansalaisuuksiin ja kulttuureihin liitettäviin stereotypioihin perustuvista vitseistä. Puurosen (2011) mukaan etniset vitsit perustuvat julkilausuttuihin tai julkilausumattomiin oletuksiin kulttuureista ja ihmisistä. Vitsit, jotka selvästi hyödyntävät rasistisia käsitteitä ja stereotypioita, tuottavat, ilmaisevat ja ylläpitävät rodullisia ennakkoluuloja. (Puuronen 2011, 95.) Haastateltavien kokemukset sisälsivät lähinnä omista kaveriporukoissa tai joukkueissa tapahtuvaa rodullistavaa ja rasistista vitsailua, jota kuvattiin urheilun sisällä usein sanalla *”pukukoppielämä”*. Vitsailun koettiin olevan tahatonta, mutta sisällöltään loukkaavaa.

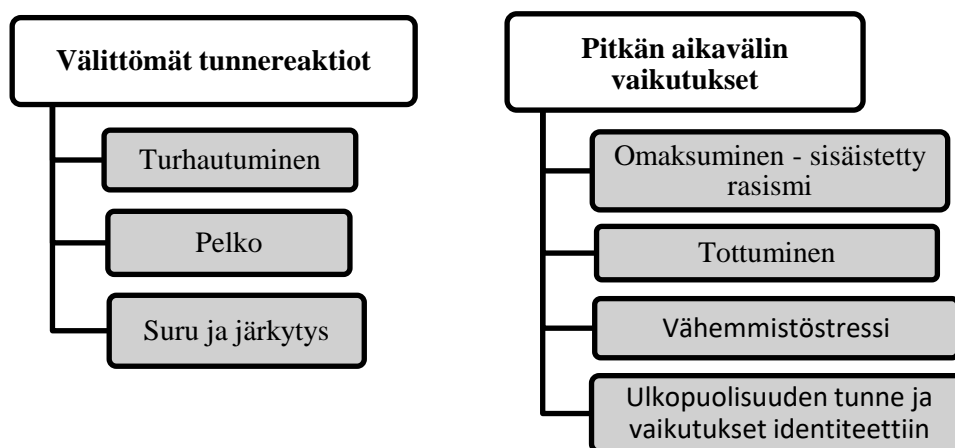
”Sellasia vitsejä just, et joku taustahenkilöistä vaikka kertoo, et joo mun pyörä pöllittiin eilen, nii sit joku heittää sillee vitsillä et ”joo (nimi) ollu taas vauhdissa.” Tai et poliisisireenit soi tai poliisi ajaa treenikentän ohi, nii sit ”joo (nimi), ne tuli hakee sut” tai tällasta.” (Haastateltava 3)

”Kyl se on silti niinku aika pitkälti semmosta pukukoppielämää, et siellä niinku ne jutut, mitä siellä saatetaan sanoo, nii ei kyl kestäis päivänvaloo niinku jossain toimistolla tai sillee, et kyl sen on niinku huomannu et se on ihan oma maailmansa ja siellä on niinku sillai omat säännöt” (Haastateltava 6)

Vaikka vitsailua tapahtuu oman joukkueen tai kaveriporukan sisällä, vitsien sisällöt koetaan loukkaavina ja alentavina. Yksi haastateltavista puhui myös siitä, että tunsivat olonsa mukavammaksi joukkueessa, jossa on muitakin tummaihoisia pelaajia. Ainoana ulkomaalaistaustaisena puolustautuminen vitsailutilanteissa tuntui mahdottomalta. Tässä voidaan lähes heti alkaa pohtia sitä, kenen vastuulla turvallisen ilmapiirin luominen alun alkaenkin on, ja onko siinä onnistuttu. Ongelma on varmasti paljon laajempi kuin vain yksittäiset vitsit pukukopissa. Kuvaan tätä lisää tulososion luvussa 7.4 sekä viimeisessä pohdintaluvussa.

6.2 Rasismin vaikutukset

Toisena teemana tarkastelin, millaisia vaikutuksia rasismikokemuksilla oli tutkimukseen osallistuneihin urheilijoihin. Aineistosta nousseet ilmaukset muodostivat erilaisia alaluokkia, jotka jaoin välittömiin tunnereaktioihin ja pitkän aikavälin vaikutuksiin. Alaluvuissa tarkastelen tämän teeman ylä- ja alaluokkia tarkemmin. Kuvio 2 on luotu havainnollistamaan tutkimustuloksia rasismin vaikutuksista.

KUVIO 2. Rasismin vaikutuksia kuvaavat luokat.

6.2.1 Välittömät tunnereaktiot

Rasismikokemukset aiheuttivat haastateltavissa sekä välittömiä, että pidemmän aikavälin vaikutuksia. Rasismien kohtaaminen voi aiheuttaa paljon erilaisia tunnereaktioita ja näissäkin haastatteluissa urheilijat kuvailivat tunteitaan hyvin laaja-alaisesti. Oli oikeastaan hieman hankalaa muodostaa tunnereaktioista selkeitä alaluokkia, sillä monesti reaktioihin sekoittui usein monia eri tunteita vihasta syyllisyyteen ja surusta järkytykseen. Suorat tunnereaktiot olivat kuitenkin lähes aina negatiivisia tunteita.

Haastattelujen perusteella etenkin tietoinen suora rasismi, kuten rasististen solvausten tai katsomohuutelun kohteeksi joutuminen olivat aiheuttaneet urheilijoissa vahvoja tunnereaktioita. Turhautumisen myötä rasistisissa tilanteissa pelaajat kertoivat reagoineensa muun muassa keskisormea näyttämällä, suuttumuksella tai fyysisellä väkivallalla. Tunteiden hallitsemisen koettiin myös olleen vaikeampaa nuorempana. Haastatteluissa nousi kuitenkin esiin vahvemmin surun ja järkytyksen tunteet. Kielteisiä tunnereaktioita aiheuttivat suorien rasisminkokemusten lisäksi myös tilanteet, joissa kukaan ei ollut puolustanut tai ollut tukena rasistisessa tilanteessa.

”Kyl se tuli niinku shokkina – ja kyl silloin tuntu tosi pahalta et tällasta tapahtuu tälläki (jalkapallossa)” (Haastateltava 2)

”Se vaikutti muhun tosi pitkään negatiivisesti, sillai et kukaan ei puolusta” (Haastateltava 1)

Haastateltavat kuvailivat myös pelon tunnetta, joka rasismia kohdatessa tai kohdanneena ovat kokeneet. Etenkin tilanteet, joissa on uhattu fyysisellä väkivallalla tai on ollut mahdollisuus joutua henkisen tai fyysisen väkivallan kohteeksi, ovat aiheuttaneet haastateltavien elämässä pelon tunnetta. Nämä yksittäiset kokemukset sijoittuivat pääasiassa urheilun ulkopuoliseen elämään, ja niihin saattoi liittyä kaupungissa toimivat äärioikeistolaisten ryhmien perustamat ”katupartiot” tai muu todellinen väkivallan uhka.

6.2.2 Pitkän aikavälin vaikutukset

Euroopan komission ensimmäinen rasismin torjunnan koordinaattori, ex-koripalloilija ja terapeutti Michaela Moua (2019) on puhunut paljon julkisessa keskustelussa rasismin vaikutuksista mielenterveyteen. Toistuvilla rasismikokemuksilla voi olla vakavia vaikutuksia mielenterveyteen, muun muassa häpeää, itsesyytöksiä ja masennusta (Tolonen 2019). Rasismin kokemukset eristävät ihmisiä ympäristöstään sekä vaikuttavat yksilön minäkuvaan ja kykyyn menestyä: on vaikeaa rakentaa omaa tulevaisuutta maassa, joka jatkuvasti tuntuu vain torjuvan ja kieltävän oman olemassaolon (Zacheus ym. 2017, 13; Rastas 2009). Tässä alaluvussa esittelen tarkemmin, millaisia pitkän aikavälin vaikutuksia rasismilla on ollut urheilijoihin.

Sisäistetty rasismi on valkoisen valtaväestön luomien kielteisten stereotyyppien omaksumista sekä negatiivisen kuvan luomista itsestä ja omasta etnisestä ryhmästään valkoisen ylivoimallisuuden luomien uskomusten ja arvojen pohjalta (Huber ym. 2006, 184.) Jäsken (2020) pro gradu -tutkielmassa on tarkasteltu suomalaisten *mixed-race*-identifioituvien identiteettikysymyksiä, koulutusjärjestelmän valkonormatiivisuutta sekä sisäistettyä rasismia. Jäsken tutkimuksessa sisäistetty rasismi näkyi esimerkiksi ylisuorittamisena koulussa ja muiden ei-valkoisten oppilaiden kanssa ajan viettämisen välttelyinä. Taustalla ajatus erottua mahdollisimman paljon niistä yhteiskunnassa vallitsevista ennako-oletuksista, mitä ei-valkoisiin oppilaisiin liitetään. (Jäske 2020.)

Tässä tutkimuksessani haastateltavat pohtivat pääasiassa sitä, kuinka helppoa etenkin nuoren ihmisen on alkaa toteuttaa ja omaksua ympäristön häneen kohdistavaa ennako-oletusta ja stereotypian mallia, vaikka ei tosiasiasa kokisi sopivan annettuun malliin. Ennako-oletus tummien pelaajien aggressiivisuudesta koettiin vahvana. Oletuksen tummaihoisen pelaajan aggressiivisuudesta ei nähty haastatteluissa olevan pelkästään sisäistetty stereotypia vaan oletusten koettiin vaikuttavan pelaajiin myös esimerkiksi tuomareiden tai valmentajien puheiden ja toiminnan myötä.

”On ehkä se aggressiivisuus. Et on aggressiivinen lähtökohtaisesti. Ja sitä on sit alkanut ei hyödyntää, vaan elää sen mukaan et okei mun pitää olla aggressiivinen vaik futiskentällä ja sit no pelannut tosi kovaa ja tehny törkeysii.” (Haastateltava 1)

”valmentaja sano, et ”(nimi), ota tänään punanen ja mä olin sillee, mä otin punasen ja pelin jälkeen mut palkittiin koko vuoden parhaana pelaajana.” (Haastateltava 1)

Rasismien vaikutuksista puhuttaessa haastatteluissa tuli esiin myös tottuminen rasismiin ja rasistisiin kohtaamisiin. Haastateltavat kertoivat olevansa tottuneita kuulemaan rasistisia kommentteja tai kuulemaan rasistisia vitsejä. Suhtautumista kuvattiin niin, että tottumisen myötä tilanteisiin ei enää jakseta reagoida. Haastateltavat kuitenkin tiedostivat pohdinnoissaan myös sen, että rasismiin tottuminen ja tilanteen ikään kuin hyväksyminen ovat väärin, ja ettei kenenkään tarvitsisi tottua sellaiseen.

Vähemmistöstressi muodostui yhdeksi alaluokaksi rasismien vaikutuksia tarkasteltaessa. Vähemmistöstressillä tarkoitetaan ylimääräistä henkistä kuormitusta, joka syntyy elämän aikana koetuista rasismien ja syrjinnän kokemuksista sekä niiden uusiutumisen pelosta (Fem-Rfi 2022). Haastateltavat kertoivat rajoittaneensa joskus omaa liikkumistaan välttääkseen tilanteita, joissa voisi joutua rasismien kohteeksi. Tällaisia kokemuksia oli kahdella haastateltavalla sekä turnausmatkoilta ulkomailta sekä Suomesta pienemmiltä paikkakunnilta. Vähemmistöstressi ilmenee oman liikkumisen rajoittamisen lisäksi myös varautuneisuutena ja pelkotiloina.

”Joskus mä välttelen tilanteita, missä tiään, et vois tulla niinku rasistista kohtelua itteeni kohtaan” (Haastateltava 3)

”Kun tietyn näköset ihmiset tulee vastaan. Nii kyl mä laitan kuulokkeista musan pois ja oon valmis kävelee ohi” (Haastateltava 1)

”On sellasii pelkotiloja, et näin on käyny ennenki nii ollaan nyt valmiina, ettei mua vaan yllätetä” (Haastateltava 1)

Kolmanneksi alaluokaksi pidemmän aikavälin vaikutuksissa muodostui ulkopuolisuuden tunne ja vaikutukset identiteettiin. Nämä vaikutukset ovat vahvasti yhteydessä aiemmin rasismikokemusten teeman alla esiteltyihin mikroaggressioiden kohtaamiseen sekä toiseuttamisen kokemuksiin. Valkoisuus on yhteiskunnassamme vallitseva normi (ks. luku 3.2) ja valkoisen etnisyyden pitäminen normaalina yhteiskunnassa on haitallista ei-valkoisille ihmisille (Back & Solomos 2000, 21). Tämän tutkimuksen haastatteluissa tuli ilmi, että suomalaisuuden kyseenalaistamisella ja muilla rasismikokemuksilla voi olla pitkäaikaisiakin vaikutuksia identiteettiin ja sen muodostumisprosessiin. Urheilijat kertoivat ulkopuolisuuden tunteesta, joita rasismikokemukset aiheuttavat, ja etenkin nuorena tunne omasta erilaisuudesta ja ryhmään kuulumattomuudesta oli vahva.

”Jotenkin tuntuu, et ei oikein kuulu niinku mihinkään, tulee sellanen fiilis.”
(Haastateltava 2)

”Monta identiteettikriisiä nuorempana käyny läpi, koska ei oo kuulunu mihinkään”
(Haastateltava 1)

6.3 Pelaajien kokemuksia rasismiin puuttumisesta

Rasismiin puuttuminen on olennainen osa rasismien torjumista ja antirasistista toimintaa niin urheilussa, kuin normaalissa arjessa ja yhteiskunnan tasolla ylipäättäänkin. Tutkimukseen osallistuneiden jalkapalloilijoiden kokemukset rasismiin puuttumisesta olen jakanut myönteisiin ja kielteisiin kokemuksiin. Myönteisiin kokemuksiin liittyi urheilijoiden pohdintoja ilmapiirin muutoksesta ja vertaistuen merkityksestä sekä kokemuksia siitä, että rasismiin on puututtu jonkun ulkopuolisen toimesta. Kielteisten kokemusten luokka muodostui negatiivisista kokemuksista rasismiin puuttumisen osalta. Näitä olivat kokemusten väheksyntä, hiljentämisen kokemukset, reagoimattomuus ja tuen puute sekä korkea kynnyks puhua. Seuraavaksi avaan alaluokkia ja niiden sisältöjä tarkemmin.

6.3.1 Myönteiset kokemukset

Keskusteltaessa rasismiin puuttumisesta esiin nousi ilmapiirin muutos avoimemmaksi ja sen merkitys siinä, miten helppoa rasismikokemuksista on puhua ja sitä kautta taas kuinka helppo rasistissa tilanteissa on saada tukea. Avoimen ilmapiirin osalta haastatteluissa nousi esille joukkueen monimuotoisuus sitä edistävänä tekijänä, sekä esimerkiksi valmentajan vaikutus sitä heikentävänä tekijänä. Rasismista puhuminen näyttäisi olevan helpointa sellaisten ihmisten kanssa, joilla itsellään on samanlaisia kokemuksia (Rastas 2004). Tämä on lähes itsestään selvä asia, sillä kokemuksia ei voi koskaan ymmärtää samalla lailla, jos niitä ei ole itse kokenut. Tässäkin tutkimuksessa haastateltavat puhuivat siitä, että muiden ulkomaalaisten ja eri taustaisten pelaajien määrän koettiin helpottavan kynnystä puhua rasismien kokemuksista ja saada ymmärrystä joukkueen sisällä.

”Mitä enemmän on ulkomaalaisia joukkueessa, sen helpompi on sit puhua ja kertoa, mitä on käyny.” (Haastateltava 3)

”Siitä on tullu ehkä silleen avoimempaa -- et sä voit niinku puhua jo niistä (rasismikokemuksista) tiitätkö, jos sä kohtaat jotain, sä voit puhuu julkisesti ja siihen kiinnitetään huomioo” (Haastateltava 6)

Haastateltavat kertoivat tilanteista, jossa joku ulkopuolinen ihminen oli puuttunut rasismiin tai puolustanut. Pelaajien kokemusten mukaan lähes aina rasismiin oli puuttunut joku omista kavereista tai oman joukkueen pelaaja. Tuomareiden ja valmentajien reagoiminen rasistitilanteissa esimerkiksi pelin keskeyttämisellä koettiin hyväksi ja sitä toivottiin myös enemmän. Haastatteluissa pohdittiin myös sitä, kenen vastuulla rasistisiin tilanteisiin puuttuminen on. Yhden ihmisen sijaan vastuun puuttua toivottiin olevan jakautunut kaikkien toimijoiden kesken. Yksi haastateltava puhui myös siitä, että usein vähemmistöön kuuluva pelaaja joutuu rasismiin liittyvien tilanteiden selvittämisessä ”asiantuntijan” rooliin. Seikkulan ja Hortelanon (2021) mukaan on tärkeää, että etenkin valkoiset ihmiset puuttuvat arjessa näkyvään rasismiin. Arkipäiväisen rasismien huomaaminen ja siihen puuttuminen edellyttää

aktiivista omien ajatusten ja oman toiminnan pohdintaa sekä totutuista toimintatavoista poikkeamista. (Seikkula & Hortelano 2021.)

6.3.2 Kielteiset kokemukset

Aiempien tutkimusten valossa rasismikokemuksiin ja niistä puhumiseen liittyy usein vähättelyä ja vaikenemista. (vrt. Rastas 2004, 33; Zacheus ym. 2017). Tämän tutkimuksen haastatteluissa nämä tulivat myös selvästi esiin. Urheilijat kertoivat hiljentämisen ja väheksynnän kokemuksista, puhumisen korkeasta kynnyksestä, seurausten pelosta sekä reagoimattomuudesta ja tuen puutteesta. Haastatteluissa koettiin, että rasismikokemuksista ei ollut helppoa puhua. Syitä puhumisen suureen kynnykseen ovat muun muassa tunne siitä, että keskustelu rasismista saa usein suoraan negatiivinen sävyn ja että rasismista puhuvalta odotetaan aina pehmeää ja varovaista puhetapaa, joka ei loukkaa ”syytettyjä”. Asioiden painokkaan esiin tuomisen koettiin vaikuttavan negatiivisesti uraan tai rooliin joukkueessa muun muassa ”*ongelmapelaajan tai valittajan maineen*” muodossa.

Tunne siitä, että rasismikokemuksista puhuminen koettiin vaikeaksi, liittyy varmasti myös pelaajien kertomiin tilanteisiin, joissa rasismista puhuminen on johtanut joko kokemuksen vähättelyyn tai suoraan hiljentämiseen. Yksi haastateltava kertoi tilanteesta, jossa joukkueen valmentaja oli käyttänyt vastajoukkueen pelaajasta N-sanaa. Pelaajien nostaessa asian esille, oli seurajohto käskenyt pelaajia olemaan asiasta hiljaa ja pitämään asian joukkueen sisällä. Asiasta ei saanut tehdä ”isoa juttua”. Haastateltavat puhuivat myös siitä, että rasismikokemuksista puhuminen tuntuu toivottomalta, sillä kokemuksia ei oteta tosissaan tai uskota. Vastaanotto saa usein kertojassa aikaan syyllisyyden tunteen, että on ”liian herkkä” ja ”suuttuu liian helposta”.

”Sit meet ittees ja mietit, et mä en tuu enää sanoo näist asioist kenellekkään ku ei siit oo mitään hyötty” (Haastateltava 1)

”Jos sä sanot siitä (kaverien vitsailusta), nii sit se on vähän niinku semmonen, et joo mitä sä nyt suutut tommosesta, mehä ollaan frendei.” (Haastateltava 6)

”On jotenki aika toivonta edes mennä, yrittää tehdä juttua just jostain katsomohuutelusta, koska ne aina sanoo, et joo ei kukaan kuullu.” (Haastateltava 3)

Yksi keskeisimmistä haastatteluaineisosta muodostuneista alaluokista oli reagoimattomuus ja tuen puute. Rasismikokemuksista puhuttaessa haastateltavat kertoivat myös myönteisiä kokemuksia rasismiin puuttumisen osalta, kuten edellisessä alaluvussa avasin. Näissä tilanteissa puuttuja oli lähes aina joku läheinen henkilö. Enemmän haastatteluissa kuitenkin ilmeni kokemuksia, joissa rasismia kohdannut on jäänyt vaille tukea ja reagointia. Normaalielämän osalta koettiin, että tuntemattomat ihmiset puuttuivat harvoin näkemäänsä rasismiin. Urheilun osalta pelaajat kertoivat tilanteista, joissa tuomari tai järjestyksenvalvojat olivat jättäneet rassistiseen katsomohuuteluun huomioita. Yksi haastateltava kertoi tilanteesta, jossa oman joukkueen kannattajien rassistisen huutelun selvittäminen jäi pelaajien vastuulle, ilman seuran tukea tai minkäänlaista kannanottoa tilanteeseen.

”Nyt itseasiassa viime viikonloppuna oli käynyt jotain jossain pelissä, joku pelaaja oli huutanut jollekkin toiselle ”apina”. Ja ei mitään. Ei niinku mitään.” (Haastateltava 3)

Zacheuksen ym. (2017) mukaan rasismiin puuttumattomuutta oikeuttavia selitystapoja voivat olla muun muassa ilmiön ahtaat määritelmät ja rasismien supistaminen pelkkään fyysiseen väkivaltaan samalla sivuuttaen hienovaraisemmat rasismien muodot. Myös rasismien jäsentäminen luontaiseksi peloksi erilaisuutta kohtaan voi olla yksi selitystapa puuttumattomuuden oikeuttamiselle. (Zacheus ym. 2017.) Huhdan (2015) tutkimuksessa tehdään mielestäni hyvä havainto siitä, että urheilijat kuvailevat usein suhdettaan valmentajiinsa lämpiminä ja henkilökohtaisina. Silti yksikään kyseiseen tutkimukseen osallistuneista urheilijoista ei kertonut keskustelleensa rasismikokemuksista valmentajansa kanssa. Etenkin lasten ja nuorten valmentajat tarvitsisivat lisää herkkyyttä rasismien huomaamiseen ja keinoja sen käsittelemiseen. (Huhta 2015.) Urheilussa olisi syytä vahvistaa viestiä siitä, että rasismiin puuttuminen ja sen kitkeminen on kaikkien, etenkin valtaa pitävään väestöön kuuluvien vastuulla.

6.4 Pelaajien ajatuksia antirasismista jalkapallossa

Neljäs pääteema sisältää urheilijoiden ajatuksia rasisminvastaisesta työstä ja antirasismista jalkapallossa. Tästä teemasta keskustellessa haastatteluista nousi esiin sekä niitä asioita, joita haastateltavat pitivät tärkeinä rasisminvastaisessa työssä, että niitä asioita, jotka kaipaisivat pelaajien mielestä parannusta. Ajatukset ja kokemukset on jaettu tärkeinä koettuihin asioihin ja toiveisiin sekä kehityskohteisiin. Näitä alaluokkia avaan tarkemmin luvuissa 7.4.1 ja 7.4.2

Rasismien kitkemisen ja rasisminvastaisen työstä puhuttaessa urheilijat toivat esiin ajatuksiaan vastuun jakautumisesta, ja siitä kenellä on suurin vastuu jalkapallon antirasismityössä. Pohdinnat olivat hyvin yksimielisiä, ja sisälsivät ajatuksen vastuun jakautumisesta ylhäältä alaspäin. Päävastuun rasismien kitkemisessä koettiin olevan Suomen Palloliitolla ja seuroilla. Ylemmiltä tahoilta tulevien ohjeistusten ja koulutuksien myötä vastuu siirtyy tuomareille, valmentajille ja pelaajille. Yksilön vastuussa korostettiin, että vastuu puhua ja ottaa kantaa on myös pelaajilla, jotka eivät itse ole kokeneet rasismia.

Vaikka haastatteluissa on noussut esiin paljon epäkohtia niin rasismien olemassaolon kuin siihen puuttumisenkin suhteen, jokainen haastateltava pohti myös jalkapallon potentiaalia ja mahdollisuuksia laajaan rasisminvastaiseen työhön. Jalkapalloa kuvailtiin suuret massat tavoitettavaksi lajiksi, jossa on moniin muihin lajeihin verrattuna avoimempi ja inklusiivisempi lajikulttuuri. Moni haastateltava myös kertoi, että normaaliarkeen verrattuna jalkapallo on myös toiminut heille tilana, jossa hyväksytään ja kuulutaan perheeseen taustasta riippumatta.

”Mä sanoisin, et urheilua voi käyttää myös yhdistävänä voimavarana rasismia, syrjintää ja ennakkoluuloja vastaan. Sellasta, joka hyväksyy erilaisuutta.”
(Haastateltava 4)

6.4.1 Toiveena selkeitä toimintatapoja, koulutuksia ja keskustelua

Urheilijoiden haastatteluista nousi esiin useita asioita, jotka koettiin tärkeiksi rasismien vastaisen työn kannalta jalkapallossa. Haastatteluissa esiin tulleet asiat olivat pitkälti linjassa esimerkiksi

Longin ja Sparcklen (2001) listaamien yhteiskunnallisten vaikuttamiskeinojen kanssa, joita ovat muun muassa rasismin haastaminen urheiluorganisaatioissa kannanottojen, kieltojen ja seuraamusten kautta, henkilöstön koulutukset ja urheiluorganisaatioiden painostaminen antirasistisiin tekoihin (Long & Sparcklen 2011, 7–8).

Haastateltavat pitivät rasisminvastaista kampanjointia, keskusteluja ja kannanottoja tärkeinä. Kampanjoita pohdittaessa puheeksi tuli sekä niiden vaikuttavuus ja tärkeys, mutta myös niiden kehittämisen kohteet. Punainen kortti rasismille -kampanja tuli esiin jokaisessa haastattelussa ensimmäisten esimerkkien joukossa keskusteltaessa rasismin vastaisesta työstä jalkapallossa. Keskustelut ja kannanotot nähtiin tärkeinä etenkin siitä näkökulmasta, että pelaajat olivat itse saaneet hyvää palautetta omista kannanotoistaan ja rasismikeskusteluun osallistumisesta etenkin nuoremmilta pelaajilta. Kevään 2020 *Black Lives Matter* -liikkeen nousun ajan koettiin herättäneen rasismikeskustelua enemmän henkiin myös urheilun sisällä. Haastateltavat pitivät aktiivista rasismikeskustelua tärkeänä ja hyvänä asiana.

Keskustelujen ja tietoisuuden lisäämisen rinnalla haastatteluissa korostui osaamisen ja tietotaidon merkitys. Kun keskustelimme jalkapallon antirasistisesta työstä, nousi puheeksi etenkin koulutuksen tärkeys ja sitä kautta tietotaidon ja osaamisen parantaminen lajin sisällä. Esiin nousivat liiton järjestämät valmentajien koulutukset, tuomareiden koulutukset sekä pelaajien koulutukset. Antirasististen koulutusten nähtiin olevan ensiarvoisen tärkeitä, kun mietittiin keinoja rasismin kitkemiseen. Yksi haastateltavista pohti myös sitä, miksei urheilujärjestöt, lajiliitot ja seurat hyödynnä vahvemmin ulkopuolista apua antirasistisen toiminnan kehittämiseksi.

”Ku ei oo tietotaitoo... tai onhan, mut sitä ei hyödynnetä tarpeeksi. Onhan ihmisii, jotka pystyis selittää miten tää tehdään. -- Ja seuroissa on varmasti niitä, jotka tekee parhaansa, mut mä uskon, et siihen tarviis ulkopuolista apuu” (Haastateltava 1)

Haastateltavien pohdinnoissa koulutuksella, keskusteluilla ja tiedon lisäämisellä olisi mahdollista päästä tilanteeseen, jossa itse rasismia ilmiönä ymmärrettäisiin paremmin. Ilmiön ymmärtämisen osalta haastateltavat puhuivat muun muassa rakenteellisen rasismin

tunnistamisesta, rasismien historian tuntemisesta sekä sanojen merkityksestä. Rasismien kohteena oleville ihmisillekin voi olla vaikeaa tunnistaa rasismia ja sanoittaa kokemuksia, sillä etenkin suomen kielessä termistö on ollut pitkään hyvin vajaa.

Urheilijat pohtivat haastatteluissa myös konkreettisia keinoja, jotka oli koettu toimiviksi, ja joita kaivattiin lisää rasismien vastaiseen työhön. Selkeät arvot ja toimintatavat olivat asia, jota pelaajat toivoivat sekä seurojen että Palloliiton taholta. Pelaajat toivovat, että seurat tuovat selkeästi esiin sekä antirasistiset arvot sekä toimintatavat, joita noudatetaan, jos jotain tapahtuu. Rasismitapauksiin tulisi puuttua ja reagoida selkeästi ja johdonmukaisesti, ja niistä tulisi olla asianmukaiset rangaistukset. Faneille myös toivottiin seuran puolesta selkeää ohjeistusta rasismista, joka haastateltavien mukaan puuttui vielä.

Haastatteluun osallistuneet pelaajat toivat ilmi tyytyväisyytensä siihen, että jalkapallossa oli heidän kokemuksensa mukaan menty rasismien suhteen paljon eteenpäin viime vuosina. Keskusteluilmapiirin muuttuminen avoimemmaksi on ollut kehitystä oikeaan suuntaan. Keskusteltaessa toiveista nousi haastatteluissa esiin myös turvallisen tilan käsite. Turvallinen tila tarkoittaa, että kaikilla on vapaus olla oma itsensä ja osallinen kaikessa toiminnassa ilman minkäänlaista häirintää (Pesäpuu ry 2022). Toiveena oli, että jalkapallosta luotaisiin turvallinen tila kaikille.

”Pitäs yrittää luoda turvallisii tiloja. – Kyllähän on jalkapallon etu et tehään turvallinen tila mahdollisimman monelle. – Jos jotain (loukkaavaa) sanastoo käytetään, nii onks se sellanen paikka, et siinä pysytään mukana...” (Haastateltava 1)

6.4.2 Näennäinen antirasismi ja keskustelun puute nykyisen toiminnan ongelmina

Haastatteluista nousi esiin kaksi selvää ongelmakohtaa, joihin haastateltavat toivoivat kehitystä jalkapallon antirasistisen työn suhteen: keskustelun puute ja näennäinen antirasismi. Urheilijat toivat kyllä esiin rasismia koskevan yhteiskunnallisen keskustelun lisääntymisen hyvänä asiana, mutta jokainen haastateltava kertoi, että heidän joukkueessaan tai seurassa

rasismikeskustelua käytiin todella vähän tai ei laisinkaan. Tunne oli, että ihmiset ovat usein varovaisia tai kiusaantuneita aiheen ympärillä.

”Onhan meillä noita Punanen Kortti Rasismille ja sellasii juttuja ollu, mutta sitte kuitenkin, kun puhutaan siitä rasismista kunnolla, nii must tuntuu et ihmiset kiusaantuu. Et se on ehkä niinku sellasta näennäistä tukea. Mut sit toisaalta emmä syytä heitä, koska ei he oo kokenu, nii ei he tiedä millasta se on.” (Haastateltava 4)

Kuten aiemmin on jo todettu, kampanjat ovat olleet hyvin yleinen rasismin vastaisen työn keino. Haastateltavat näkivät kampanjat yleisellä tasolla hyvinä ja tarpeellisina sekä toivoivat yhä laajemman joukon osallistumista kampanjointiin. Kuitenkin kampanjat ja muu organisaatioissa tehtävän rasismin vastaisen työ sai urheilijoilta myös kritiikkiä haastatteluissa. Esimerkiksi Punainen kortti rasismille -kampanja nousi esimerkiksi yhtenä näkyvimpänä urheilumaailman rasismia vastustavana kampanjana. Urheilijat pohtivat tämän kaltaisten kampanjoiden vaikuttavuutta ja merkitystä tosielämässä. Puheeksi tuli, että antirasistiset teot näyttäytyvät usein etenkin rasismin kohteeksi joutuneiden silmissä hyvin pintapuolisilta ja tuki tuntuu näennäiseltä. Ikään kuin tarkoituksena olisi ensisijaisesti antaa omasta organisaatiosta ja toiminnasta mahdollisimman puhdas ja moitteeton kuva ulospäin. Yksi haastateltavista pohti, että kapteeninauhan pitäminen ja sosiaaliseen mediaan otetut kuvat eivät pelkästään ole riittävää rasismin kitkemiseksi, vaan konkreettisia tekoja, kuten rasismiin puuttumista ja selkeitä toimintatapoja, tarvittaisiin enemmän.

”Siis todellaki on hyvä juttu (kampanjat), jos ne vaan toimis kans sen mukaan. Et sen takii tuntuu vähän sellaselta höpöhöpö -jutulta, et näkee noita kampanjoita. Et kun on tullu noita tilanteita tosi monta ja sit niitä ei hoideta sen mukaan” (Haastateltava 3)

”Tuntuu et se on vähän sellasta esittämistä se, mitä tehään tällä hetkellä. Et esitetään vaan sen takii, et näytetään ulospäin hyvältä. Enkä mä puhu pelkästään rasismista, vaan montesta muustakin.” (Haastateltava 3)

”Näist on myös vaikee puhuu, koska ei niinku... Ku on tosi paljon hyvii asioita, ja varmasti tehään kaikkee, mut tehäänkö riittävästi nii se on sit toinen kysymys”(Haastateltava 1)

Pelaajat toivat useaan kertaan esiin sen, että jalkapallossa antirasistisen työn kehityssuunta oli oikea. Koettiin, että organisaatioissa tehdään jo aiempaa enemmän hyvää työtä rasismin kitkemiseksi. Kuitenkin pohdinnoissa korostuivat antirasistisen toiminnan vaikuttavuus ja se, etteivät kaikki lupaukset yllä käytännön toiminnan tasolle.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Pro gradu -tutkielmani tarkoitus oli tarkastella pääsarjatasolla pelaavien jalkapalloilijoiden rasismikokemuksia ja niiden vaikutuksia. Lisäksi tarkasteltiin pelaajien ajatuksia ja kokemuksia rasismiin puuttumisesta ja antirasistisesta työstä lajissa. Keräsin aineiston temahaastatteluilla, joissa keskustelimme urheilijoiden kanssa edellä mainituista teemoista. Seuraavaksi esittelen tiivistettynä keskeiset tulokset ja pohdintaa niistä. Tämän jälkeen arvioin vielä tutkimukseni onnistumista ja lopuksi esittelen jatkotutkimusehdotuksia.

7.1 Keskeiset tulokset ja pohdintaa

Tutkimustulokset osoittavat, että jalkapalloilijoiden rasismikokemukset olivat luokiteltavissa arkielämän rasismien alle. Urheilijoiden kohtaamat arkielämän rasismien kokemukset pystytiin jakamaan selvästi vielä avoimeen rasismiin, piilorasismiin sekä rodullistamisen kokemuksiin. Yleisimpiä kohdatun rasismien muotoja olivat urheilun ulkopuolisessa elämässä mikroaggressiot, katset ja eleet, toiseuttamisen kokemukset sekä suomalaisuuden kyseenalaistaminen. Urheilijat mielsivät jalkapallon yleisellä tasolla itselleen turvalliseksi paikaksi, mutta rasismikokemuksilta ei silti säästyty lajin sisälläkään. Jalkapallossa pelaajien kokema rasismi oli pääasiassa vastajoukkueen kannattajien katsomohuutelua, urheilullisiin ominaisuuksiin liitettävien ennako-oletuksien kohtaamista, erilaista kohtelua ja rasististen vitsien kohteeksi joutumista. Tutkimustuloksissa yleisimmät rasismikokemukset olivat hyvin samankaltaisia kuin aiemmissa urheilijoiden rasismikokemuksia käsittelevissä tutkimuksissa. (ks. esim. Huhta 2015; Massao & Fasting 2020). Tulokset osoittivat, että urheilijoiden kokemalla rasismilla oli kahdenlaisia seurauksia: suoria ja välittömiä tunnereaktioita sekä pitkän aikavälin vaikutuksia, kuten vähemmistöstressiä, ulkopuolisuuden tunteen kokemista ja vaikutuksia identiteettiin ja sen muodostumiseen.

Katsomohuutelu ja etenkin N-sanan käyttö nousivat aineistosta vahvimmin esiin suorien rasististen solvausten osalta. Vaikeammin tunnistettavan arkielämä rasismien kategoriaan lukeutuivat urheilijoiden kohtaamat ennakkoluulot sekä omienkin joukkueiden sisällä rehottava ”pukukoppielämäksi” kutsuttu rasistinen vitsailu. Vitsailu koettiin vaikeana rasismien muotona,

sillä siltä puolustautuminen oli haastateltavien kertomuksen mukaan haastavaa, etenkin ainoana vähemmistöön kuuluvana pelaajana joukkueessa. Rasistisia, rodullistavia ja toiseuttavia vitsejä puolustetaan usein tahattomuudella, ja niiltä puolustautuessa vitsailun kohteeksi joutunut saa usein osakseen vähättelyä ja syytöksiä ”herkkänahkaisuudesta”. Uskaltaisin olettaa, että tällainen ”pukukoppielämä”, ja sen sisällä oikeutetut puhettavat voivat luoda rodullistettujen pelaajien lisäksi, myös muihin vähemmistöihin, kuten seksuaali – ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville urheilijoille turvattomuuden tunnetta.

Intersektionaalinen ajattelu on toiminut tutkimuksen ohjaavana voimana ja siksi sen tulisi myös näkyä tulosten pohdinnassa. Haastateltavat ovat kaikki eri taustaisia, eikä rasismikokemuksia voida yleistää, tai niiden kokijoita voida yhdistää yhdeksi ryhmäksi. Osalla haastateltavista oli vähemmän rasismikokemuksia kuin toisilla, ja syrjinnän kokemukset olivat myös erilaisia eri haastateltavilla. Intersektionaalisuuden ajatus ottaa huomioon eri sosiaalisten järjestelmien yhteen kietoutumista ja päällekkäisyyttä rasismikokemusten tarkastelussa. Tässä tutkimuksessa kysymyksenasettelun ulkopuolelle jäivät monet rasismikokemuksiin vaikuttavat tekijät, kuten sosioekonominen asema ja terveys. Voidaan siis olettaa, että tässäkin tutkimuksessa eri intersektioihin kuuluvien pelaajien rasismikokemukset eroavat toisistaan (ks. esim. Keskinen ym. 2021). Ei voida myöskään tehdä oletusta siitä, että jokainen näkyvään vähemmistöön kuuluva urheilija kokisi jalkapallossa rasismia. Lopullisessa haastateltavien joukossa oli 5 miesurheilijaa ja yksi naisurheilija. Myöskään sukupuoleen liittyviä intersektionaalisia tulkintoja ei voida tämän tutkimuksen sisällä tehdä, eikä näin pienellä otannalla sukupuoleen tai muuhunkaan intersektioon perustuva kokemusten vertailu olisi joka tapauksessa ollut tarkoituksenmukaista.

Jalkapalloilijoiden kertomien rasismikokemusten lukeutuessa arkielämän rasismiin, jäin pohtimaan rakenteellisen rasismien olemassaoloa jalkapallon ja ylipäätään urheilun sisällä. Rakenteellista rasismia on vaikeaa havaita, eivätkä rasismien kohteet välttämättä itsekkään havaitse kaikkia rakenteellisia syrjinnän muotoja arkielämässään. Tämä selittää varmasti osittain sen, miksi tämän tutkimuksen tulokset painottuvat pääasiassa arkielämän rasismikokemuksiin; niitä on helpompi havaita ja tunnistaa. Rakenteellisen rasismien tutkiminen vaatisi varmasti määrällisellä tutkimusmenetelmällä ja laajemmalla otannalla tehtävää tutkimusta ja kuten Rastas (2007, 136) kirjoittaa väitöskirjassaan, rakenteellisen rasismien

paljastaminen vaatii myös erilaisia tilastointeja. Valitsin tutkimusotteekseni laadullisen tutkimuksen herätelläkseni keskustelua urheilun rasismista, sillä aihetta ei olla aiemmin Suomessa juuri tutkittu.

Rasismiin puuttumisen osalta tutkimuksen tulokset osoittivat, että rasistisiin tilanteisiin oli puututtu lähinnä urheilijoiden omien ystävien ja lähipiirin toimesta. Vastuun puuttua rasistisiin tilanteisiin koettiin olevan kaikilla toimijoilla lajin sisällä, eikä esimerkiksi pelkästään tuomarilla. Kokemukset siitä, että rasistisiin tilanteisiin oli puututtu, lisäsi urheilijoiden luottamusta, mutta myös kielteisiä kokemuksia löytyi. Rasismikokemuksista puhuminen koettiin yleisellä tasolla vaikeaksi. Puhumisen kynnyksen taustalla oli pelko puhumisen seurauksista, väheksynnän ja hiljentämisen kokemukset sekä kokemukset reagoimattomuudesta ja tuen puutteesta rasistisissa tilanteissa.

Jalkapallon antirasistista työtä koskevat tulokset osoittivat, että tutkimukseen osallistuneet urheilijat näkivät vastuun rasismin vastaisessa työssä jakautuvan ylhäältä alas, Palloliitosta seuroihin, valmentajiin, tuomareihin ja pelaajiin. Tärkeiden asioiden ja toiveiden listalla olivat antirasististen koulutusten lisääminen eri toimijoille, tietoisuuden lisääminen kampanjoiden, keskustelujen ja kannanottojen myötä sekä organisaatioiden selkeät arvot ja toimintatavat. Jalkapallo nähtiin potentiaalisena antirasistisena toimijana ja jonkin verran kehitystä parempaan oli jo havaittu. Ongelmakohtina nähtiin keskustelun puute ja näennäinen rasismin vastainen toiminta.

Julkinen keskustelu on näyttänyt jo pidemmän aikaa jumiutuneen keskusteluksi siitä, mikä on rasismia ja mikä ei (ks. esim. Rastas 2009), usein valkoisten ihmisten toimesta ja heidän tunteisiinsa keskittyen. Jotta rasistisia rakenteita voidaan purkaa, se edellyttää sen, että rasismista ei vaieta. Urheilussa on alettu vasta hiljattain puhua enemmän rasismista. Huomasin suomalaisia rasismitutkimuksia lukiessa, että joissain tutkimuksissa rasismin ja antirasismien sanoja on jossain määrin kierrelty puhumalla tasa-arvosta, yhdenvertaisuudesta, syrjinnästä tai epäasiallisesta käytöksestä. Urheilussakin yhteiskunnalliseen keskusteluun ja tutkimukseen olisi hyvä ottaa mukaan myös asianmukaiset käsitteet ja puhua suoraan rasismista ja antirasismista.

Pohdin läpi tutkielman teon ja etenkin tulosten osalta sitä, millaisena urheilumaailman antirasistisen työ näyttäytyy tällä hetkellä esimerkiksi jalkapalloseuroissa. Antirasistiseen työhön erikoistuneet järjestöt, kuten Suomen monikulttuurinen liikuntaliitto ja Ihmisoikeusliitto tekevät arvokasta työtä rasismien kitkemiseksi erilaisin kampanjoin ja koulutuksin. Tulokset kuitenkin osoittavat, että urheilijat näkevät osan jalkapallon sisällä tehtävästä rasismien vastaisesta työstä näennäisenä siihen nähden, miten esimerkiksi rasistissa tilanteissa toimitaan. Pelaajille oli tullut tunne, että organisaatioissa oli tärkeämpää se, miltä toiminta näyttää ulospäin, kuin se, että antirasismi oikeasti koettaisiin tärkeänä. Yhden pelaajan tarina siitä, että seurajohto oli käskenyt pelaajien pysyä hiljaa valmentajan rasistisesta kielenkäytöstä, on varsin osuva esimerkki tästä. Tällainen rasismitapausten salailu osoittaa sen, että ongelman myöntäminen ja siihen puuttuminen on toissijaista yritettäessä näyttää hyvältä ulospäin ja välttyä mainehaitoilta.

Etenkin seuroissa työ näyttäisi olevan pysähtyneen rasismien vastustamiseen. Tarkoitin tällä sitä, että usein esimerkiksi seurojen sosiaalisen median kanavissa ja yhdenvertaisuussuunnitelmissa julistetaan, että täällä ei hyväksytä rasismia. Tämä on tietenkin tärkeää myös, mutta rasismien vastustamisesta on kuitenkin vielä matkaa antirasistiseen toimintaan, joka tarkoittaa nimenomaan jatkuvaa aktiivista toimintaa, joilla pyritään siihen, että rasismi vähenee yhteiskunnassa ja tässä tapauksessa urheilussa. Pelkkä yhdenvertaisuuteen pyrkiminen ei siis riitä, vaan toiminnan pitäisi olla antirasistista. Kuten Anna Rastas (2009) kirjoittaa, sen sijaan että painotamme lausetta ”täällä ei ole rasismia”, voisimme sanoa ”täälläkään ei pitäisi olla rasismia” ja jatkaa keskustelua siitä, miksi rasismien teema on alun perin nostettu esiin ja mitä toimia se meiltä vaatii. (Rastas 2009). Uskoisin, että myös urheiluorganisaatioissa voitaisiin hyödyntää jossain määrin ulkopuolista asiantuntijatietoa ja osaamista, esimerkiksi järjestämällä antirasistisia koulutuksia organisaatioiden johdolle. Voi toki olla, että ulkoistettu apu olisi taloudellisesti mahdollista vain suurille ja varakkaille seuroille. Tämän vuoksi myös järjestöjen aktiivinen toiminta on tärkeää.

Tutkimuksen tuloksissa ilmenevä urheiluorganisaatioiden näennäinen antirasismi sai minut pohtimaan yhteyttä *Pride*-viikkojen aikaan puhututtaneeseen yritysten ja organisaatioiden pinkkipesuun ja muotiteollisuuden viherpesuilmioon. Näillä termeillä tarkoitetaan sitä, että yritykset syyllistyvät katteettomiin arvolupauksiin markkinoissaan (Salmi 2020). Kevään 2020

Black Lives Matter -mielenosoitusten aikaan ihmiset jakoivat mustia neliökuvia Instagram-tileilleen tuen osoittamiseksi. Tämä liikehdintä aktivoi samalla tarpeellisen keskustelun siitä, että pelkkä mustan kuvan jakaminen ei riitä. Antirasismi vaatii enemmän. Se vaatii aktiivisia tekoja ja itsensä kouluttamista rasismista ja rasistisista rakenteista, etenkin meiltä valkoisilta ihmisiltä. Urheilussa tulisi yhtä lailla kiinnittää huomiota siihen, ettei toiminta ole vain päälle liimattua puhetta yhdenvertaisuudesta, vaan aktiivisia tekoja rasismia vastaan.

7.2 Tutkimuksen arviointi

Rasismien tutkimus on suomalaisen liikunnan ja urheilun osalta hyvin vähäistä. Suomessa rasismi on teemana esiintynyt korkeintaan yhtenä sivupolkuna maahanmuuttajien liikuntaa koskevissa tutkimuksissa. Uskon, että yksi tämän tutkimuksen suurimmista ansioista on ajankohtainen ja tärkeä tutkimusaihe. Vaikka en tällä laadullisella tutkimuksella pyrkinytkään yleistykseen ilmiöstä, voi tutkielmani toimia keskustelun ja lisätutkimuksen herättäjänä suomalaisen jalkapallon, sekä muunkin urheilun kentällä.

Haastattelujen teko edellyttää tutkijalta huolellista suunnittelua ja kouluttautumista (Hirsjärvi ym. 2009, 206). Koin onnistuvani haastatteluihin valmistautumisessa, ja en halunnut toteuttaa haastatteluja ennen kuin oma ilmiön tuntemukseni olisi riittävän hyvällä tasolla. Huolellisen tutkimuskirjallisuuden perehtymisen lisäksi seurasin aktiivisesti yhteiskunnallista keskustelua, kuuntelin rasismia käsitteleviä podcasteja ja katsoin keskusteluohjelmia. Tutkimusprosessini venähti pidemmäksi, mitä olin alun perin suunnitellut. Etenkin haastateltavien löytäminen kesti kauemmin mitä olin ajatellut, ja se viivästytti myös koko tutkimusprosessia. Lopulta minusta kuitenkin tuntui, että tutkimusprosessin venähtäminen oli kuitenkin tutkimusprosessini kannalta myönteinen asia, sillä pidemmällä aikavälillä oma perehtyneisyyteni lisääntyi, ja pystyin muokkaamaan esimerkiksi teoriaosuutta paremmaksi ajan myötä.

Tutkimuksen luotettavuuden tarkastelu on olennainen tutkimusprosessin osa. Luotettavuuden arvioinnissa puhutaan validiteetista ja reliabiliteetista. Validiteetin käsitteellä tarkoitetaan sitä, onko tutkimuksessa tutkittu sitä, mitä on luvattu. Reliabiliteetilla taas tarkoitetaan tutkimustulosten toistettavuutta. Nämä käsitteet ovat kuitenkin saaneet jonkin verran kritiikkiä

laadullisen tutkimuksen piirissä, pääasiassa siitä syystä, että ne ovat syntyneet määrällisen tutkimuksen lähtökohdista ja käsitteinä ne vastaavat pääasiassa määrällisen tutkimuksen tarpeita. (Hirsjärvi ym. 2009, 231; Tuomi & Sarajärvi 2009, 136.) Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta parantaa se, mikäli tutkija pystyy kuvailemaan tutkimuksen toteuttamisen vaiheita mahdollisimman tarkasti (Hirsjärvi ym. 2009, 231). Tutkimusraporttini analyysi- ja tuloslukuissa (ks. luvut 6 ja 7) pyrin kuvaamaan mahdollisimman tarkasti haastateltavien rekrytointiprosessia, haastatteluiden kulkua, ja haastatteluaineiston luokittelua. Analyysin osalta tulee kuitenkin ottaa huomioon, että haastattelujen tulkinta voisi olla erilainen, jos joku toinen tutkija olisi tehnyt tulkinnat. Omia tulkintojani olen havainnollistanut aineistositaateilla. Tämä rikastuttaa tutkimusraporttia ja helpottaa lukijaa (Hirsjärvi ym. 2009, 233).

Englanninkieliset, erityisesti Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa tuotetut keskustelut hallitsevat pääasiassa edelleen rasmin tutkimusta (Rastas 2009). Vähäinen Suomessa tehty tutkimus ja termistön suomenkielinen puute voivat hankaloittaa ilmiön tutkimista Suomen kontekstissa. Pyrin tässä tutkimuksessa käyttämään termistöä ja käsitteitä, joita on käytetty aiemmissa rasmitutkimuksissa ja tuoreessa yhteiskunnallisessa rasismikeskustelussa. Koen, että osittain suomenkielisen rasismia ja rotusuhteita käsittelevän termistön vaajavaisuus osoittautui myös tämän tutkimuksen haasteeksi. Muita haasteita tutkimuksessani olivat haastatteluaineiston laajuus ja sen rajaaminen tutkimuskysymyksiä raameissa sekä haastateltavien löytäminen. Pelaajayhdistyksen apu ja sen kautta saamani yhteyshenkilö oli lopulta avainasemassa haastateltavien löytymisen kannalta.

Kokemattomuuteni haastattelijana vaikutti varmasti osittain siihen, kuinka paljon haastatteluista sain irti. Hirsjärven ja Hurmeen (2009) mukaan haastattelijalta vaaditaan taitoa ja kokemusta, jotta aineiston keruuta voitaisiin mukauttaa tilanteen edellyttämällä tavalla. Esimerkiksi tilanteessa, jossa yhteen haastatteluun liittyi uusi haastateltava kesken haastattelun, en ollut täysin varma, miten minun tulisi haastattelijana toimia. Seurasin tilanteessa intuitiotani ja otin mukaan hypänneen henkilön osaksi tutkimustani. Haastattelun luotettavuutta saattaa heikentää se, että haastateltavilla on taipumus kertoa sosiaalisesti hyväksytyjä vastauksia (Hirsjärvi & Hurme 2009, 35). Sen, että kaksi pelaajaa oli samassa haastattelussa, voidaan nähdä luotettavuutta heikentävänä tekijänä, sillä voi olla, että vastaukset olisivat olleet erilaisia heidän ollessa yksin tilanteessa.

Koen, että on tärkeää pohtia vielä omaa positiotani valkoisena ihmisenä tutkimassa rasismia (ks. myös luku 6.4). Minulle on ollut alusta asti selvää, että noudataan tutkimuksessani antirasistista tutkimusotetta. Rastaa (2007) mukaan se pitää sisällään kaikkien rasismien ilmenemismuotojen vastustamisen lisäksi myös oman toiminnan ja tutkimustiedon tarkastelua ja arviointia. Tutkijan on kyettävä tarkastelemaan oman tietämyksensä rajoja, positiotaan tutkittavaan aiheeseen sekä valtasuhteiden olemassaoloa. (Rastas 2007a, 57–58.) Koen tarpeelliseksi arvioida oman toimintaani tutkijana siitä näkökulmasta, että tutkimuksessani on olemassa myös mahdollisuus rasismia tuottavien ajatusmallien uusintamiseen. Tiedostan, että oma positioni valkoisena ihmisenä vaikuttaa tulkintoihini haastateltavien rasismikokemuksista, enkä voi ymmärtää tai esittää niitä koskaan täysin sellaisena, kuin rasismia kokevat sen kokevat.

On myös syytä esittää kritiikkiä siitä, onko yksilöiden joskus traumatisoivienkin rasismikokemusten tarkastelu tarpeellista, jos tutkimuksen lähtökohdat ovat antirasismissa. Perustelen rasismikokemusten sisällyttämisen tutkimukseeni sillä, että samanlaista tutkimusta ei ole esimerkiksi liikunnan yhteiskuntatieteiden alalla tehty aiemmin. Rasismikokemusten lisäksi halusin painottaa tutkimuksessani myös urheilijoiden ajatuksia antirasismista jalkapallossa. Ajattelen, että rasismikokemusten tarkastelu voi herättää tarpeellista keskustelua urheilussa ilmenevästä rasismista, mutta antirasistisen toiminnan tarkastelu antaa myös jotain konkreettista hyötyä jalkapallo- ja urheiluorganisaatioiden antirasistisen työn kehittämiseen.

7.3 Jatkotutkimusehdotuksia

Urheilussa ilmenevää rasismia on tutkittu pääasiassa ulkomailla (ks. esim. Kassimeris & Wachter 2009; Long & Spracklen 2011; Massao & Fasting 2020 ja Price ym. 2012), joten näkisin, että Suomessa aiheen ympäriltä löytyy vielä paljon tilaa lisätutkimukselle. Tiedämme jo, että rasismi vaikuttaa läpileikkaavasti kaikilla yhteiskunnan sektoreilla, myös urheilussa. Suomessa rasismikeskustelu kuitenkin edelleen jumiutuu usein siihen, että keskustellaan, mikä on rasismia ja mikä ei. Rasismien olemassaolon ja sen seurausten kiistäminen ja vähättely on itsessään yksi alistamisen muoto (Rastas 2007a, 133). Tarvitsemme lisää keskustelua ja tutkimusta antirasismista. Urheiluorganisaatioiden antirasistinen työ on vielä kesken, ja uskon että erilaisten selvitysten avulla sitä pystyttäisiin tehokkaammin kehittämään.

Haastatteluaineistoissani nousi esiin myös kiinnostavia pohdintoja identiteetistä, sen muodostumisesta ja määrittelemisestä. Suomalainen urheilu on yhä moninaisempaa ja urheilijoissa on paljon ”*mixed-race*”-identifioituvia suomalaisia, joilla on esimerkiksi toinen vanhemmista valkoinen suomalainen ja toinen vanhempi muualla syntynyt ei-valkoinen. Valkonormatiivisuutta ja valkoisuutta suomalaisuuden mittarina olisi syytä tarkastella myös urheilun kontekstissa.

Rakenteellisen rasismien tutkiminen on huomattavasti vaikeampaa, mutta myös tarpeellista urheilun osalta. Antirasististen näkökulmien ja toimintatapojen juurtuminen urheiluorganisaatioiden toimintaan vaatii sen, että tutkimukselliset katseet käännetään päätöksiä ja ohjeistuksia tekeviin ihmisiin; miltä hallitukset näyttävät, näkyykö jalkapallon ja urheilun moninaisuus muuallakin kuin pelikentällä? Toinen tarkastelun kohde urheilun rakenteellisen rasismien kontekstissa olisi urheilumedia. Median osalta olisi tärkeää saada lisää tietoa siitä, kenen ääntä kuullaan, mitä kirjoitetaan, millä sanoilla ja kenestä.

Oma tutkimukseni on pienellä otannalla tehty haastattelututkimus, jonka tarkoituksena ei ole tehdä yleistyksiä. Uskon, että urheilun rasismia ja antirasistista toimintaa olisi syytä jatkossa tutkia myös isommassa mittakaavassa, esimerkiksi määrällisin menetelmin. Urheilussa, kuten yhteiskunnassa ylipäätään keskustelu rasismista on mennyt lyhyessä ajassa eteenpäin ja suunta on oikea. Oikean suunnan ylläpitäminen vaatii kuitenkin aktiivisia antirasistisia toimia ja avointa keskustelua rasismista niin tutkimuskentällä kuin urheilualan toimijoiden keskuudessakin.

LÄHTEET

- Ahmad, A. 2019. When the Name Matters: An Experimental Investigation of Ethnic Discrimination in the Finnish Labour Market. *Sociological Inquiry* 90 (3), 468–496. doi: <https://doi.org/10.1111/soin.12276>.
- Ahmed, Sara (2000): *Strange Encounters. Embodied Others in Post-Coloniality*. London & New York: Routledge.
- Allport, G. W. 1954. *The Nature of Prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Arkko, S. 2021. BBC: Glen Kamara joutui rasismien kohteeksi Eurooppa-liigan ottelussa, päävalmentaja Steven Gerrardilla paloivat päreet: ”Meitä kutsutaan valehtelijoiksi”. Viitattu 18.12.2021 <https://yle.fi/urheilu/3-11845343>
- Back, L. & Solomos J. 2000. Introduction: Theorising Race and Racism. Teoksessa L. Back & J. Solomos (toim.) *Theories of Race and Racism A Reader*. Hoboken: Taylor and
- Back, L., Crabbe, T. & Solomos J. 2001. *The Changing Face of Football: Racism, Identity and Multiculture in the English Game*. Oxford and New York: Berg, 107–117.
- Barth, F. 1969. Introduction. *Ethnic Groups and Boundaries*. Boston: Little, Brown & Co. s. 10-37.
- BBC Sport, 2020. Porto forward Moussa Marega walked off midway through his side's win at Vitoria Guimaraes, saying he was subjected to racist abuse from fans. Viitattu 17.11.2021. <https://www.bbc.com/sport/football/51526210>
- BBC Sport, 2021. Rangers want Uefa action after Glen Kamara allegedly racially abused by Slavia player. Viitattu 17.11.2021 <https://www.bbc.com/sport/football/56451935>
- Berry, J. W. 2006. Contexts of acculturation. Teoksessa D.L. Sam & J. Berry (toim.) *The Cambridge handbook of acculturation psychology*. Cambridge: Cambridge University Press, 27–42
- Carby, H.V. 2009. *White Woman Listen! Black Feminism and the Boundaries of Sisterhood*. Teoksessa L. Back & J. Solomos (toim.) *Theories of Race and Racism. A Reader*. London & New York: Routledge, 389–403.
- Crenshaw, K.1989. Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *The University of Chicago Legal Forum* 140:1, 139–197.

- DiAngelo, R. 2018. *White Fragility. Why it's so hard for white people to talk about racism.* Boston: Beacon Press.
- EU/FRA, 2018. Being black in the EU. Viitattu 8.11.2020. <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/being-black-eu#TabPubOverview>
- Eskola, J., Lätti, J. & Vastamäki, J. 2018 *Teemahaastattelu: Lyhyt selviytymisopas.* Teoksessa R. Valli & E. Aarnos (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle.* 5. uudistettu painos. Jyväskylä: PSKustannus, 27–51.
- Essed, P. 1991. *Understanding Everyday Racism. An Interdisciplinary Theory.* Newbury Park & London: SAGE.
- Eurobarometri 2019. <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2251?fbclid=IwAR2kWkwWLQJTpw71WO7V6MKyW7ciVEOz-LmILtZk0oR59a1FOaq92XIyzeE>
- Fem-R.fi 2021. Sanasto. Viitattu 1.11.2021. <https://www.fem-r.fi/sanasto/>
- FIMU ry 2019. Suomen monikulttuurinen liikuntaliitto FIMU ry:n toimintasuunnitelma 2019. <https://fimu-org-bin.directo.fi/@Bin/907d2972e45e9677580385438dfa2fd2/1587217012/application/pdf/1043958/Hyv%c3%a4ksytyy%20FIMU%20toimintasuunnitelma%202019.pdf>
- Frankenberg, R. 1993. *White women, race matters. The Social Construction of Whiteness.* Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Halley, J. O., Eshleman, A. & Vijaya, R. M. 2010. *Seeing white: An introduction to white privilege and race.* Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Hautaniemi, P. 2001. Etnisyys ja kulttuuri. Teoksessa A. Forsander, E. Ekholm & P. Hautaniemi et. al. (toim.). *Monietnisyys, yhteiskunta ja työ.* Helsinki: Palmenia-kustannus, 11–30.
- Heinonen, H. 2003. PUNAISTA RASISMILLE – Nurkkapatriotismista monikulttuurisuuden kohtaamiseen. *Liikunta ja Tiede* 40 (4), 25–27.
- Helkama, K., Myllyniemi R., Liebkind, K., Ruusuvoori J., Lönnqvist, J.E., Hankonen, N., Mähönen, T.A., Jasinskaja-Lahti, I., Lipponen, J. 2015. *Johdatus Sosiaalipsykologiaan.* 10. uudistettu painos. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

- Hietanen, J & Hirvonen, H. 2019. Rasismia esiintyy jalkapallokentillä harvoin, mutta yksikin tapaus on liikaa, painottaa Palloliiton huippujalkapallopäällikkö: "Suvaitsevaisuus on keskeinen arvomme". Viitattu 23.11.2021. <https://yle.fi/urheilu/3-10765642>
- Hiiloskorpi, H. 2021. Finaalipettymys purkautui rasismina Englannissa – epäonnistuneet nuoret tähtipelaajat joutuivat solvausten kohteeksi, poliisi aloitti tutkinnan. Viitattu 17.11.2021 <https://yle.fi/urheilu/3-12017538>
- Hirvonen, H. 2019. Britannian hallitus lupasi puuttua Englannin jalkapallokenttien rasismiongelmaan – Gary Neville vaatii pelaajia poistumaan pukusuojaan. Viitattu 17.11.2021. <https://yle.fi/urheilu/3-11133856>
- Hirvonen, H. 2020. Mario Balotelli joutui jälleen rassististen huutojen kohteeksi - Laziolle 20 000 euron sakot kannattajiensa käytöksestä. Viitattu 17.11.2021. <https://yle.fi/urheilu/3-11148616>
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: 91 Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2009. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Huber, L., Johnson, R. & Kohli, R. 2006. Naming Racism: A Conceptual Look at Internalized Racism in U.S. Schools. *Chicana/o Latina/o Law Review*, 26 (1), 183-206. Viitattu 15.1.2022. <https://escholarship.org/uc/item/2828k8g3>
- Huhta, H. 2015. Monikulttuuriset suomalaiset huippu-urheilijoina. Teoksessa M. Piispa & H. Huhta (toim.) Epätavallisia elämänkulkuja – Huippu-urheilijat ja -taiteilijat 2000-luvun Suomessa. Nuorisotutkimusverkoston verkkojulkaisu 61, 79–143.
- Huttunen, L. 2005. Etnisyys. Luokittelusysteemejä ja elettyä yhteisöllisyyttä. Teoksessa A. Rastas, L. Huttunen & O. Löytty (toim.) Suomalainen vieraskirja: Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Tampere: Vastapaino, 117–160.
- Hyypä, E. 2020. Rasismin vastustaminen on olympialaisissa kiellettyä – miksi päättäjät haluavat vaientaa urheilijat, joilla on mielipide? ”Kuulostaa nykypäivänä erikoiselta”. Viitattu 23.11.2021 <https://yle.fi/urheilu/3-11433994>
- Ihmisoikeusliitto 2021a. Tietoa kampanjasta. Viitattu 23.11.2021 <https://alarikourheilu.fi/tietoa-kampanjasta/>

- Ihmisoikeusliitto 2021b. Urheilu on rikki, jos rasismiin ei puututa järjestelmällisesti kaikessa toiminnassa. Viitattu 23.11.2021 <https://alarikourheilua.fi/rasismiin-ei-puututa-systemaattisesti-kaikissa-tilanteissa/>
- Isaksson P. & Jokisalo J. 1999. Kallonmittaajia ja skinejä. Rasismin aatehistoriaa. Toinen painos. Helsinki: Like.
- Itkonen, H. & Nevala, A. 2007. Jalkapallo, maailma ja Suomi. Teoksessa H. Itkonen, A. Nevala & A. Heikkinen (toim.) Kuningaspelin kentät: jalkapalloilu paikallisena ja globaalina ilmiönä, 11–20.
- Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K., & Vesala, T. 2002. Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia. Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia. Helsinki: Gaudeamus.
- Jenkins, R. 2008. Rethinking ethnicity. Viitattu 4.3.2021 <http://sk.sagepub.com.ezproxy.jyu.fi/books/download/rethinking-ethnicity-2e/n1.pdf>
- Jäske, A. 2020. ”Saanko tuntea itseni suomalaiseksi?” Suomalaisen koulutusjärjestelmän valkonormatiivisuus mixedrace-identifioituvien näkökulmasta. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 15.1.2022 https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/316474/Jaske_Alice_tutkielma_2020.pdf?sequence=3&isAllowed=y
- Kassimeris, C. 2009. Anti-Racism in Football. Teoksessa C. Kassimeris & K. Wachter (toim.) Anti.racism in European football: fair play for all. Lexington Books, 169–185.
- Kassimeris, C. & Wachter, K. 2009. Anti-Racism in European Football: fair play for all. Lexington Books.
- Keskinen, S., Mkwesha F. & Seikkula M. 2021. Teorisen keskustelun avaimet – rasismi, valkoisuus ja koloniaalisuuden purkaminen. Teoksessa S. Keskinen, M. Seikkula & F. Mkwesha (toim.) Rasismi, valta ja vastarinta – rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa. Tallinna: Gaudeamus. 45–68.
- Keskinen, S., Rastas, A. & Tuori S. 2009. En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä. Tampere: Vastapaino
- Kielitoimiston sanakirja 2022. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/afrosuomalainen>
- Kim, H. 2009. Miten monikulttuurista liikunta ja urheilu Suomessa on? Monikulttuuristen nuorten puheenvuoro. Teoksessa L. Suurpää (toim.) Ovet auki! Monikulttuuriset nuoret,

- vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Kosonen, L. 2000. Maahanmuuttajanuorten tukeminen käytännössä. Teoksessa K. Liebkind (toim.) Monikulttuurinen Suomi: etniset suhteet tutkimuksen valossa. Helsinki: Gaudeamus, 149–157.
- Kosonen, H. 2020. Häirinnällä ei ole sijaa urheilussa. Teoksessa P. Berg, K. Lehtonen & M. Salasuo (toim.) ”Siitä on pikemminkin vaiettu” – kirjoituksia kiusaamisesta, syrjinnästä ja epäasiallisesta kohtelusta lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa. Nuorisotutkimusverkosto. Verkkojulkaisuja 151. Viitattu 23.11.2021 [kirjoituksia kiusaamisesta syrjinnästä ja epäasiallisesta kohtelusta web.pdf \(nuorisotutkimusseura.fi\)](#)
- Kuparinen, E. 1999. Aleksandriasta Auschwitziin. Antisemitismin pitkä historia. Helsinki: Atena.
- Lehtosaari, R. 2010. Maahanmuuttajien liikuntasuhde ja näkemyksiä liikunnan vaikutuksesta kotoutumiseen. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 23.11.2021. <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/63067/gradu2010lehtosaari.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Liebkind, K. 1994a. Johdanto. Teoksessa K. Liebkind (toim.) Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 9–20.
- Liebkind, K. 1994b. Maahanmuuttajat ja kulttuurien kohtaaminen. Teoksessa K. Liebkind (toim.) Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 21–49.
- Liebkind, K., Jasinskaja-Lahti, I. & Haaramo, J. 2000. Maahanmuuttajien sopeutuminen kouluun. Teoksessa K. Liebkind (toim.), Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Helsinki: Gaudeamus, 138–148.
- Liikuntalaki 2015. 2 § /10.4.2015/390. Liikuntalain tavoitteet. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150390>
- Long, J. & Spracklen, K. 2011. Positioning Anti-Racism in Sport and Sport in Anti-Racism. Teoksessa J. Long & K. Spracklen (toim.) Sport and challenges to racism. New York: Palgrave Macmillan, 3–18.

- Löytty, O. 2005. Toiseus: Kuinka tutkia kohtaamisia ja valtaa. Teoksessa A. Rastas, L. Huttunen & O. Löytty (toim.) Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Tampere: Vastapaino, 161–189.
- Martti, E., Pietarinen E. & Mäntymaa, E. 2019. Suomalainen nimi on valtava etu Suomen työmarkkinoilla – tutkija lähetti tuhansia työhakemuksia eri nimillä ja tulokset hätkähdyttävät. Viitattu 2.11.2021 <https://yle.fi/uutiset/3-11023468>
- Massao, P. B., Fasting, K. 2010. Race and racism: Experiences of black norwegian athletes. International Review for the Sociology of Sport 45 (2), 147-162.
- Miles, R. 1994. Rasismi. Suom. Tiusanen, A. & Koivisto, J. Tampere: Vastapaino.
- Murji, K. & Solomos, J. 2005a. Introduction. Teoksessa K. Murji & J. Solomos (toim.) Racialization: studies in theory and practice. Oxford: Oxford University Press, 1-27.
- Myrén, K. 1999. Pois Paitsiosta: maahanmuuttajien liikuntaharrastukset ja vapaa-ajanvietto Suomessa. Jyväskylä: Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 122.
- Niinistö, S. 2020. Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe valtiopäivien avajaisissa 5.2.2020 Viitattu 3.2.2020. <https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-valtiopaivien-avajaisissa-5-2-2020/>
- Nkomo S. & Al Arris, A. 2014. The historical origins of ethnic (white) privilege in US organizations. Understanding ethnic privilege and power at work, organizations and management. Journal of Managerial Psychology. Volume 29 number 4.
- Oikeusministeriö 2021a. Mitä yhdenvertaisuudella tarkoitetaan? Viitattu 1.11.2021 <https://yhdenvertaisuus.fi/mita-on-yhdenvertaisuus>
- Oikeusministeriö 2021b. Rasismista vapaata Suomea luodaan nyt. Viitattu 1.11.2021 <https://yhdenvertaisuus.fi/olenantirasisti.fi>
- Palloliitto 2021. Yhdenvertaisuussuunnitelma. Suomen Palloliitto 2021–2022. Viitattu 23.11.2021 https://www.palloliitto.fi/sites/default/files/yhdenvertaisuussuunnitelma_2021-2022.pdf
- Pelkonen, V. 2015. Sauvakävelijä Iranista: tapaustutkimus iranilaisnaisen elämästä, maahanmuutosta ja liikkumisesta. Jyväskylän yliopisto. Liikuntatieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 20.1.2020.

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/45658/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201504171603.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- Pesäpuu ry 2022. Turvallisen tilan periaatteet. Viitattu 20.1.2020 <https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2018/09/Turvallinentila.pdf>
- Price, J., Farrington, N., Kilvington, D. & Saeed, A. 2012. Black, white, and read all over: Institutional racism and the sports media. *International Journal of Sport & Society*, 3(2), 81–90.
- Puuronen, V. 2011. *Rasistinen Suomi*. Helsinki: Gaudeamus
- Puuronen, V. 2001. *Valkoisen vallan lähettiläät. Rasismin arki ja arjen rasismi*. Tampere: Vastapaino.
- Raittila, P. 2009. Journalismin maahanmuuttokeskustelu. Hymistelyä, kriittisyyttä vai rasismin tukemista? Teoksessa S. Keskinen, A. Rastas & S. Tuori (toim.) *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino, 67–75.
- Rastas, A. 2005. Rasismi: oppeja, asenteita, toimintaa ja seurauksia. Teoksessa Rastas, A., Huttunen, L. & Löytty, O. (toim.) *Suomalainen vieraskirja: Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino, 69–116.
- Rastas, A. 2007a. Rasismi lasten ja nuorten arjessa. *Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi*. Tampere: Yliopistopaino. Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 78.
- Rastas, A. 2007b. Neutraalisti rasistinen? Erään sanan politiikkaa. Teoksessa Kuortti, Joel & Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.) *Kolonialismin jäljet: Keskustat, periferiat ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 119–141.
- Rastas, A. 2002. Katseilla merkityt, silmännähdn erilaiset. Lasten ja nuorten kokemuksia rodullistavista katseista. *Nuorisotutkimus* 20:3, 3–17.
- Rastas, A. 2009. Rasismin kiistäminen suomalaisessa maahanmuuttokeskustelussa. Teoksessa S. Keskinen, A. Rastas & S. Tuori (toim.) *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 95. Tampere: Vastapaino, 47–64.
- Rastas, A. 2004. Miksi rasismin kokemuksista on niin vaikea puhua? Teoksessa A. Jokinen, L. Huttunen & A. Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta – neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 33–55.
- Riihentupa, T. 2020. Suomen urheilun musta historia. *Urheilulehti* 2020 (3), 12–18.

- Salmi, S. 2020. Rasismin vastustamisesta tuli sukupolvikokemus – Opiskelija: ”Ei tällaista näe kuin silloin, kun Suomi voittaa jääkiekon maailmanmestaruuden”. Viitattu 22.1.2022 <https://yle.fi/uutiset/3-11385927>
- Seikkula, M. & Hortelano P. 2021. Arjen rasismi ja rasisminvastaisuus arjessa. Teoksessa S. Keskinen, M. Seikkula & F. Mkwesha (toim.) Rasismi, valta ja vastarinta – rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa. Tallinna: Gaudeamus. 147–161.
- Solomos, J. & Back L. 2009. Introduction. Theorising Race and Racism. Teoksessa L. Back & J. Solomos (toim.) Theories of Race and Racism: A Reader. London & New York: Routledge 1–28.
- Suomen urheilun eettinen keskus (SUEK), 2020. Häirintä suomalaisessa kilpaurheilussa. Viitattu 3.2.2020 <https://suek.fi/wp-content/uploads/2020/09/Ha%CC%88irinta%CC%88-suomalaisessa-kilpaurheilussa.pdf>
- Tapaninen, M. 2020. Liikuntaseurat maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten liikunnan edistäjinä – toimenpiteitä ja kokemuksia. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 5.1.2022 <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/70292/URN:NBN:fi:jyu-202006244484.pdf?sequence=1>
- Todorov, T. 1989. Nous et les autres. La reflexion francaise sur la diversité humaine. Paris: Seui.
- Tolonen, Ruut 2019. Häpeää, itsesyytöksiä, masennusta – toistuvan rasismin vaikutukset mielenterveyteen voivat olla vakavat. Viitattu 19.1.2022 <https://www.maailmankuvalehti.fi/2019/pitkat/hapeaa-itsesyytoksia-masennusta-toistuvan-rasismin-vaikutukset-mielenterveyteen-voivat-olla-vakavat/>
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2020. Hyvä tieteellinen käytäntö. Viitattu 14.10.2020. <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanta-htk>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Ware, V. & Back, L. 2002. Out of Whiteness: Color, Politics and Culture. Chicago: University of Chicago Press.
- Yhdenvertaisuuslaki 2014. 8§/30.12.2014/1325. Syrjinnän kielto. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2020. Selvitys afrikkalaistaustaisten henkilöiden kokemasta syrjinnästä. Viitattu 19.5.2021.

[https://syrjinta.fi/documents/25249352/0/Selvitys+afrikkalaistaustaisten+henkil%C3%B6iden+kokemasta+syrjinn%C3%A4st%C3%A4+\(PDF,+2204+kt\).pdf/26f9e7b9-1dca-a3b6-4022-467340922da0/Selvitys+afrikkalaistaustaisten+henkil%C3%B6iden+kokemasta+syrjinn%C3%A4st%C3%A4+\(PDF,+2204+kt\).pdf?t=1612266834768](https://syrjinta.fi/documents/25249352/0/Selvitys+afrikkalaistaustaisten+henkil%C3%B6iden+kokemasta+syrjinn%C3%A4st%C3%A4+(PDF,+2204+kt).pdf/26f9e7b9-1dca-a3b6-4022-467340922da0/Selvitys+afrikkalaistaustaisten+henkil%C3%B6iden+kokemasta+syrjinn%C3%A4st%C3%A4+(PDF,+2204+kt).pdf?t=1612266834768)

Zacheus, T. 2010. Liikunnan ja urheilun merkitys maahanmuuttajien kotoutumiselle. Kasvatus & Aika 4 (2) 2010, 203–235.

Zacheus, T., Koski, P., Rinne, R. & Tähtinen, J. 2012. Maahanmuuttajat ja liikunta. Liikuntasuhteen merkitys kotoutumiseen Suomessa. Turku: Turun Yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta.

Zacheus, T., Kalalahti, M., Varjo, J., Saarinen, M., Jahnukainen, M., Mäkelä, M-L. & Kivirauma, J. 2017. Yläkouluikäisten syrjinnän, kiusaamisen ja rasismin kokemukset. Terra 129 (1), 3–15.

LIITTEET

LIITE 1. TEEMAHAASTATTELURUNKO URHEILIJOILLE

1. Taustatiedot:

Kertoisitko omin sanoin ensin itsestäsi ja taustastasi?

- ikä, sukupuoli, synnyinmaa, kansalaisuus
- perhe, lapsuus ja nuoruus

2. Urheilu-ura:

Kertoisitko omin sanoin ja vapaamuotoisesti urheilullisen elämäkertasi?

- laji- ja urheilutausta
- nuoruusvuodet ja aikuisuus
- perheen ja sisarusten mukana olo urheilussa (tuki, aktiivisuus, mahdollinen panostus?)
- valmentajat ja seurat (Suomessa/ulkomailla? valmentajasuhteet? merkitys?)
- koulu/opinnot urheilun rinnalla? mitä kokemuksia?
- esikuvat?
- motivaatio urheilemiseen
- uran huippuhetket? entä mitä haasteita?

3. Etninen identiteetti ja sen muodostuminen:

Kertoisitko omin sanoin omasta etnisestä identiteetistä ja sen muodostumisesta?

- Miten määrittelisit oman etnisen identiteettisi? vai määritteletkö/ tarvitseeko?
- Onko joku joskus kyseenalaistanut suomalaisuutesi? Miten?
- Isänmaalliset tunteet ja maajoukkueessa urheilu → Onko joku joskus kyseenalaistanut oikeuden pelata Suomen joukkueen paidassa?
- Mikä omassa taustassasi on kaikkein tärkeintä?
- Onko monikulttuurinen tausta vaikuttanut jotenkin uraasi? Miten? Haittoja/etuja?
- Onko perheesi kulttuurista vaikuttanut urheilemiseen? Miten?

4. Ennakkoluulot:

Oletko kohdannut ennakkoluuloja monikulttuurisen taustasi myötä? Millaisia?

- suomalaisuus/toinen kansalaisuus, kieli, ennakkoluulot kulttuurista/tavoista/perheestä/uskonnosta
- urheilussa/ urheilun ulkopuolella?
- mitä tunteita herättää?

5. Rasismikokemukset:

- Miten määrittelisit omin sanoin rasismien?

- Onko sinua kohdeltu rasistisesti?
- Millaisia kokemuksia sinulla on rasismista normaalissa arjessa?
- Millaisia kokemuksia sinulla on rasismista urheilussa?
- Kenen toimesta sinua on kohdeltu rasistisesti (urheilussa/urheilun ulkopuolella)
- Millaisia vaikutuksia rasismikokemuksilla on ollut sinuun? Miten näkyy urheilussa tai normaali arjessa?

6. **Rasismiin puuttuminen ja antirasistinen toiminta:**

- Onko rasismiin puututtu, onko sinua autettu rasistisissa tilanteissa? Kuka on puuttunut?
- Miten seurassasi/joukkueessasi on puututtu rasismiin?
- Onko seurassasi/seuroissasi ollut erityisiä sääntöjä rasismiin suhteen?
- Millainen yleinen ilmapiiri lajissasi/seurassasi/joukkueessasi on? Onko rasistisista kokemuksista helppoa puhua?
- Miten koet suomalaisen liikuntakentän roolin antirasistisessa työssä ja rasismiin kitkemisessä?
- Kenellä/millä taholla koet, että on suurin vastuu rasismiin poistamisessa?
- Mitä on tehty hyvin?
- Mihin asioihin mielestäsi tulisi kiinnittää enemmän huomiota liikunnassa ja urheilussa rasismiin kitkemiseksi? Mitä pitäisi tehdä toisin?